

SLACHTA MARGIT NEMZETI SZOCIÁPOLITIKAI INTÉZET
EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-00001
„A SZOCIÁLIS ÁGAZAT MÓDSZERTANI ÉS INFORMÁCIÓS RENDSZEREINEK MEGÚJÍ-
TÁSA” C. KIEMELT PROJEKT

**Módszertani útmutató a speciális ellátási szükségletű gyermekek oktatása, képzése
tárgykörben, beleértve a szociokulturális eszközök használat is**

EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-0001 kiemelt projekt
Slachta Margit Nemzeti Szociálpolitikai Intézet
Székhely: 11142 Budapest, Ungvár utca 64-66.
Telephely: 1135 Budapest, Szegedi út 54. I.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Előszó

A speciális gyermekotthonokban jellemzően olyan gyermekek nevelkednek, akik – szakértői véleményben rögzítetten vagy anélkül - a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség (BTNM) valamelyik vagy összes tünetét hordozzák. Jelentős hányaduk sajátos nevelési igényű. Oktatásuk vonatkozásában ezért elegendő lett volna egy specifikus oktatási módszertan alkalmazása (kidolgozás helyett), tekintettel arra, hogy az oktatás köznevelési, és nem gyermekvédelmi feladat. A projekt tervezésekor és indulásakor a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő gyermekek számára nem állt rendelkezésre ilyen összefoglaló ágazatirányítás által is ajánlott módszertan. Ennek következtében gyermekvédelmi feladat maradt, hogy a speciális szükségletű gyermekek oktatására kidolgozzon és modellezzen oktatási módszertant. A feladatot oktató és nevelő pedagógusok bevonásával tervezték és valósították meg, elkészítve először is egy olyan helyzetfelmérést, amely a gyermekek állapotán túl kiterjedt a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételekre, a lehetőségekre és az optimális oktatói tevékenységhez szükséges feltételek meghatározására. E szakértő munkát követően modellezték le a szakértő anyagban rögzített módszereket, három különböző profilú (központi, megyei, lakásotthon) speciális gyermekotthonban. A modellezés félidejében (2020-ban) vált ismertté, hogy az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar összeállított a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő gyermekek oktatására vonatkozó ajánlást (továbbiakban: Ajánlás).¹ Ez az ajánlás módszer specifikus összefoglalást adott azokról az elvekről, módszerekről, jó gyakorlatokról és jogszabályokról amelyek segítségével az érintett gyermekek oktatása optimalizálható. A két egymástól független munkát - lényegi elemeiket tekintve - a kölcsönös megerősítés jellemzi. A projekt keretében készült szakértői munka és a modellezés teljes mértékben megerősítette az Ajánlásban rögzített szakmai tartalmat. Ennek következtében egy külön útmutató megfogalmazása helyett célszerűbbé vált az Ajánlás speciális gyermekotthonokra történő adaptálása, illetve eredeti változatának disszeminációja a gyermekvédelemben.

Az alábbiakban közreadott szakmai anyag így öt részre tagolt:

- I. Összefoglaló
- II. Szakértői anyagok
- III. A modellezés tapasztalatai
- IV. Útmutató (Speciális gyermekotthonokra adaptált BTNM ajánlás)
- V. Mellékletek (módszer specifikus ajánlások)

¹ Szakmai ajánlás a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel (BTMN) küzdő gyermekeket, tanulókat az óvodai és iskolai nevelésük-
oktatásuk során megillető különleges bánásmódhoz; a fejlesztő pedagógiai ellátás gyógypedagógiai tartalmaira; a pedagógiai segítség célja-
ira, feladataira és módszereire; valamint a BTMN tanulói jogokhoz kapcsolódó joghasználatra. [https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/ko-](https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/BTMN_szakmai_ajanlas.pdf)
zoktatas/kerettanterv/BTMN_szakmai_ajanlas.pdf

I. ÖSSZEFOGLALÓ

1. Bevezetés

1.1. A program célja, feltételezései

Ebben a programban kísérletezésre hívtuk a szakembereket. Arra voltunk kíváncsiak, hogy az aktuálisan rendelkezésükre álló feltételek (intézményi sajátosságok, tárgyi feltételek, humán erőforrás, „gyerekanyag”) mellett, azok újra gondolásával és strukturálásával milyen eredményeket lehet elérni a gyerekek oktatásának sikerét illetően. Hogyan lehet a speciális szükségletű gyerekek tanulási motivációját felkelteni, növelni? Hogyan segíthetjük az életben való eligazodásukat alapvető gyakorlati készségeik fejlesztésével? Szerettük volna felmérni, hogy abból, ami van, mi mást lehet kihozni tudatos vezetői jelenléttel és szervezéssel? A cél tehát leegyszerűsítve olyan módszerek összegyűjtése és kipróbálása volt, amelyekkel az iskolai ismeretanyag nem csak papíron, hanem ténylegesen is átadható a gyermekeknek, oly módon, hogy az a mindennapi életben is használható legyen számukra.

A szakértői anyagok alapján megfogalmazott hipotézis az volt, hogy ezek a gyermekek jelentős lemaradással küzdenek, képességeik eltérnek az átlagtól, nem motiváltak a tanulásban, az ismeret átadás csak közvetetten (csempészve) lehet hatásos, mindenképpen kell kötődjön a mindennapi életben való hasznosításhoz, élményszerűnek kell lennie, az átadásnak és a tartalomnak az egyes gyermekhez kell igazodnia, csak kis lépésekkel lehet haladni, valamint maguk a felnőttek is motiválást igényelnek.

Feltételeztük, hogy a programban megvalósuló elemek közvetett módon kialakítják és megerősítik a fiatalok alap kompetenciáit, növelik ismeretanyagukat, erősítik a döntéshozatali képességeiket, valamint fejlesztik önbecsülésüket. Az egyes intézményekben megvalósuló elemeket a szakemberek próbálták úgy megtervezni, hogy azok saját kompetenciáikra és a gyerekek igényeire, képességeire is figyelemmel legyenek. Az intézményes keretek folyó nevelés egyik alapvető célját tartottuk szem előtt, ami nem más, mint a szociális összetevők (motívumok, képességek, készségek, szokások, ismeretek és minták) fejlődésének tudatos segítése.

Szerettünk volna a gyermekvédelmi szakellátásnak erre a speciális szegmensére egészében rátekinteni, ezért a projekt felépítésekor a speciális szükségletű gyerekek ellátási rendszeréhez igazodtunk. Ennek megfelelően a közös munkában egy központi fenntartású speciális gyermekotthon, egy speciális gyermekotthon, és egy speciális lakásotthon kollégái vettek részt. Tudjuk, hogy a gyerekek speciális szükséglete mindhárom intézménytípusban hasonlóképpen jelenik meg. Éppen ezért az érdekelt bennünket, hogy az intézménytípusok sajátosságai milyen hatással vannak a gyerekek képzésére, annak megszervezésére, valamint az egyes intézménytípusokat illetően mik az oktatás optimalizálásának lehetőségei.

1.2. Az intézmények különbözősége

A központi speciális gyermekotthon fizikailag „zárt” otthonként működik, a gyermekek mozgása ennek következtében kontrollálható. A gyerekek délelőttönként az intézményen belül –

saját ún. belső iskolában – tanulnak, pedagógusok segítségével. A belső iskola révén az infrastrukturális feltételek biztosítottak akárcsak kifejezetten oktatásra elkülönített személyi feltételek.

A speciális gyermekotthonok nyitottabbak, itt a fizikai zártság nem biztosított. A gyermekek mozgása ennek következtében kevésbé kontrollálható. Oktatásuk külső intézményben biztosítható, így közülük van, akit sikerül kinti iskolába beiskolázni és részt is vesz napi szintű kinti oktatásban, és van, aki a gyermekotthonban készül a vizsgáira. Belső iskola nincs, a nevelők és a fejlesztő pedagógus segíti a gyerekek felkészülését mind a másnapi iskolai részvételre, mind (magántanuló státusz esetén) a vizsgákra történő felkészülést. A szakemberek tehát kettős terhelésnek vannak kitéve, ugyanolyan szakmai létszámban: biztosítaniuk kell a mindennapi oktatást (a magántanulóknak), és biztosítaniuk kell a (az iskolába járó gyerekek esetében) a másnapi felkészülést. Az infrastruktúra lehetővé teszi a gyermekek oktatási tevékenységének elkülönülését a mindennapi élettértől, ugyanakkor a tárgyi feltételek egy iskolához képest (pl. labor), messze elmaradnak az iskolai feltételrendszerétől) A személyi feltételek a gyermekotthonban alkalmazott nevelőkre és a fejlesztőpedagógusra korlátozott, oktatási feladatra elkülönített pedagógus álláshely nem áll rendelkezésre.

A speciális lakásotthon - hasonlóan a speciális gyermekotthonhoz – nyitott intézmény, a fő különbség a még korlátozottabb humán erőforrási és infrastrukturális feltételekben ragadható meg. Egyrészt nincs lehetőség a gyermekotthon nagyobb szakdolgozói létszámából adódó humán erőforrás gazdálkodásra. Másrészt nem minden esetben adott a mindennapi élettértől elkülönülő oktatási tér.

1.3. Mire kerestük a választ?

A kérdésünk az volt, hogy ezek az objektív feltételek és a munkaszervezés különbözőségei hogyan befolyásolják a gyerekek oktatását – annak megszervezését, megvalósítását, eredményességét. Melyek azok a tényezők, amelyek a rendszerből adódóan segítik, vagy gátolják az oktatás sikerét? A gyerekek mellett dolgozó nevelő kollégák és tanárok miként tudják támogatni a gyerekek iskolai felkészülését, oktatását? Mik azok a rendelkezésre álló lehetőségek, amelyeket felkészüléssel, koncentrált és tudatos szervezéssel a gyermekvédelmi rendszeren belül optimalizálhatunk, egy sikeresebb iskolai előmenetel érdekében? ***Összefoglalóan melyek a rendelkezésre álló feltételek és mit lehet tenni a jelenleg rendelkezésre álló feltételek között?***

1.4. A projekt felépítése

A projekt első szakaszában mindhárom intézménytípusra vonatkozóan szakértői anyagok készültek. Ezek feltérképezték a gyerekek és a humán erőforrás állapotát, a szükségleteket és a lehetőségeket; a lehetséges módszereket; kapaszkodót kerestek az oktatás megtervezéséhez és megvalósításához.

A helyzetelemzéseket követően mindhárom otthonban megkezdődött egy - igen aprólékosan megtervezett - modellezési folyamat (2021 január és 2022 január közötti időszakban). A modellezés során a kollégák a szakértői anyagokban rögzített ismeretekre építve tervezték meg foglalkozássorozataikat.

A megvalósítást tekintve kettős célt fogalmaztunk meg:

- a rendelkezésre álló feltételek között próbáljunk ki újszerű direkt és indirekt módszereket, és
- az egyébként is rendelkezésünkre álló módszertant átgondolva keressünk új kapcsolódási lehetőségeket a gyerekekhez, pozitívan befolyásolva ezzel iskolai előmenetelüket.

A modellezés során heti rendszerességgel találkoztunk a kollégákkal. Ez a feszes és kiszámítható keretrendszer segítette őket abban, hogy folyamatosan rálássanak egymás munkájára. Arra, hogy melyik intézmény mivel kísérletezik, hogyan halad, milyen nehézségekkel szembe-sül, esetleges kudarcai után hogyan talál új inspirációt, erőt és utat a folytatáshoz. Másrészt a heti találkozásokon a kollégák folyamatos vezetői visszacsatolást kaphattak. Érezhették, hogy mennyire fontos az a munka, amit végeznek, a tervezéstől a megvalósításon át az eredményekig minden lépés értékes és figyelemre méltó.

Az, hogy a kollégák hová jutottak a gyerekekkel, a megfontolásra érdemes tapasztalatok összegzésével a módszertani anyag végén összefoglalásra kerül. Hogy honnan, és hogyan vezetett az út odáig, arról szól a következő áttekintés.

2. A kiindulópont

2.1. A speciális szükségletű gyerekek

A speciális ellátásban élő gyerekek többnyire nem átlagos személyiségfejlődéssel bírnak és az érzelmi élet zavaaraival küzdenek. Általában igen súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket, állandósult magatartási -, alkalmazkodási -, és beilleszkedési zavart mutatnak. Személyiségfejlődésükre jellemző a neurotikus fejlődésirány, amely gyakran pszichopátiás tünetekben, valamint kötődési-, és önértékelési deficitekben is realizálódik. Az ellátott gyermekek viszonyulása a társadalmi normákhoz deviáns, hajlamosak pótcselekvésekre.

Identitásuk zavart, kialakulatlan, viselkedésük disszociális tendenciákat is mutathat. Korábbi környezetükben az irányukba támasztott követelményrendszereknek megfelelni nem tudtak, frusztrálódtak. Személyiségük fejlődésének zavarai emocionális labilitásban, teljesítményproblémákban, figyelemzavarban is megnyilvánulnak, melyek tanulmányi munkájuk elmaradását eredményezik.

A gyermekek megnyilvánulási formái közül különösen jellemző a kitartás hiánya, az érzelmi elsívárosodás, a társadalmilag elfogadható minták elutasítása, az érdeklődés, életperspektíva beszűkülése, nagyfokú egoizmus.

Mire a gyermekvédelmi szakellátás speciális rendszerébe kerülnek, már „komoly” iskolai karrerrel rendelkezek. Általánosságban elmondható róluk, hogy:

- A speciális szükségletű gyermekek túlnyomó többsége sajátos nevelési igényű. (A BNO kódok alapján több fogyatékosági kategória is megállapítható: értelmi fogyatékoság, egyéb pszichés fejlődési zavar, magatartás és viselkedészavar, emocionális zavar.)
- Korábbi iskolai életük kudarccal terhelt, már a tanult tehetetlenség állapotában vannak „én úgysen vagyok erre képes”.

- Tudásuk több osztályfokkal elmarad a hivatalos, bizonyítványban szereplő osztályfoktól.
- Önbecsülésük, önértékelésük, frusztrációs tolerancia szintjük alacsony.
- Sok elutasítással, és kevés elismeréssel találkoztak.
- Lobbanékonyak, a feszültséget nehezen tűrik, jellemzőek az agresszív vagy közösséget romboló megnyilvánulások.
- A „cselekvések megtervezése, kivitelezése, értékelése” folyamatról nincs saját tapasztaltuk.

2.2.A speciális szükségletű gyerekek alapkészségei

2.2.1. Olvasás és íráskészség

A speciális szükségletű gyerekek olvasási, szövegértési készségek terén komoly lemaradásokat, nehézségeket mutatnak. Olvasás technikájuk nem megfelelő, olvasási tempójuk lassú, a szövegértésük nem megfelelő. Szűk és nehezen bővül a szókincsük, szótalálási nehézségeik vannak, rossz a nyelvi elemző készségük, nehezen alkalmazzák a nyelvtani szabályokat, és ez a helyesírásukban is megmutatkozik. A gyermekek többsége nem jut el az olvasás kritikai és alkotó szintjére. Nehéz számukra az ok-okozati viszonyok felismerése és a szöveg továbbgondolása is. A gyermekek szövegértő olvasásában a lényegkiemelés, a szöveg bekezdéseiben a tételmondatok megkeresése, az olvasottak alapján kérdések megfogalmazása, a szöveg tartalmának saját szavakkal való megfogalmazása nagyon nehezen megy.

A szövegértő olvasásnak a nyelvi képességek közül kiemelkedő szerepe van, hiszen ez nagyon hatékony módja az információszerzésnek. Annál sikeresebb az ember az iskolában, később a hétköznapi életben, valamint a szakmájában, minél pontosabb és gyorsabb a megértő képessége. A megfelelő olvasási technika és az olvasottak értése a szóbeli és az írásbeli kommunikációt szolgálja, valamint feltétele a sikeres tanulásnak. (Nem utolsó sorban a jó szövegértésnek köszönhető az olvasási képesség élményszerző funkciója is.)

A gyermekek írására általánosan jellemző, hogy:

- Az íráskéjük rendezetlen, a szavak egymás közötti távolsága változó.
- Görcsös, sok esetben hibás a ceruzafogás.
- A vonalvezetésben az egymáshoz hasonló betűket összetévesztik.
- Gyakoriak a helyesírási hibák
- A hagyományos írásmód használatának nehézségei.
- A nyelvtani műveletek megértése, megjegyzése, alkalmazása problémát jelent.

2.2.2. Matematikai készségek

A matematikai képességek vizsgálata alapján általánosságban elmondható, hogy nehezített a gyermekek számára a matematikai felfogóképesség, a számok jelentésének megértése. Bizonytalanok az összeadás, kivonás, szorzás, osztás műveletek elvégzésekor.

Nehézséget jelent számukra a megfelelő számolási művelet kiválasztása. (A gyermek el tud végezni egy összeadást, vagy osztást, ha erre kap utasítást, de nem képes önállóan eldönteni, melyik műveletet kell választania.)

A figyelemzavar megakadályozza, hogy tartósan emlékezzenek a megoldáshoz szükséges műveletek sorrendjére. Nehézséget jelent továbbá a matematikai meghatározások és fogalmak kifejezése szavakkal. Probléma lehet a számok grafikus megjelenítése is.

Probléma van a képletek, illetve azok összefüggéseinek felismerésében és alkalmazásában; az időrend megtanulásában, a sík- és térbeli tájékozódás hiánya miatt a térképről való olvasásban, helymeghatározásban; az ének-zene órákon a hangjegyek, illetve a kotta olvasásakor, írásakor; a rajzórán a testek ábrázolásában stb.

2.2.3. Szükségletek, azaz milyen a jó oktatás a gyerekek szerint?

A „specis” gyerekek a projekt indulásakor remekül meg tudták fogalmazni, hogy mire is lenne szükségük annak érdekében, hogy érdemes legyen iskolába járniuk:

- érdekes, vonzó iskola,
- élményszerű oktatás, kísérletek szükségessége, tapasztalati tanulás,
- egyéni figyelem biztosítása, differenciált oktatás, humor, empátia,
- digitális munkamódszerek alkalmazása,
- audiovizuális eszközhasználat lehetővé tétele,
- alacsony létszámú osztályközösség támogatása,
- kreatív oktatási módszerek, eszközök használata a sablonos, monoton munka elkerülése érdekében,
- változatosság,
- projektpedagógia,
- oktatásszervezés ütemezésének optimalizálása, 45 percnél rövidebb órák,
- életre felkészítő oktatás.

2.3.A humán erőforrás kihívásai

A három vizsgált intézménytípus között alapvető különbségek vannak. A központi speciális gyermekotthonban az oktatás belülről szervezett tevékenység, önálló szakmai egység, hozzá rendelt kollégákkal. A délelőtti iskolai, és a délutáni gyermekotthoni munka szerves egységbe szerveződik, egy intézmény szervezi és működteti mindkettőt. Ez lehetőséget ad a szakmai egységek közötti párbeszédre, a szoros együttműködésre. Ráadásul a központi gyermekotthonokban – és jellemzően csak ott – az oktatási tevékenységet pedagógus végzettségű kollégák valósítják meg.

A speciális gyermekotthonban és a speciális lakásotthonban az iskolai tevékenység kívülre van szervezve, és ott is valósul meg. Ezért a nevelő kollégák alapvető feladatuknak azt érzik, hogy biztosítsák a gyermekek iskolai oktatásban való részvételét, és elvégezzék az iskolából kapott feladatokat. Ha ezt így vagy úgy keresztülviszik, megvalósítják, az meglátásuk szerint már fél siker. A probléma az, hogy a gyermekek egy része magántanuló, vagy ugyan eljár iskolába, de egyáltalán nem értik az ott átadott anyagot, és papíron lehet, hogy van nyolc osztályuk, de a gyakorlatban nem tudnak írni, számolni vagy értően olvasni. Csak a folyamatos és erőteljes felsőbb vezetői presszió hatására jelenik az meg, hogy az iskolába járó gyermekek másnapi felkészítésén túl is vannak az oktatást érintő alapvető feladataik.²Ráadásul ezekben az intéz-

² A gyermekek ugyanis eljárnak iskolába, de sok esetben csak papíron tudják követni a tanrend szerinti tantárgy elsajátítást, mert jelentős az elmaradásuk. Ezért nem is tudják felkészíteni őket, mert az alapvető ismeretek is hiányoznak egyes gyermekeknél; vagyis egyes gyerekek esetében ez a tevékenység elegendő, sok esetben pedig

ménytípusokban a nevelő munkakörben gyakoribb a szociális munkás, szociálpedagógus végzettség, amelyek egészen más kompetenciákat és felkészültséget adnak a felnőtteknek – mely kompetenciák a tudatos pedagógiai tevékenységet – tervezés, megvalósítás, ellenőrzés – és módszertant nélkülözik.

Külön nehézség, az intézményekben lévő dinamika „sodró” jellege. A gyerekek érzelmi – pszichés állapota, magatartási és viselkedésproblémái okán a jelenlegi működésben a kollégák törekvései, erőfeszítései sokszor a „békefenntartásra” irányulnak. Így a csoportfoglalkozások, fejlesztőfoglalkozások témáját egyrészt a kötelezően feladott iskolai tananyag, másrészt a nevelők és a fejlesztő pedagógus által relevánsnak ítélt témakörök, problémák adják. A gyermekek igényei nem jelennek meg kiindulópontként, és a módszerek kiválasztásában sem dominálnak.

2.4. Ami a fennálló helyzetben az oktatási tevékenység sikerét támogatja:

- A kollégák jól strukturált, tudatos kiválasztása - ami a visszajelzések alapján egyre nehezebb. (Megterhelő munka, alacsony társadalmi megbecsülés, versenyképes jövedelem hánya).
- A kollégák kompetenciáinak felmérése, az erőforrások kiaknázása.
- A folyamatos vezetői jelenlét, megfelelő irány és célorientáció, monitorozás.
- Az elvárások kommunikálása, a visszacsatolás, pozitív megerősítések.
- A kollégák team munkájának preferálása, és a folyamatos csapatépítés.
- a gyermekek személyiségállapotának, képességeinek és ismereteinek alapos feltérképezése
- elfogadása annak, hogy a kevés több (tananyagban, időben, és elért gyermekek számában is)
- megerősíteni azt a hitet, hogy munkájuknak van értelme akkor is ha „keveset” tudnak átadni, vagyis ha az eredmények kevésbé látványosak, akkor is ha eredményeik nem haladnak a tanrend szerinti elvárással
- más módszerek alkalmazásának elismerése, támogatása, díjazása
- A szakmai módszertani megújulás és a feltöltődés lehetőségének megteremtése szupervízióval, esetmegbeszélő csoporttal, és a továbbképzéseken való részvétel lehetőségének biztosításával.

2.5. A jelenlegi nehézségek

- A nevelő kollégák utánpótlásának kihívásai (megfelelő felkészültség a „specis” munkaterületre, motiváció, elköteleződés).
- az itt megvalósítható „oktatás” más kell legyen mint az iskolai oktatás
- a kis elvárások elégségességének elfogadtatása
- a megszokott módszerektől való eltérés, új/más módszerek bevezetésének elfogadtatása

nem. Hiányoznak az alapvető ismertetek és ezeket kellene pótolni. A szakemberek kettős szorításba kerülnek, mert érzékelik a gyermekek befogadási lehetőségeit, viszont nehezen vállalják az e szerinti oktatást mert „haladni” kell a tanrend szerinti anyaggal.

- a rendszeres és következetes programkövetés rutinná történő átalakítása hosszú időtartamú érdektelenség esetén is
- Betöltetlen pszichológus státuszok és a gyermekpszichiátriai ellátás hiánya.
- Az oktatás szempontjából mindhárom intézmény külön problémaként emelte ki azokat a pszichés tüneteket mutató gyermekeket, akik enyhe vagy középsúlyos értelmi akadályozottsággal élnek. Az ő oktatásuk speciális ismereteket és tudást igényel. Gyógypedagógus kollégák túl kevesen dolgoznak jelenlegi rendszerben, pedig tudásuk, felkészültségük, speciális ismereteik nélkülözhetetlenek.
- A már nem tanköteles korú gyerekek oktatásának megszervezése.

3. Megvalósulás a Központi speciális gyermekotthonban

A projekt meghirdetésekor Társasjáték foglalkozások indultak, majd az ezeket vezető kolléga távozása után digitális oktatás bevezetésével kísérleteztek.

3.1. Célok, elvárások

A gyermekotthon az oktatás lehetőségeinek újragondolásakor arra törekedett, hogy projekttelemi megfeleljenek az alábbiaknak:

- érdekes, kreatív, változatos, játékos tanórák, szorongásmentes légkör, vonzó iskola;
- a tanterekben korszerű taneszközök és interaktív tábla használta;
- differenciált oktatás, egyéni és csoportos feladatok,
- innovatív módszerek, élménypedagógiai elemek beépítése;
- a tanári/tanítási szabadság növelése.

3.2.A programban részt vevő felnőttek és gyerekek kiválasztása

A projektben részt vevő mindkét kolléganő magas fokú szaktudással, motivációval és érdeklődéssel rendelkezik. Elhivatottak, remek beállítódással, hozzáállással bírnak. Jól ismerik a gondjaikra bízott gyermekeket, aktuális személyiségállapotukat, rendkívüli flexibilitással, rugalmassággal felvértezettek. Kreatív, toleráns személyiségek, jellemzi őket a tanulóképesség, tisztelik és elfogadják a gyermekeket. Nyitottak az újra, hitelesek, elköteleződéssel bírnak, jó kommunikációs képességűek. Mindketten önként csatlakoztak a programhoz, és a részt vevő gyerekeket is ők választották ki. Mindkét programba olyan fiatalokat vontak be, akik disszociális tünetekkel rendelkeztek, valamint szerhasználatban voltak érintettek. A pszichés tünetekkel rendelkező gyermekeket nem ítélték bevonhatónak.

3.3. A tervezés jelentősége

A modellprogramban két új programelemmel kísérleteztek, előre megfontolva, megtervezve és fokozatosan felépítve azokat. A panelek bevezetése előtt a szakmai vezető az illetékes munkatársakkal megbeszélte a lényeges elemeket, a kiindulási elképzeléseket, az alapvető elvárásokat, célokat és a konkrét feladatokat. Mindkét esetben tisztában voltak azzal, hogy lesznek nehézségek, elakadások, ezekre készültek. Megbeszéltek, hogy rugalmasan kezelik az ilyen szituációkat, nem ragaszkodnak a tervekhez. Ezzel a mentalitással, hozzáállással sikerült átlendülni a jelentkező holtponthoz. A szakmai vezető, amikor csak tehette, személyesen is jelen volt a foglalkozásokon, de ami talán még fontosabb, hogy mindvégig elérhető volt a pedagógusok számára.

3.4.Társasjáték foglalkozások – Ország, város, Gazdálkodj okosan, Activity, Tudás Fája

Az első időszakban társasjáték foglalkozásokat szerveztek a fiataloknak. A meghirdetést követően ezek megtervezéséhez, levezetéséhez, a gyerekek és a játékok kiválasztásához a gyógypedagógus kolléga csatlakozott önként. (Neki már korábban is voltak tapasztalatai, hiszen a gyógypedagógiai segítő óráin és a szünetekben is sokszor tartott a gyerekeknek játékos szakköröket, foglalkozásokat. Tudta azt is, hogy kik szeretnek ilyen jellegű tevékenységekben részt venni. A bekapcsolódás lehetősége a gyerekeknek is önkéntes volt, befolyásolás, irányítás nem történt. (A kiválasztás sikerességét mutatja, hogy a kezdő tagok végig vitték a projekt gyakorlati kivitelezését.)

A játékos foglalkozások alatt folyamatosan igazodni kellett a fiatalok fejlettségi szintjéhez, aktuális, napi állapotukhoz, valamint a tudásbeli hiányosságok sokaságához, ismeretszintjükhöz. A társasjátékok szabályait rugalmasan kellett kezelni, változtatni, hozzáigazítani a gyermekekhez, csak így lehetett őket sikerélményhez juttatni. (Pl.: a Tudás Fája játékból az óvodás, és kisiskolás feladatokat lehetett csak játszani, a felső tagozatos és felnőtt kérdéscsomag túl nehéznek bizonyult.)

Többször előfordult, hogy alig lehetett összegyűjteni a gyermekeket az adott foglalkozás előtt, mert éppen városi sétára készültek a csoportjuk tagjai, vagy jó lett volna egy kicsit szusszantani, zenét hallgatni. Akadt olyan foglalkozás is, amikor időben összejöttek, de több perces késéssel tudtak csak kezdeni, mivel a délelőtti iskolai történéseket, az esti telefonálással kapcsolatos problémákat kellett megbeszélni, valamint feszültségeik, traumáik feldolgozásával, levezetésével lehetett csak a fiatalokat „munkaképes” állapotba hozni.

Fontos tapasztalásként megállapítható, hogy a társasjátékok alkalmazásával megkönnyíthető, elősegíthető a tanulási folyamat, a gyermekek szívesen vettek részt az ilyen jellegű foglalkozásokon. Mind a 6 játékfoglalkozás szervesen kapcsolható bizonyos tárgyakhoz, a korszerű képesség- és készségfejlesztés eszközeként jól szolgálhatja a tantárgy-koncentrációt. A játékoság becsempészése elősegíti a tanulási folyamatot, érdekessé teszi a tanulást, jól motivál. A kulcs a sikerélmény biztosítása, a felnőtt megerősítése, lépésenkénti visszacsatolása a gyermek(ek) felé, ezzel pozitív irányba terelhető a tanulási, ismeretszerzési kedv. A társasjáték elem legnagyobb eredménye, hogy a részt vevő fiatalok megértették, hogy ezek a foglalkozások segítik, segíthetik az iskolai tanulási folyamatot, élvezetesebb módon, mint a hagyományos oktatás. Azok a fiatalok, akik részt vehettek az órákon, foglalkozásokon, nagyon élvezték és köszönték a lehetőséget.

3.5. Digitális oktatás bevezetése

A gyógypedagógus kolléga távozása után, 2021 szeptemberében került sor a második programelem megvalósítására, a digitális oktatás bevezetésére. A részt vevő gyerekeket ekkor is a projekt iránt elkötelezett tanár választotta ki.

A digitális órák alatta teremben nem a megszokott módon, padokban ültek a fiatalok, hanem félkörben egymás mellett. A tanári asztal a falhoz lett betolva, rajta az eszközök, könyvek. A falakat szemléltető anyagok díszítették. Tanári magyarázat éppen annyi volt, ami szükségesnek mutatkozott a feladatok sikeres megoldásához, az anyag feldolgozásához, megértéséhez. Főként a gyermekek dolgoztak, folyamatos kontroll, segítség, iránymutatás mellett. A hibák, tévesztések azonnal korrigálásra kerültek, így könnyítve meg a tanulást, az elsajátítást. Ezek az

órák bebizonyították, hogy a digitális eszközök mind az új ismeret elsajátítása, mind az összefoglalás, ellenőrzés, mind a számonkérés folyamatában sikeresen alkalmazhatóak. Így biztosíthatóak a változatos tanórák, a sikerélmény megadása, a monoton tanári magyarázatok mellőzése, valamint a gyermekek aktív részvételének megalapozása, fenntartása. Remek interaktív tananyagok elérhetőek minden tantárgyból az internet segítségével, amelyekkel színesíthetőek az adott órák.

Ezek az órák is szembesültünk nehézségekkel, elakadásokkal. Előfordult, hogy a fiúk nehezen akartak bemenni az osztályterembe, másik alkalommal nem akartak elkezdni dolgozni, akadt olyan eset is, amikor a feladatokat mindig ugyanaz a gyermek szerette volna megoldani, valamint olyan probléma is előjött, hogy illetéktelen növendékek is be akartak jönni az órára. Az egyik alkalommal a csoport legvisszahúzódbb tagja nem akart kimenni az „okos táblához”, ám a pedagógusnak trükkös motivációval ikerült kisajtolni belőle a megoldást, a szereplést. A nehézségeken sikerült felülkerekedni, kellő flexibilitással, kreativitással, motiválással.

3.6. A kollégák motiválhatósága

A megvalósítás tapasztalatai alapján elmondható, hogy biztosítani kell a kollégák számára a minél nagyobb pedagógusi szabadságot, a megfelelő technikai eszközöket, anyagokat, az új módszerek megismerésének, kipróbálásának lehetőségét. A sikerhez kell egy elkötelezett vezető, akinek folyamatosan figyelemmel kell követnie a megvalósítást, és elismeréssel, pozitív megerősítéssel kell segítenie a kollégákat.

Nem is gondolnánk, hogy az innovatív, digitális technikák, eszközök alkalmazásának korlátai nemcsak azok fizikai hiányából erednek. A pedagógusok jelentős hányada tart az új digitális eszközök használatától, mivel nem ismerik a kezelésüket. Problémát okoz az is, hogy nincsenek tisztában azzal, hogy milyen széles körben állnak rendelkezésre feladatbankok az internet segítségével.

A pedagógusok motivációjában fontos az egyéni beállítottság, hozzáállás is. Akkor lehetnek sikeresek, ha reális önismerettel rendelkeznek - saját korlátaikról, gyengeségeikről valamint erősségeikről is. Fontos tényező a bérezés, de messze nem a legjelentősebb. Sokkal fontosabb, hogy biztonságban érezzék magukat, mivel embert próbáló feladat pszichotikus, agresszív, érdektelen fiatalokat tanítani.

3.7. Kihívások

A projekt megvalósítását a központi speciális gyermekotthonban több apró tényező nehezítette. A legfontosabb a részt vevő fiatalok munkához való kedve, hozzáállása, viszonya. Az elakadásokon alternatív módszerekkel, motiválással sikerült átlendülni: a témától teljesen eltérő beszélgetések vezetésével; zenehallgatás beigérésével; az egymás közötti kontrollált versengés beindításával; egy kis édesség elfogyasztásával.

A délutáni társasjáték foglalkozások ütemezése is okozott nehézséget, hiszen konkurenciát jelentettek a csoportoknál hirtelen kitalált városi séták, zsebpénz elköltési lehetőségek. Előfordult olyan eset, amikor a gátló tényezők okán más időpontra kellett áttenni a programot.

Anyagi és eszközbeli nehézségek nem léptek fel a programok alatt. A projekt megvalósításához rendelkezésre állt néhány korszerű, digitális oktatást segítő eszköz, de a hosszú távú működés

esetén szükség lesz az eszközpark bővítésére. A délutáni foglalkozások társasjáték igényeit a foglalkozásvezető otthonról hozott játékokkal megoldotta.

3.8. A programelemek beépülése a gyermekotthon életébe

A megvalósított projektelemek hosszú távon is beépíthetőek a speciális gyermekotthon(ok) életébe. A társasjáték foglalkozások – az eredetileg azokat vezető kolléga távozása után is – folytatódtak, a délutáni szabadidős programokat színesítik. A digitális oktatás jelenleg heti két órában valósul meg.

4. Megvalósulás a speciális gyermekotthonban

4.1. Előkészítés, kiválasztás

A speciális gyermekotthonban a projekt elindulásához erős és határozott vezetői motiválásra volt szükség. Vegyes érzések, és némi távolságtartás fogadta azt a szemléletet, hogy a gyermekotthonban egy új, specifikus, iskolai ismeretanyag elsajátítását célzó projekt indul.

A programelemek megtervezése erőforrás felméréssel kezdődött, a rendelkezésre álló humán és tárgyi feltételekre fókuszálva. A koncepció - az előzetes felmérések és helyzetelemzés alapján - az volt, hogy a gyermekotthonban dolgozó munkatársak közül azokat lenne érdemes bevonni, akik a szakirányú végzettségük mellett rendelkeznek valamilyen más szakképzettséggel, végzettséggel, hobbiival. Ezekre a plusz tudásokra alapozzák a programot, ezeken keresztül lenne meg az iskolai ismeretanyag. A konkrét iskolai tudás átadásában pedig a kollégát egy pedagógiai, oktatási, fejlesztési gyakorlattal és rutinnal rendelkező szakember segíti majd.

A kollégák kompetenciáinak, a meglévő és elérhető feltételeknek az áttekintését követően végül összeállt a projektben együttműködő csapat: a gyermekotthon vezetője, a fejlesztő pedagógus és egy varrónő végzettséggel rendelkező gyermekfelügyelő kolléga.

A szakemberek kiválasztása mellett a program összeállításakor figyelembe kellett venni gyermekek pszichés állapotát, kognitív képességeit, és a motiválhatóság kérdését is.

4.2. Alkosd a divatot projekt

Az első elem indulásakor mind a felnőttek, mind a gyermekek nagy várakozással tekintettek a programra, valami új, újszerű megoldást, új élményeket, új lehetőségeket vártak. A kezdeti lendület az első 4-5 hétig tartott, de már ez idő alatt is rugalmas hozzáállásra volt szükség a megvalósítók részéről. Az eredeti tervek szerint délutánonként, heti két alkalommal egy-egy órában került volna sor foglalkozásokra, két hónapon keresztül. A terveket hamar át kellett dolgozni, az alábbi okok miatt:

- a járványhelyzet miatti szigorítások,
- digitális oktatás bevezetése, a gyermekek iskolai és egyéb programjai
- a megvalósító munkatársak szakmai feladatvégzésének prioritásai

Végül heti egy alkalommal, délelőttönként egy órában zajlottak a csoportfoglalkozások azoknak a gyermekeknek a bevonásával, akik egyéni tanrendben teljesítik tanulmányi kötelezettségüket (ilyen módon több szabadidővel rendelkeznek).

Az első foglalkozássorozat alatt a projektmunka tárgya is változott. Azt a gyerekek tudásához, igényeihez kellett igazítani, így a bonyolultabb ruhadarabok helyett egyszerűbb használati tárgyakat készítettek, varrtak (pl. párnát, függönyt, fésű tartót). Mivel stabil összetételű csoportról nem lehetett beszélni, ezért a foglalkozások tematikája is úgy került kialakításra, hogy az alkalmak különállóan is értelmezhetőek legyenek.

Ebben az elemben a varráshoz kapcsolatosan jelentek meg a hagyományos iskolai ismeretek. Hosszúságmértékek, átváltások, geometriai alapfogalmak, illetve az azokkal való számolás, egyszerűbb mérések, átváltások.

Az eredetileg 18 alkalmasra tervezett foglalkozássorozat végül 14 alkalmasra módosult és összességében négy hónap alatt zárult le.

Összesen 11 gyermeket sikerült elérni, átlagos részvételi arány 4,5 gyermek/alkalom. Ez a foglalkozássorozat látványos változásokat hozott a gyermekotthon életébe. A dolgozók és a gyermekek is aktívak, érdeklődők voltak, kreatívan bekapcsolódtak a folyamatokba. A részt vevő kollégák rugalmasak voltak. Amikor szükségessé vált, saját ötleteikkel járultak hozzá az eredeti elképzelések módosításához. Ekkor még érezhető volt, hogy lehetőségeket látnak a programban és nem pusztán egy újabb próbálkozás végrehajtását végzik vezetői utasításra. A gyerekeket az élményelemek - mint a varrás, alkotás - sokkal jobban megragadták, mint a járulékos, illetve a tevékenység végzéséhez szükséges iskolai ismeretanyag. Ezt a fejlesztőpedagógus kreatív hozzáállással igyekezett becsempészni a foglalkozások tematikájába. Az első sorozat pozitív eredményeihez nagy mértékben hozzájárult, hogy az abba bevont gyermekfelügyelő kolléga elismerésként és képességei, munkája megbecsüléseként értékelte a felkérést. Ennek megfelelően lelkiismeretesen, kreatív ötletekkel segítette a megvalósítást. A gyermekotthon vezető tulajdonképpen kivonult a projektből, inkább a tárgyi feltételek biztosításában, szervezési feladatokban tevékenykedett. Az iskolai tudásanyag átadásának, illetve a projektben való elhelyezésének feladatát fokozatosan a fejlesztőpedagógus vette át. Sajnos ez a motiváltság fokozatosan csökkent a nyári szünidőhöz közeledve, és ezt a negatív állapotot már nem is sikerült később megtörni. A nyári szünidőben történő folytatás a gyermekek szünidei programjai, illetve kapcsolattartásai, hazautazásai és a kollégák szabadságolásai miatt nem volt megoldható. Ősszel az újabb sorozat már inkább csak egy kötelezően ajánlott tevékenység megvalósítása lett.

4.3. Főzőcske, de okosan

Amikor az első projektidőszak a nyári szünidő kezdetével lezárult tulajdonképpen már csak a fejlesztőpedagógus kolléga maradt aktív és együttműködő az újabb őszi projekt elindításában. Ennek megvalósítása során inkább a készségek, képességek fejlesztése került előtérbe, mint az iskolai ismeretanyag beépítése a foglalkozásokba.

Mivel időközben a gyermekotthonban nevelkedő lányok csoportösszetétele megváltozott, az új projekt már jóval mérsékeltebb intenzitással és eredményekkel folyt. A három hónap alatt általában heti rendszerességgel találkoztak, délelőttönként. Ezt egy sűrűbb időszak törte meg, amikor a programra nyitott gyermekek aktivitását kihasználva három egymás utáni napon is együtt főztek.

Összességében a gyermekek közül már kevesebben voltak bevonhatók és a kollégák aktivitása is jelentősen visszaesett, a megvalósítás kulcsa a fejlesztőpedagógus aktivitása volt. A második sorozatban már csak kilenc gyermek kapcsolódott be, a foglalkozásokon átlagosan 2,6 gyermek volt a részvételi arány.

4.4. A projekt ellenében ható tényezők

A gyermekotthon munkaközösségének már egy kialakult és szerintük jól működő feladatvégzési rendje/struktúrája volt. Ebben fő szempont az, hogy a gyermekek az otthonban tartsák az alapvető viselkedési normákat, a felnőttekkel szemben tisztelettel viselkedjenek és kerüljék társaikkal a konfliktusokat. Szoros napirendet tartanak, melynek fontos elemei a különböző szabadidős tevékenységek is. Ezeket a tevékenységeket a dolgozók nagy része jobban preferálja,

mint az iskolai felkészítést - akár új módszerekkel is. Utóbbit egyébként elsősorban a fejlesztő-pedagógus szakterületének látják.

Erőből, utasításokkal nem lehet elérni a változást, és hosszú távon nem is érdemes. Az újszerű megoldások alkalmazásához, új megoldások kereséséhez szükség van egy belső „motorra”. Jelenleg az ehhez szükséges intellektuális potenciál nem áll rendelkezésre, illetve ez a potenciál foglalt, más feladatokkal terhelt és túlterhelt.

A gyerekek részvételét, bevonását az sem segítette, hogy ebben az időszakban a gyámok hétköznapiakra is engedélyezték a gyerekek kimenőjét, és ezzel nem lehetett konkurálni.

A megvalósítást emellett nehezítette a COVID helyzet és a csoportösszetétel változása is.

4.5. Eredmények

A programba bevonható gyerekek jól érezték magukat a foglalkozások alatt. A témához kapcsolódó filmnézéstől - a foglalkozásvezető segítségével – eljutottak az önálló tevékenységig, ami nagy előrelépés. A gyerek-gyerek és a felnőtt-gyerek kapcsolódás elmélyítésében komoly szerepet játszott mindkét elem. A kialakult kölcsönös bizalom oldottabb légkört eredményezett az egész gyermekotthon életében. A gyerekek együttműködése sokat fejlődött a közös tevékenység alatt, ez különösen jól jött akkor, amikor az otthonban csoportbontásra került sor. A gyerekek türelmesek voltak egymás iránt, ami nagy meglepetést okozott a foglalkozásvezetőnek.

A kollegiális kapcsolatoknak is jót tett a program, az az élmény, hogy a szakemberek számíthatnak egymásra.

A projekt mindezek ellenére sosem vált önműködővé, a résztvevő kollégák csak folyamatos vezetői kontroll mellett voltak partnerek a megvalósításban. A kollégák folyamatosan igényelték a saját tevékenységükre vonatkozó vezetői megerősítést illetve a projekt megvalósításával kapcsolatos vezetői elkötelezettség megerősítését is. (Többször érdeklődtek milyen hosszú, és milyen rendszerességű foglalkozássorozatban gondolkodunk, illetve még mindig tartjuk-e magunkat a tervekhez?) Egy projekt csak elhivatott megvalósítókkal lehet hiteles a gyermekek szemében, ennél fogva több alkalommal volt érzékelhető megtorpanás, vagy lelassulás.

A projektek előre haladásával a tevékenység során a minőségi ismeretátadásról egyre inkább a mennyiségire tevődött át a hangsúly, „a feladat elvégezve, leadminisztrálva”. Ezzel párhuzamosan csökkent a gyermekek motiváltsága, érdeklődése és együttműködése is.

A projekt egy alternatívát, egy lehetőséget mutatott fel, de csak felmutatott, elemei nem épültek be a működésbe. Alapvetően a kollégák előzetes véleménye is az volt, hogy a gyermekotthoni keretek, a jelenlegi személyi és tárgyi feltételek, a jogi szabályozás nem kedvez az újszerű megoldások keresésének és alkalmazásának. Feltételezésüket igazolták is.

Mindezek ellenére a lehetőség a projektelemek beépítésére adott, és az arra nyitott kollégák és gyermekek aktív kezdeményezése esetén biztosítani tudjuk és fogjuk a folytatást.

5. Megvalósulás a speciális lakásotthonban

5.1. A megvalósítás körülményei

A projektben a legnagyobb kihívásokkal, és ambivalens módon talán mégis a legnagyobb pozitív hatással a speciális lakásotthon kollégái szembesültek.

A lakásotthon mint ellátási forma sok nehézség elé állította a szakembereket. A többi intézményhez képest, viszonylag rövid időt töltenek itt a gyerekek (hazagondozás, nagykorúság, egyéb intézménybe áthelyezés okán), nagy a fluktuáció. A bevont intézmény gyakorlata szerint, akit csak lehet, beiskoláznak. Az egyéni tanrendet csak végső esetben kérik. Több iskolával állnak kapcsolatban, a gyerekek különböző intézményekben tanulnak. Egy a közös bennük, hogy valamennyi távol esik a lakásotthontól, a gyerekek iskolaidőben akár napi 3 órát is utaznak. Így a hétköznapi normál rendjében a délután leckeírással, az egyéni és a csoport szükségleteinek kielégítésével (vacsora, rendrakás, pihenés) telik el. A szabadidős programok leginkább a hétvégéken valósulhatnak meg. A hétvégi műszakba azonban nincsenek beosztva felsőfokú végzettségű kollégák. Ezek a tényezők együtt vezettek odáig, hogy a megvalósítás optimális ideje a nyári szünetre esett, amikor hétköznapi napközben, pedagógus végzettségű kolléga szervezte a gyerekek mindennapi életét.

A lakásotthon az élménypedagógia elemeire építette fel programját. Kezdetben egy kollégának sem volt tudása, képzettsége az ilyen foglalkozások megtervezéséhez, szervezéséhez, megvalósításához. Autodidakta módon, a vezető tapasztalatai, elhivatottsága és elkötelezettsége mentén kezdték felépíteni programjukat.

5.2. Filmklub

Az első programelemet egy önként jelentkező kolléga és a bent lévő gyerekek igényei alapján tervezték meg. Kezdetben jó ötletnek tűnt a filmnézés, és az arra épülő tematikus beszélgetés, mégis váltani kellett. Egyrészt a gyerekek aktív koncentrációs képessége nem tette lehetővé a játékfilmek egy ülésre történő megtekintését és a hozzá kapcsolódó beszélgetést. Másrészt nehéz volt azt a filmet kiválasztani, ami elég érdekes a gyerekeknek, mégsem feszeget túl mélyen, érzékenyen egy olyan területet sem, ami valamelyik gyerek érintettségénél fogva ellehetetleníti a közös munkát. (Volt olyan film, amiben az ábrázolt szerhasználat annyira felzaklatta az abban érintett gyereket, hogy szinte traumaként élte meg a látottakat. Erre a helyzetre a filmklubot vezető kolléga nem volt felkészülve, kompetenciája erre a fajta segítő, támogató, mentálhigiénés munkára nincs.) Egy pszichológusra - akivel pl párosan vezethették volna a filmklubot – lett volna szükség, így azonban csak egy rossz tapasztalás maradt.

Összességében két típusú film vált be. Az egyik a szereplőinél fogva ad kapcsolódási lehetőséget a gyerekeknek. Ezekben az „utcai gengszteres filmekben” afroamerikai, nehéz sorsú főhősök jelennek meg, akik különböző balhéba, stiklikbe keverednek. Itt a gyerekek a kisebbség; kirekesztettség, kiszolgáltatottság, a többségi társadalommal való szembefordulás élményére ismerhettek rá, és az ebből kivezető lehetséges utakat, megoldásokat feszegethették. Fontos, hogy olyan filmet kellett választani, aminek a végén feloldás van, nem lehet a nagy feszültséggel „elengedni” a gyerekeket. (Az amerikai álmod megjelölt filmeket a gyerekek elutasították, azok frusztrálták, idegesítették őket.)

A másik konklúzió, hogy rövid, 15-20 perces jelenetek, kisfilmek megnézésére és feldolgozására vannak optimalizálva a körülmények.

A filmek világában lehetőség volt a szociális kompetenciák fejlesztésére, érzékenyítésre, és a – kollégához igazítva – történelmi, földrajzi, biológiai ismeretek átadására. Összesen 7 játékfilmet néztek meg és dolgoztak fel a gyerekek, és .

Amikor a filmklubot vezető szakember megérezte, hogy váltani kell, nagyon rugalmasan tudta ezt végigvinni. A filmes témánál maradván a gyerekek telefonnal készítettek egy saját – pár perces – kisfilmet. Ennek forgatókönyvét ők írták, szereplői ők voltak. Ennek a programelemnek ez volt a csúcspontja. Ötleteltek, kreatívok voltak, csapatban dolgoztak.

A filmklub megjelenése az otthon életébe pozitív elemet hozott. Egy másik kolléga is kedvet kapott ahhoz, hogy bekapcsolódjon a programba. Saját erőforrásaira építve kezdett erdőjáró programokat szervezni a gyerekeknek.

5.3. Erdei iskola

Ez a kültéri, szabad levegőn megvalósuló program sokkal népszerűbbé vált a gyerekek között. Hosszú kirándulásokra mentek, sokat gyalogoltak. Közben szívták magukba a növényvilágról, állatokról, égtájakról, földrajzról szóló ismereteket. Irigylésre méltó, példaértékű volt, nem csak az, ahogy a szakember szervezte és vezette ezeket, hanem az is, ahogy a gyerekek kapcsolódni tudtak.

5.4. Nehézségek

A lakásotthonban a gyerekek programba történő bekapcsolódása önkéntes volt. Aki úgy döntött, hogy nem vesz részt egy foglalkozáson, annak az alatt az idő alatt úgy kellett (volna) elfoglalnia magát, hogy a programot ne zavarja.

A gyerekek sokfélesége (életkor, nemek, problématípus, élettörténet) megnehezítette a megfelelő program kiválasztását. A kollégák visszajelzése alapján homogénebb összetételű csoportokkal eredményesebb munkát lehet elérni. Illetve, a kiscsoportos foglalkozás megvalósításához plusz szakemberekre lenne szükség.

A program idejének a meghatározása, és fixálása szintén körülményes volt. Igazodni kellett a gyerekek napirendjéhez is, illetve motivációjukat is figyelembe kellett venni. (Amikor a filmklub idejét szerda délutánban határozták meg, a gyerekek elkezdtek szerda délutánra kimaradni, egyszerűen nem jöttek időbe haza.)

5.5. Eredmények

A projektben részt vevő szakemberek visszajelzése alapján a megvalósítás ideje alatt sokkal jobban megismerték a gyerekeket. Korábban a nevelők is egy „masszaként”, „specis gyerekek-ként” tekintettek rájuk. A közös, tervezett, pedagógiailag végiggondolt tevékenységekben olyan információkat is megtudtak a gyerekekről, melyek addig rejtve maradtak előttük. Az erre épülő differenciálás, a gyerekek igényeinek, szükségleteinek megfelelően felépített munka

megkönnyítette a kollégák csoportbeli munkáját. Ráadásul megtanulták azt is, mi irritálj a gyerekeket, mitől lesznek agresszívak. Ennek is hasznát lehetett a későbbiekben venni a csoport életében.

A programban részt vevő két kolléga specifikus élménypedagógiai képzésen vett részt, tapasztalataikat remélhetőleg a jövőben be tudják építeni munkájukba.

Összességében a kollégák a projekt alatt motiváltak maradtak, sikereket értek el, és örömet éltek meg a tevékenységek közben. A projekt elemei beépíthetőek a lakásotthon életébe, sikerült is többféle programelemet tartósan integrálni. Ezt nagyban segíti a folyamatos, elkötelezett, támogató vezetői jelenlét.

6. Tapasztalatok összegzése

A projekt során ismét visszaigazolódni látszott, hogy a speciális szükségletű gyerekek sikeres oktatása csak a fenntartó, intézményvezető, pedagógus és a gyerekek szoros együttműködésében valósítható meg. Bármelyik szereplő mellőzése veszélyezteti a sikert.

A keretrendszer megteremtése és a működéshez szükséges feltételek biztosítása lehet a kiindulópont. Ezt követően egy felkészült és motivált vezető az elvárások világos megfogalmazásával, és a megvalósítás alatti állandó jelenlétével (támasz, visszacsatolás, tudatosítás) segítheti a pedagógust. Azt a szakembert, aki a gyerekekhez (érzelmi-indulati állapotukhoz, készségeikhez, képességeikhez) igazítva megtervezi, és kellő rugalmassággal végigviszi a pedagógiai folyamatokat.

6.1. Gyermek és szakemberek

A speciális szükségletű gyermekek oktatásában az innovációkat a már meglévő, és jól működő feltételekre érdemes építeni. A siker kulcsa a megfelelően felkészült, elkötelezett és motivált szakember. Homogén összetételű, kiscsoportos foglalkozásokat érdemes tervezni.

A projekt abból a szempontból nem hozott újdonságot, hogy ismét megerősítést nyert: általában 3-4 gyereknél többel nem érdemes belevágni egy feladatba. De nem csak a létszám, hanem a gyerekek speciális szükségleteinek hasonlósága is meghatározó. Eltérő szükségletű gyerekek nehezen, vagy egyáltalán nem vonhatók be közös munkába, ahogyan számolnunk kell azzal is, hogy az ellenálló, motiválatlan gyerekek bevonásával elnehezedik/ellehetetlenedik a pedagógiai folyamat. A gyerekek kiválasztásánál akadt még két nehezítő körülmény, amelyeket érdemes szem előtt tartani: a pszichés tüneteket mutató gyerekek állapotuknál fogva nem vagy nehezen bevonhatóak; az értelmi akadályozottsággal élő gyerekek pedig egészen speciális módon és feltételekkel tudnak csak bekapcsolódni a csoportfolyamatokba.

6.2. Tervezés, felkészültség, tudatosság

A projekt azt mutatta, hogy a sikerhez rövid, – közép, – és hosszú távú célokban és – ehhez rendelt feladatokban - kell gondolkodni. Előre fel kell készülni az elakadásokra, az újratervezés készsége alapvető fontosságú.

Ahhoz, hogy a speciális szükségletű gyerekekkel ne csak a „túlélésről” szóljon a nap, ahhoz, hogy a nevelés és oktatás valahonnan valahová tartson, megtervezett, tudatos munkára van szükség a nevelő/tanár részéről. A felnőttnek minden pillanatban tudnia kell, mit, miért tesz; honnan, hová akarja eljuttatni a gyerekeket, és ehhez milyen módszereket fog alkalmazni. Készülnie kell, a gyerekekre kell igazítani az egész foglalkozást.

Ez a felkészülés időigényes munka, jelen pillanatban, nincs teljesen beépítve a szervezeti kultúrába. A belső iskolákban dolgozó pedagógusoknak rendelkezésre áll bizonyos időkeret a felkészülésre, de a nevelők munkaidejében ez a plusz felkészülési idő nincs benne.

Ráadásul - mint később még szó esik róla – nem árt, ha a felnőtt egyszerre többféle tervvel is rendelkezik. A tapasztalatok szerint ezt a munkát ráadásul lehetetlen a gyerekek között elvégezni, a bevont szakemberek munkaidejükön kívül tudták csak megoldani a készülést. Figyelembe kell venni, hogy természetes, ha a pedagógiai folyamatban, szabadidős tevékenységben elakadások jelentkeznek. Ezeket megfelelően és időben alkalmazott didaktikai módszerekkel, kreativitással, rugalmassággal, humorral, sikerélmény biztosításával át lehet lendülni.

6.3. Differenciálás

Elengedhetetlen a gyermekek képességeinek, adottságainak, ismeretszintjének, érdeklődési körének, aktuális (napi) testi – lelkiállapotának, életeseeményeinek ismerete, és a pedagógiai tevékenység ehhez történő igazítása.

Kezdetben minimális elvárásokat célszerű támasztani a fiatalok felé, mivel sok esetben több éves lemaradásuk van az iskolázottság terén. A szakembernek türelmesnek kell lenni, és tudatosan kell értékelnie a legkisebb előrelépést is. A pedagógiai folyamatot érdemes ráépíteni a már meglévő (nem csak iskolai) tapasztalataikra, élményeikre. Az egyéni különbségekkel mindcégig számolnunk kell, szem előtt tartva a fokozatosság és a következetesség elvét. A jobb képességű gyerekek kapjanak egyéni feladatokat.

6.4. Komfort zóna, tanulási zóna, pánik zóna

A speciális szükségletű gyerekek számára tervezett foglalkozások során az ismeretátadást minden esetben a gyerekek komfort zónájában kell megkezdeni. Éppen azért, mert speciális szükségletük okán a kudarcot, frusztrációt nehezen tolerálják, a sikertelenségre heves indulatkitörésekkel, agresszióval reagálnak. Ráadásul kis lépésekben szeretnénk haladni; nem gyors és nagy ívű fejlődést akarunk megvalósítani, hanem fokozatosat.

A speciális szükségletű gyermekek oktatásában alapvetően a fejlesztésen, a felzárkóztatáson, kompenzáción kell legyen a hangsúly. Ehhez szorongásmentes légkört kell kialakítani. A tervezésnél kiemelt jelentősége van annak, hogy jól ismerjük azoknak a gyerekeknek a készségeit, képességeit, hiányosságait, akikre építünk. Nem csak azért, mert ha tudjuk, hogy miben ügyesek, milyen téma érdekli őket, nagyobb sikereket érhetünk el. Azért is, mert a projekt egyik fő tanulsága volt, hogy ha a kezdőponton olyan témához, eszközhöz, módszerhez nyúlunk, ami a speciális szükségletű gyerekek komfort zónáján kívül esik, a bennük keletkezett frusztráció ellehetetleníti a tanulást.

(A hagyományos modell szerint a komfortzónánkban a legalacsonyabb a szorongásunk, ugyanakkor ez a zóna igazán nagy teljesítményre nem sarkall minket. A tanulási vagy diszkomfort zónánkban már megjelenik a szorongás, de van sikerélményünk is. Itt vagyunk képesek a legnagyobb teljesítményre, itt tudunk a legjobban tanulni. A pánikzónánk az a terület, ahol már csak a szorongásunk, hanem félelmeink is vannak, ennek már nincs igazán pozitív aspektusa. Szorongásunk rontja a teljesítményünket.)

A modellezésben egy-egy foglalkozás sikere múltott azon, hogy a gyerekek nem rendelkeztek kellő általános (matematikai, olvasási, műveltségi, történelmi) ismerettel, így már a téma/módszer hallatán felborították, ellehetetlenítették az egész foglalkozást.

6.5. Élményszerű oktatás

A speciális szükségletű gyermekekkel végzett munka teljesen más tanítási gyakorlatot, módszereket, technikákat kíván, mint a kinti, normál általános iskolákban. A személyre szabott, differenciált oktatásról, pedagógiáról már tettünk említést. **Ezeknek a gyerekeknek a tanulását elsősorban tapasztalati úton, élmények által, gyakorlati példákkal, szemléltetéssel tudjuk segíteni.** Fontos a tanultak alkalmazása a gyakorlatban, hogy meglássák annak értelmét. (Ilyen lehet matematikából egy lakás, egy szoba kifestése, parkettázása, csempézése - terület - kerületszámítás; a főzésnél a receptek értő elolvasása, a mértékegységek használata; a kiránduláson a tájékozódás/égtájak/növényvilág témájának beépítése.) A befogadást és a feldolgozást audiovizuális eszközök használatával kell színesíteni.

6.6. Kiszámíthatóság, állandóság, struktúra

A projekt indulásakor feltételeztük, hogy a foglalkozások szervezése során az egyik legfontosabb kritérium az állandóság, kiszámíthatóság, rendszeresség, ami biztonságot nyújt a gyerekek és a felnőttek számára is. Mind időben, mind struktúrában, mind a foglalkozásvezető személyében. Ez az állításunk részben megdőlni látszik.

A jól strukturált központi speciális gyermekotthon tapasztalatai nagyrészt visszaigazolták feltételezésünket, bár ott is alapvető elvárás a pedagógus helyzetfelismerése és kellő rugalmassága.

A speciális gyermekotthon tapasztalata, hogy a kimenővel semmilyen belső program nem tudja felvenni a versenyt.

A speciális lakásotthonban a szakemberek szerint ellehetetlenítette a sikert az, ha ragaszkodtak az előre felállított tervekhez. A gyerekek aktuális állapota a lakásotthon mindennapi működését is képes volt felülírni. A visszajelzések szerint ezért itt sokkal sikeresebb volt az a pedagógus, aki figyelte a gyerekek napi állapotát, és igazodott hozzájuk. Ennek alapvető feltétele a foglalkozásvezető felkészültsége és rugalmassága. A tarsolyban kellett tartani legalább 2-3 foglalkozás tervezetet ahhoz, hogy kellő időben elő lehessen hozni az aznapra megfelelőt, a gyerekek állapotához, szükségleteihez igazítva. Nem lehetett ragaszkodni az időbeli tervekhez sem, itt is a gyerekek nyitottságát, terhelhetőségét, aktuális fáradtságát kellett fókuszban tartani.

6.7. A fizikai feltételek

A pedagógiai folyamatok sikerét nagyban befolyásolja a megfelelő fizikai környezet, és a különféle pedagógiai eszközök elérhetősége.

A lakásotthonok állnak ezen a téren a legrosszabbul. Ezt igazolja az a tapasztalatunk, hogy itt a kinti programelemek voltak a sikeresebbek. Bent nincs feltétlenül megfelelő közösségi tér arra,

hogy úgy vonjuk be közösségi tevékenységbe a gyerekeket, hogy közben a kívül maradás lehetősége is meglegyen, és a kívülállók biztonságos felügyeletét egyidejűleg megvalósítsuk.

Az intézmények számára elérhető autó a mobilitás, jutalmazás, szabadidős programok megvalósításának kulcseleme lehet. De ide tartozik a megfelelő internet szolgáltatás kiépítése, használatának lehetővé tétele is a lakásotthonokban, gyermekotthonokban, központi speciális gyermekotthonon iskoláiban. (Projektor, laptop, kivetítő a falon, tv, DVD, interaktív tábla, modern, látványos szemléltető eszközök.) A digitális eszközökön túl ide tartoznak a tankönyvek, munkafüzetek, egyéb segédanyagok, szorzótábla, számológép, okostábla, okosdoboz, feladatbankok, CD-tárak, DVD lemezek.

6.8. Pygmalion effektus, bátorság, eszközhasználat

Használni kell a rendelkezésre álló fejlesztő és digitális eszközparkot. Attól való féltünkben, hogy az okos táblát tönkre teszik, a papírszínházat szétszakítják, a laptopokat elrontják, elveszük magunk elöl ezeknek az eszközöknek és módszereknek a lehetőségét - miközben pontosan ismerjük a bennük lévő potenciált.

A foglalkozást tervező és vezető szakembernek el kell hinnie, hogy érdemes belevágni, a foglalkozás előbb vagy utóbb, de működni fog. Bízni kell abban is, hogy a gyerekek az eszközöket nem fogják tönkretenni. A fenntartónak pedig számolni kell azzal, hogy a speciális ellátásban élő gyerekek között ezek az eszközök még a szakember felügyelete mellett is – akár igen rövid idő alatt – elhasználódnak, amortizálódnak. Ez nem lehet akadálya annak, hogy a digitális, audiovizuális és fejlesztő eszközök pozitív hatásait beépítsük a pedagógiai tevékenységébe.

6.9. A megfelelő szakember

A speciális ellátásban élő gyerekekkel végzett munka speciális felkészültséget és tudást igényel. A magas színvonalú munkának ez alapfeltétele.

A szakemberek képzését támogatni szükséges. A hagyományos pedagógus és szociális oktatásban elérhető tudás az ott megszerezhető skillek nem elegendőek ehhez a munkához. Ha egy újonnan belépő kolléga nem rendelkezik megfelelő tudással, készségekkel, repertoárral és rugalmassággal nagyon hamar kudarcok érik. A szakemberek fluktuációja pedig a tervezett pedagógiai folyamatok ellenében hat, miközben a gyerekek motivációját is rontja.

A projektben a sikeres elemeket a felkészült, kreatív, elkötelezett, jó önismerettel rendelkező, rugalmas szakemberek valósították meg. A vezetők visszajelzései alapján sajnos egyik modellező intézményben sincsenek jelenleg túl sokan ezek a kollégák.

6.10. A szakemberek motivációjának fenntartása

A kollégák hosszú távú motiválásához nélkülözhetetlen az alábbiak tartós fennállása: elkötelezett vezető aktív jelenléte; tanári szabadság biztosítása; élményszerű oktatási/digitális eszközök használatának preferálása; tanfolyamok, tréningek, új ismeretek elsajátításának lehetősége; biztonság nyújtása; team munka feltételeinek megteremtése.

A speciális szükségletű gyermekekkel való munka különösen nagy pedagógiai kihívás, ami rengeteg türelmet, megértést kíván. A pedagógusok minden nap problémákba, konfliktusokba ütköznek, melyeket rövid időn belül meg kell oldaniuk. Ezekben a fent leírtak biztosításával segíteni kell őket.

6.11. Szakmai párbeszéd

A projekt megvalósítása során kiemelt jelentősége volt annak, hogy a megvalósításban dolgozó szakemberek folyamatosan, rendszeresen találkoztak egymással

Ezeken az alkalmakon a foglalkozást vezetőik, és adott intézményben a projektet irányító vezető vett részt. A visszajelzések alapján a párbeszéd lehetősége, egymás sikereinek, és kudarainak a „közössé” tétele nagyban segítette a kollégákat. Bátorítást, célokat, módszereket kaptak egymástól, és folyamatos figyelmet, visszajelzést vezetőiktől. Ez segítette az újratervezést, a haladást és a sikerek megélését is.

II. SZAKÉRTŐI ANYAGOK

Berta-Somogyi Csaba

A központi speciális gyermekotthonok oktatási lehetőségei

Felmérés az oktatás helyzetéről

1. A felmérés módszere

A központi speciális gyermekotthonokban módszertani felmérés készült három intézmény (Esztergom, Zalaegerszeg, Kalocsa) pedagógusainak és a gyermekeinek megkérdezésével. Gyermekotthononként 20 - 20 fiatal és a tanári kar tagjai töltötték ki az előre elkészített kérdőíveket.

A helyzetkép elkészítésekor a három központi speciális gyermekotthonban 116 gyermek tartózkodott (jelen). A kettős szükségletű fiatalok (48%) száma majdnem megegyezett a speciális ellátási igényű (52%) neveltekkel. A speciális tüneteket hordozó gyermekek több mint fele disszociális tünetű (55%), 29 % a pszichés tüneteket mutatók aránya, a pszichoaktív szerhasználók pedig 16%. A várákózó listán 35 fő szerepel.

A gyermekeknek feltett kérdések:

1. Mivel és hogyan tudják elérni az iskolában tanító pedagógusok, tanárok, hogy oda tudják figyelni az órákon, valamint kedved is legyen tanulni?
2. Szerinted hogyan lehetne érdekessé, érdekesebbé tenni az iskolában a tanítást - tanulást az órákon?

Az iskolai pedagógusokhoz intézett kérdések:

1. Milyen (mely) módon és eszközökkel érzed magad motiválhatónak, hogy minél hatékonyabban tudjál segíteni a tanítási órákon, foglalkozásokon az intézményben tanuló fiataloknak?
2. Hogyan, milyen módszerekkel és eszközökkel tudjátok elérni, tudjátok motiválni a tanítás során a fiatalokat?
3. Szerintetek hogyan vonhatóak be a gyermekek az érdeklődésükön, képességeiken keresztül a tanítási - tanulási folyamatba?

2. A gyermekek válaszai

2.1. Válaszok a motiváció, odafigyelés témájában

A gyermekek esetében a motivációval és az odafigyeléssel kapcsolatos válaszok nagyon széles spektrumot ölelnek fel. Alap kívánság, hogy tegyék a pedagógus kollégák érdekesebbé, vonzóvá az iskolát, és a tanórákat. Ennek a legjellemzőbb elemei, hogy olyan ismereteket adjanak, tanítsanak a tanárok, amelyek érdeklik a gyermekeket, érdekesek számukra, valamint ne könyvből olvassák, mondják el szóról - szóra az anyagot, hanem maguktól, figyeljenek rájuk, miközben magyaráznak.

Több fiatal fogalmazta meg azt a vágyát, hogy legyenek külső programok az iskolai időben, tanulmányi kirándulások, múzeumi látogatások, kiállítások megtekintése, kültéri tanítás a természetben, erdőben (erdei iskola, biológia óra), sportversenyek. Legyenek az órákon, a tantermekben számítógépek, internet, hogy lehessen a témakörökhöz illeszkedő képeket, filmeket, videókat nézni. Adjanak fel feladatokat interaktív táblán, végezzenek kísérleteket. Jó lenne több informatika óra is.

Sokan megfogalmazták, hogy az osztálytársaik legyenek együttműködőek, "normálisak" az órákon, mert sokszor zavarják az odafigyelő, tanulni vágyó társaikat. Felmerült a tanácsadók problémája, véleményük szerint sok az elavult, régi darab.

Elvárás a pedagógusok felé, hogy ne unalmas órákat tartsanak, ne legyen monotonitás, hangosan, érthetően beszéljenek, kommunikáljanak, több kreatív dolog legyen, érdekes ismereteket, feladatokat adjanak, melyeket később lehet hasznosítani, valamint látványos szemléltető eszközöket alkalmazzanak. A gyermekek szerint több pedagógus engedékeny, nem tanít normálisan. Megfogalmazódott a differenciált tanítás - tanulás szükségessége is. Egyesek véleménye, hogy legyen jó fej a tanár, ne sápítozzon, ne "bunkózzon". Adjanak fel önálló feladatokat, hogy izgalmasabb órákat tarthassanak. Legyenek dolgozatok, több játék is lehetne az órák végén.

Néhányan megfogalmazták meglepedettségüket mind a tanítás, mind a pedagógusok irányába. Ilyen válaszok érkeztek:

- Van kedvem tanulni, a tanárok minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy mi fejlődhesünk.
- Odafigyelek az órákon, nekem jó így, ahogy van, mert jól elmagyarázzák az anyagot.
- Szeretek tanulni és tudok figyelni.
- A kinti iskolában lévő pedagógusoknak is olyannak kellene lenniük, mint akik a benti iskolában tanítanak. Ha egy tanár humoros és a gyermekek nyelvén is ért, akkor csak úgy elrepül a 6 óra.
- Egy jó pedagógusnak így kellene tanítania a kinti iskolákban is, mint a benti iskolában. Érthetően magyarázzák el az anyagot, csend van az órán, ha a tanár magyaráz, beszél.
- Itt jobban tudok a benti iskolában figyelni, mert kevesebben vagyunk az osztályban. A tanárok kedvesek, humorosak, gyermekszeretőek, de ez a kinti pedagógusokról nem mondható el.
- Ezek az órák nekem nagyon jók, elégedett vagyok a tanárokkal és a feladatokkal. Ezek a pedagógusok a tapasztalataim szerint jobban odafigyelnek a gyermekekre, rossz jegyet nem adnak, a gyermekekből a legjobbat hozzák ki mindig.

Ezekből a válaszokból megállapítható, hogy a központi speciális gyermekotthonokban tanuló gyermekek számára is fontos az odafigyelés, a humor, az empátia, a változatos órák és feladatok, valamint a kisebb osztálylétszám.

Sajnos két fiatal a feltett kérdésre adott válaszában megmondta, hogy nem szeret, nem akar tanulni. Felmerült az a gondolat is a gyermekek válaszaiban, hogy azokat a fiatalokat, akik szakmát szeretnének tanulni, készítsék fel a jövőbeli tanulásra.

Végül három érdekes, figyelemre méltó és megszívlelendő válasz az odafigyelés és motiváció kérdéskörében:

- Saját magunktól függ, hogy állunk hozzá a tanuláshoz, és van-e kedvünk.
- Attól függ, hogy érdekes-e nekünk a tananyag és foglalkoztassanak bennünket az órákon.
- Egy jó pedagógus nem leadja az anyagot, hanem bevonja a gyermekeket. Nem robotok vagyunk, nem magolásra születünk!

2.2. Válaszok az érdeklődés felkeltése témában:

A gyermekekhez intézett másik kérdés az érdeklődésük felkeltése iránt informálódott. Ebben az esetben már nem olyan széles spektrumot ölelnek fel a válaszok.

A fiatalok többségének figyelmét, érdeklődését az audiovizuális eszközök alkalmazásának tág skálájával lehet, lehetne felkelteni a megadott válaszok alapján. A legnépszerűbb óhaj, észrevétel a szemléltető anyagok, a szemléltetés, a vetítések, a videózás, a dokumentumfilmek megtekintésének fokozottabb alkalmazása volt, az óra anyagához illeszkedően. A gyermekek véleménye szerint ezekkel az eszközökkel a pedagógus sokkal több sikert érhet el a tanítási - tanulási folyamatban. Ezáltal az órák esetleges unalma megszűnne, jobban felkeltené a fiatalok érdeklődését az adott téma iránt, elérhető lenne, hogy a tanár megállás nélkül beszéljen. Így a tanórák barátságosabbak lehetnének, nem kellene sokat foglalkoznia a pedagógusnak a renitens gyermekek fegyelmezésével, másrészt variálni lehetne a nehezebb és könnyebb feladatok között, valamint az ismeretanyagok arányának megosztását, megértését lehetne szélesíteni. A vizuális ingerek működtetésével a fiatalok könnyebben befogadnák az új információkat, valamint a képi megjelenítés eszköze segítené, színesítené a pedagógus olykor monoton magyarázatát is. Ezzel a módszerrel az egyik didaktikai cél, az elgondolkodtatás, a figyelem felkeltése is sikeresebben megvalósulhatna. A filmek, videók, szemléltető képek és anyagok felsorakoztatásával sokkal könnyebben meg lehet érteni, értetni az anyagot. A válaszokban szintén megjelent az érdekességek, izgalmas történetek, az adott korra jellemzők ismertetésének, elmesélésének igénye, játékos feladatok alkalmazásának lehetősége. Ezáltal kiküszöbölhető lenne az unalmas tankönyvből történő felolvasás, szóról - szóra történő felidézés, csak a tananyagról való ismeretátadás metodikája. Így lehetne alkalmazni az egyéni, egyénre szabott feladatok feladását, a lényeges elemek vázaltszerű füzetbe jegyzését, ezzel a lényeges részek megtanulását. Két - két esetben az informatika órák és a sport foglalkozások számának növelését is megemlítették.

Markánsan megjelent a válaszokból a kísérletek (fizika és kémia órán) való alkalmazása, szükségessége. Szintén többen megjelenítették, hogy az érdeklődés felkeltésében, fenntartásában nagyon fontos lenne számukra a tanulmányi kirándulások, múzeumi látogatások számának emelése. Biológia óra keretében Erdei Iskola a természetben, a Tropicarium felkeresése, a történelem tananyag színesítése érdekében kastélyok, várak, történelmi emlékhelyek felkeresése. Ének óra és a szakkörök körébe javasolják zenekarok, rap előadók meghívását, gitár tanítás - tanulás lehetőségét, tánc tanulást, roma hagyományőrzést (nyelv, tánc, ének). Egy - egy esetben említésre került, hogy legyen az iskolában is "Ne drogozzunk" felvilágosítás, felvilágosító csoport, valamint lehessen kézműves foglalkozásokon is részt venni.

A projektpedagógia, a projekt munkák szükségessége és megvalósítása is felmerült. Az "okosterm" használata váljon gyakoribbá, általánossá kérte az egyik fiatal. Egy érdekes, nagyon hasznos és megszívlelendő észrevétel, javaslat is érkezett:

„Legyen az óra elején egy kis gondolkodtató játék, hogy reggel jobban beinduljon az agyunk (pl.: kvízzjáték, szókereső, vagy csoportokban feladatkeresés), hogy jobban ráhangolódjunk a tanulásra.”

Felvetődött, hogy az órák ne 45 percig tartsanak, hanem rövidebb ideig. Aki készült az órára, az inkább figyeljen a tanárra, a pedagógusok pedig mondják el a dolgokat. Megfogalmazódott, hogy olyan ismereteket tanuljanak, amit később tudnak hasznosítani. Célszerű lenne pl. ellátogatni Kecskemétre a Mercedes gyárba, amely segítené a jövőbeli szakma kiválasztását is.

Néhányan elégedettek az eddig megszokott, bevált módszerekkel:

- Nekem jó így, ahogy van.
- Így is érdekesek az órák, és a tanárok mindent megtettek.
- Ha több dolgozat lenne, de amúgy érdekesek az órák, valamint ha több életkedve lenne mindenkinek.

Két - két fiatal azt írta, hogy sehogy, valamint sehogy nem tudják érdekesebbé tenni a tanítást. Egy gyermek érdekes felvetést tett, javasolja, hogy nézzenek ki jobban a tantermek. Akadt két komolytalan válasz is, egyrészt legyenek fiatalabb tanárnők, másrészt táncos lányok alkalmazásával az érdeklődés is jobban felkelthető lenne.

Végezetül egy sarkigazság:

- Aki nem akar tanulni, így sem - úgy sem fog!

3. A pedagógusok válaszai

3.1. A pedagógusok motivációja

A pedagógus kollégáknak feltett első kérdés a saját motivációjukra vonatkozott. A válaszok három csoportra oszthatók. Az első az iskolai eszköz ellátottsággal és módszertani, szakmai felvetésekkel kapcsolatos. A második csoport az erkölcsi és az anyagi elismerés kérdését feszegeti. A harmadik pedig a pszichés terhelés és a gyermeki jogok kérdéskörét boncolgatja.

A szakmai motiváció legfontosabb feltételének a digitális oktatásra való áttérés lehetőségét vallják. Ehhez szükséges a technikai felszereltség, támogatottság és a digitális eszközök nagymértékű javítása, számának növelése. Digitális tananyagok kellenének, hozzá internet, wifi, laptop, okostábla, interaktív tábla (szemléltetés, bemutatás segítése az órákon). Szükséges hozzá CD-tár, DVD lemezeken lévő tananyag, új tankönyvek, minél színesebb feladatokkal, részletező, több irányból megközelítő feladatlapok. Ahhoz, hogy kooperatív tanítási módszereket alkalmazhassanak, fontos tényező a tárgyi - anyagi szükségletek megléte, biztosítása. Elegendhetetlen a tanári - tanítási szabadság lehetősége.

Ahhoz, hogy minél motiváltabbak és felkészültebbek legyenek fontosnak tartják az új módszerek, trendek megismerését, mely a továbbképzéseken való részvétellel és annak vezetői támogatásával érhető el. Több szakkör, foglalkozás kellene, külsős munkatársak bevonásával (gitár oktatás, agyagozás, festés, stb.).

Mivel a központi speciális gyermekotthonokba kerülő fiatalok nagy hiányosságokkal érkeznek, minimális követelményeket állítanak a gyermekek felé, többnyire minimál anyagot tanítanak számukra, bár néha azt is soknak érzik, soknak tűnik. Ezért saját maguk által összeállított kérdések, feladatlapok, ismétlésként röpdolgozatok segítik munkájukat.

Az erkölcsi és anyagi elismerés nagyon fontos a tanár munkatársaknak. Jó lenne a pedagógus pálya társadalmi elismertségének növelése, mivel ez a pálya nem igazán a "jól fizető állások" közé tartozik. A jó bérezés, az anyagi megbecsülés, a megfelelő összegű fizetés, jövedelem elengedhetetlen ahhoz, hogy minőségi munkát tudjanak végezni, és ne kelljen a megélhetés miatt másodállást, másodállásokat vállalni, amely elvonja a figyelmüket a fő állásuk mellől. A fizetésen felüli juttatások is ösztönző erővel bírnának (cafetéria, egészségpénztári tagság). Nemcsak az anyagi ösztönzők bírnak nagy jelentőséggel, hanem az erkölcsi elismerés is serkentő hatású lenne. Jól esik, esne a dicséret, a pozitív megerősítés, az, hogy éreztessék velük, a munkájuk számít, valamint az intézmény dolgozói közé tartoznak, nem "szellemek". Értékeljék az elvégzett munkát pozitívan, ne csak negatívan, mindenki fontosnak tartja a másik munkájának támogatását, segítségét, az egész gyermekotthon kollektívájára vonatkozóan. Az iskolai tanárok vágnak a vezetők és a szakmai irányítók megerősítésére.

A motivált munkavégzés alapja a jó munkakörülmények, a jó kollektíva, a csapatmunka, a felkészültség és a kiváló munkahelyi légkör. A mindennapi munkavégzéshez nyitottság és humor is szükséges.

A pszichés terhelés és a bizonytalanság érzése is megjelenik a pedagógusok válaszaiban. Az egész munkaidőben figyelni kell a gyermekekre, ez idegileg kimerítő, nem lehet még szünetekben sem pihenni. A pszichés megterhelés előbb - utóbb szomatikus tüneteket okoz, melyet súlyosbít a másodállás vállalása, nem jut idő a pihenésre. Ezért is lenne jó a megfelelő anyagi elismerése munkájuknak, így jutna idő a kikapcsolódásra, regenerálódásra, feltöltődésre is.

Nagyobb biztonságot szeretnének az iskolában, mivel a pszichés tüneteket produkáló gyermekek kiszámíthatatlanok, nincs megfelelő védelem a pedagógus mellett. Ennek orvoslását a kamerarendszer és a gyermekfelügyelői háttér kiépítésében látják. Többen aggályukat fejezték ki a gyermeki jogok túlreprezentálása miatt, inkább a kötelességek tudatosítását, a kötelességtudat előtérbe helyezését vélik fontosabbnak. Szerintük a kötelesség fontosságát hangsúlyosabbá kellene tenni.

Felteszik a kérdést:

- Addig, amíg a gyermeknek több joga van, mint a pedagógusnak, miről beszélünk?
- Egy kolléga a megszerzett iskolai végzettségek elismerését sürgeti, melyet a munkája során felhasznál. Egyikük véleménye:
- A gyermekotthon belső iskolájában való tanítás más, mint a kinti iskolákban, mivel a zártabb intézményekben élő gyermekekkel való munka nagy pedagógiai kihívás, ami rengeteg türelmet, megértést kíván. Minden nap problémákba, konfliktusokba ütközünk, melyeket rövid időn belül meg kell oldanunk. Ebben sokat segít a kollégákkal történő együttműködés, közös megoldások keresése, találása, fontos, hogy partnerei legyünk egymásnak, szükséges az otthon részleg és az iskola szorosabb kapcsolata.
- Annak ellenére, hogy a kollégák a felsorolt nehézségekkel küzdenek, motivációjuk töretlen. Ezt bizonyítja a következő válasz:
- Az itt lévő munkafeltétel - gyermekanyag - egy kihívás! Kihívás az, hogy a hátrányos helyzetű, nehéz sorsú fiataloknak egy kis felcsillanás legyen a szemükben a tanítás - tanulás folyamatában. Ezért dolgozunk nap, mint nap.

3.2. A gyerekek motiválhatósága

A második kérdés, mely a pedagógus kollégákhoz intéződött a gyermekek motiválásáról informálódott. A válaszok két nagy csoportot öleltek fel. Az egyik módszertani és gyermeklélektani kérdésekkel foglalkozik, a második csoport pedig az eszközök, szemléltető anyagok fontosságát emeli ki.

Hangsúlyozták a tanár munkatársak, hogy elengedhetetlen a fiatalok motivációjának felkeléséhez a korszerű, digitális eszközök, tananyagok megléte és használata. Ide tartoznak a tankönyvek, munkafüzetek, egyéb segédanyagok, szorzótábla, számológép, okostábla, okosdoboz, internet. Önálló játékos formák alkalmazása, valamint az internet segítségével a leadott tananyagot megnézhetik, így jobban rögzül a tájékoztató film segítségével (saját tapasztalat). Szükségesek ezenfelül térképek (digitális formátumú is), és egyéb szemléltető eszközök. Lényeges, hogy minél több eszköz legyen alkalmazva, jó lenne tantermenként TV és DVD. A vizuális módszerek segítségével jobban megértik és felfogják a tananyagot a gyermekek. Egyes témakörökhöz szakirodalom használata is javasolt. Végezetül digitális összefoglaló órák is tartathatók, melyben az átvett anyagot rögzítik digitális tábla segítségével.

3.2.1. Módszertan és motiváció

A módszertani ajánlások között lényegesnek tartják a pedagógusok a képességek, készségek, érdeklődési körök figyelembe vételét, a tanulási környezet gyermekekhez való igazítását, egyénileg, differenciáltan, a jobb képességű tanulók egyéni feladatokat kaphatnának. Fontos szempont lehetne a fiatalok jó lelkiállapotának biztosítása, a jó tanórai hangulat, a tananyag igazítása a gyermek(ek)hez. Ezáltal képesek lennének az órai munkára. Ezt segítené a változatos feladatok, játékok feladása, a tanulságos történetek példának állítása, a ráhangolódás vagy levezető rész beiktatása, de ilyen lehetne a mozgásos, papír alapú és egyéb technikai megoldású gyakorlatok, szerepjátékok, beszélgetés alkalmazása, melyekre piros pont vagy különböző jutalom kapható (motivációs erővel bír).

Ha nem a tananyag központú oktatás dominálna, hanem a gyermek egyéni fejlettsége és érdeklődése, akkor könnyebb a motiválás a tanulás során. A tananyagot jó lenne ráépíteni a már meglévő (nem csak iskolai) tapasztalataikra, élményeikre, kerülni kell a "magas lécs" élményét, másrészt a versengés, az interaktív óra során megvalósulhatna az egymástól történő tanulás, a való életből vett példák beépítése az óra menetébe, így megvalósulhatna a tapasztalati tanulás. A későbbiekben már a csoport- és projektmunka megvalósítása is következhetne.

Az élménypedagógiai alapú oktatás szükségességét többen leírták válaszaikban. Módszerek egész tárházát javasolták erre. Az élménypedagógiai módszerek alapja a sikerorientált oktatás lenne, ebben szóba sem jöhet a negatív minősítés. A sikerélmények biztosításához lényeges, hogy nem csak kizárólag az életkoruknak és osztályfokuknak megfelelő tankönyvekből kell tanítani, egészen az alapoktól lehet elkezdeni a tanítást - tanulást a központi speciális gyermekotthonokban. Kezdetben minimális elvárásokat célszerű támasztani a fiatalok felé, mivel sok esetben több éves lemaradásuk van az iskolázottság terén. Ehhez kezdő lépésként fontos a megismerés, a tudásszint felmérése, melyhez az egyéni bánásmód alkalmazása az alap. Lényeges

módszer a következetesség, a bizalom kiépítése, én - üzenetek küldése, a szakszerű tanári magyarázat, a beszélgetés, a változatos szemléltetés, a bátorítás és a személyes példamutatás.

A tanulás iránti vágy és a figyelem felkeltésének igénye is sokaknál megjelent. Lényegesnek tartják a pedagógusok, hogy a gyermekek megkedveljék a tanulást, és értelmet lássanak ebben a tevékenységben. Ehhez nyújt segítséget a közös - rövid, könnyebben elérhető - célok kitűzése, ezeket próbálják meg teljesíteni. Ezért napi szinten nagyon fontos a folyamatos ellenőrzés, értékelés, pl. nap végi összevont iskolai értékelés. Módja lehet a dicséret vagy a nem megfelelő teljesítményű, viselkedésű fiatalok kiemelése (nevük). Az érdeklődés felkeltésében segíthet különböző cikkek, látott - hallott témák felidézése, más tantárgyokhoz való csatolás. Ilyenek pl. az éghajlat elemei, napsugárzás (földrajz) -> káros hatások a bőrre, betegségek, környezetvédelem (biológia).

A több külsős program igénye is megfogalmazódik többektől. Úgy is mint tanulmányi kirándulások, múzeumok felkeresése, de úgy is, mint délutáni szakkörök számának gyarapítása, akár külsős munkatársak által tartva.

Az ellenőrzés és értékelés tematikája is fontos szempont a pedagógusoknál. Az értékeléshez többféle jutalmazást és kedvezménymegvonást javasolnak. Az órai munka értékelésére lehet adni piros pontot, érdemjegyet. Értékelésnél lényeges a kitapasztalt motivációs beszélgetések alkalmazása, mintegy felvezetve a minősítést. A jutalmazás - "büntetés" módszerének használata esetén javallott havi jutalom zsebpénz adhatása, kirándulás, pizza. Az egyik kolléga ha jól viselkednek a fiatalok egész héten, akkor kinyomtat a megdicsért gyermek(ek) részére egy kedvelt dalszöveget, amit szeretne. A dicséret eszközei lehetnek: piros pont, 3 piros pont = 1 kis ötös. Akad olyan pedagógus, aki cukorkával, egyéb kis ajándékokkal, tárgyakkal, poszterekkel ismeri el a jó teljesítményt.

A motivációs eszközök közé bekerült az egyik munkatárs által az, hogy nem terheli le a fiatalokat 45 percre, hanem 25-30 perc aktív munka után megdicséri őket, és meghallgatja az ügyes - bajos dolgaikat. Másrészt elmondja, hogy egy jó szó, egy kis cukorka kiváló motiváló erő a gyermekek számára.

Egyesek megállapítják, hogy a szakma tanulásának lehetősége is nagy motivátor lenne. Másrészt vannak olyan gyermekek, akiket a 8. osztályos végbizonyítvány megszerzése serkent a tanulásra. Viszont akadnak 16 - 17 éves fiatalok, akik teljes mértékben motiválatlanok, érdektelenek (azok, akik több évig csavarogtak, szerhasználtak voltak).

Lélektani motivációs eszközök közé bekerültek az érzelmi nevelés, szeretet, empátia, tolerancia, pozitív tanári személyiség, humor.

Az egyik pedagógus kolléga könyvtári könyveket kölcsönöz ki, azokat kihelyezi az osztályban lévő polcra, és a kötetek elvihetőek olvasásra, valamint lehet a teremben lapozgatni, olvasgatni a szünetekben.

Két nagyon találó, mintegy a fiatalok motiválásának kérdését összefoglaló válasz:

- Motiváció - ha a gyermekkel kapcsolatba kerülő személyek közül mindenki egyaránt fontosnak találná a tanítási - tanulási folyamat támogatását.
- Elsődleges a személyes példamutatás, innen kell kiindulni. Ha én magam nem azt teszem, amit elvárok tőlük, akkor hiteltelenné válok a gyermekek előtt. ha megvan a példamutatás és a hitelesség, akkor már el tud kezdődni egy közös munka, melynek meg is

lesz az eredménye a fiatalok számára. Nagyon fontos a gyermekeknek tett ígéret megtartása, legyen ez akár a legapróbb dolog is (technika órán készített ajándék a szülőnek, nagyszülőnek).

3.3. A gyerekek bevonhatósága a pedagógusok szerint

A pedagógusok részére feltett harmadik kérdés a gyermekek tanítási - tanulási folyamatba való bevonásáról érdeklődött. Nagyon sokféle módszert sorakoztattak fel a tanárok. Alapvető állásfoglalás, hogy a hangsúly a fejlesztésen, a felzárkóztatáson legyen, valamint szorongásmentes légkört kell kialakítani.

Többen a való életből vett gyakorlati példák és bemutatás segítségével vonják be a fiatalokat az óra menetébe. Olyan példákkal, amelyekben érintettek lehetnek (kölcsön, kamat - matematika). Fontos a tanultak alkalmazása a gyakorlatban, hogy lássák az értelmét, ilyen lehet matematikából egy lakás, egy szoba kifestése, parkettázása, csempézése - terület - kerület számítás, valamint az ételek elkészítése receptből (arányosság). Ezt végezhetik fejben, azután számológépen is kiszámolják. Ezekhez a feladatokhoz útmutatást is adnak. A gyakorlatias példákkal, érdekességek bevetésével a száraz, unalmas részek kihagyhatóvá válnak. Az érdekes témák feldolgozását audiovizuális eszközök felhasználásával színesíthetnék. Ezáltal gondolkodási módszereket is tanulhatnak, megismerkedhetnek a többféle megközelítéssel, a próbálgatás, találgatás után a konkrét számolás mutatja meg az eredményességet. A "száraz tudás" helyett a valóságos problémák megoldása mindig izgalmasabb. a többség érdekes fejtörők, kreatív feladatok, tréfás példák feladásával színesíthetőek az órák.

Könnyebben vonhatóak be a fiatalok a didaktikai folyamatba, ha változatos módszerekkel dolgoznak a tanárok, egyénileg változtatva a feladatok intenzitását és mennyiségét, teherbírásuknak, motivációjuknak és tudásuknak megfelelően. Fontos, mint minden módszernél a folyamatos visszacsatolás, iránymutatás. Az óra során felmerülő kérdéseket türelmesen meg kell válaszolni, átbeszélni, a fehér foltokat folyamatosan töltögetve, nem éreztetve a gyermekkel, hogy "ezt már tudnia kellene", hiszen jórészt nem a tanuló hibája, hogy hiányosságokkal érkeznek. Az tanóra aktuális témája során egyedi kérdések, ötletek is felmerülnek (hogyan készül?, hogy történik?), ezekre 5-6 perces kis filmcsekék találhatóak az interneten, melyeket meg lehetne nézni.

Szorgalmi feladatokat adhatunk fel olyan témából, amely érdekli a gyermekeket, és a kidolgozás, felkészülés során érdemjegy adható.

Célszerű és hasznos, hogy tisztában legyenek azzal, hogy a fiatal mit gondol/érez?, mit halott? az adott témáról, így a meglévő tudásuk is felhasználható. Fontos, hogy a tudásszintjüknek megfelelő feladatokat kapjanak, így biztosítható a sikerélmény biztosítása. Ehhez szükséges a pedagógus részéről az együttműködés, a kompromisszum.

Megfelelő irány - és célorientáció szükséges, kell a felnőttek ráhatása, a sok beszélgetés, a szabadidő minél hasznosabb eltöltése. A központi speciális gyermekotthonokban a bezártság előnyé is kovácsolható, ehhez célt kell láttatni a számukra, és segíteni a rálátásukat a jövőre, jövőjükre.

Többen leírták, hogy fontos a gyermekek aktív bevonása az órai tevékenységekbe. Ezt változatos módszerekkel oldják meg. Akad olyan tanár, aki "kistanító" szerepkört alkalmaz, a

gyermekek érdeklődésének megfelelően. Más fordított napot tart, amikor a gyermekek közül kerül ki a tanár, természetesen határokkal. Általában tetszik nekik, előfordul viszont, hogy visszakérik az igazi pedagógust, inkább tartsa ő az órát. Sokat beszélgetnek szakmákról, a diákokat érdeklő dolgokról, témákról. Van olyan tanár akinél az egyik fiatal a pedagógus, de előtte átbeszélik a feladatot és készül rá. Ilyenkor közösen javítják a dolgozatokat, együtt értékelik a feladatokat, órai munkákat.

Újra megjelent az internet szükségessége, mely segítséget nyújt kisebb csoportokban történő oktatófilmek megtekintéséhez (tantárgyakhoz kapcsolódóan), valamint filmekben, rajzfilmekben keresztül egy - egy kötelező vagy ajánlott olvasmány megnézéséhez.

Szerepel a válaszok között, hogy elsődlegesen a kiscsoportos (4-5 fő) formában történő oktatás a célra vezető a központi speciális gyermekotthonokban. Így lehetővé válik jellemük, képességeik, erősségeik, gyengeségeik megismerése, sikeresebb tanulási képességeik fejlesztése, a gyermekek is felismerik, hogy mi után érdeklődnek. A speciális szükségletű fiatalok figyelmének lekötése 45 percig igen nehéz feladat, ezért egyéb feladatok bevetésével töltik ki az órát: színezés, aktuális témákról (kultúra, gazdaság, sport) történő beszélgetés.

Megjelent a válaszokban, hogy olyan szakembereket alkalmazzanak ezek az intézmények, akik rendelkeznek megfelelő iskolai végzettséggel.

Megfogalmazódott ebben a kérdéskörben is a külsős programok fontossága, mely a társadalmi integráció szempontjából is lényeges. Helyi (városi) rajz vagy mesemondó pályázaton történő részvétel, délutáni uszodalátogatások, kerékpártúrák. A jövőjükre nézve is fontos tapasztalatokat gyűjthetnek üzem- vagy gyárlátogatások során, valamint a 8. osztályos végbizonyítvány megszerzéséhez.

Végezetül három nagyon lényeges javaslat, gondolat a pedagógusok részéről:

- A nevelési egységekben (otthon részleg) minden gyermekkel foglalkozzon felnőtt (egyeségesen), megerősítéseket küldjön a fiatal irányába, segítse tanulását, fejlődését. Minden gyermeknek más - más az erőssége, azt kell megerősíteni.
- A tanítási - tanulási folyamatban előbb - utóbb kiderül, hogy ki miben jó, kinek van jó képessége, ezeket az információkat át kell adni, megbeszélni a kollégákkal, valamint fontos terelgetni, előadásokra, versenyekre benevezni őket.
- Megpróbáljuk kiközösíteni a fiatalokat abból a közegekből, amelyből érkeztek, ne csak arra koncentráljanak, hogy valahogy elteljen ez a kb. 2 év, amit itt el kell tölteniük, hanem valami eredményt is fel tudjanak majd mutatni a végén. Pl.: 50 órás alapítványi tanfolyam, melynek végén alapfokú számítógép felhasználói papírt kaptak.

A helyzetértékelést egyik pedagógus kollégánk találó idézetével zárom, mely Jack Ma (az alibaba.com tulajdonosa) gondolata: "Több százéves tananyagot tanítunk, a több százéves orosz módszerrel. A diák ül, a tanár vele szemben. Mindezt a digitális korban. Ehelyett javasolom az önálló kutató munkát a digitális térben."

4. Tárgyi, személyi feltételek a felmérés elkészítésekor

A központi speciális gyermekotthonok közül Esztergom és Kalocsa rendelkezik belső iskolával. Zalaegerszezen délelőtti iskolai foglalkozásokat tartanak.

A szakember ellátottság vegyes, mindenütt pedagógusok dolgoznak, de kevés a szakos tanár. Sokkal profibb színvonalú oktatást lehetne megvalósítani szakosodott pedagógusokkal. Mindhárom intézményben a tanárok jó képességekkel és felkészültséggel rendelkeznek, motivációjuk még töretlen (a többségé) a nehézségek ellenére (anyagi, mentális). A tanári kar többségének hozzáállása pozitív, elkötelezettségük rendben van.

A tárgyi eszközökkel való ellátottság erős fejlesztésre szorul. Kevés a szemléltető eszköz, szükséges lenne az internet, a wifi szolgáltatás tantermenként, mely elősegíthetné a korszerű, digitális oktatásra történő átállást.

A munkatársak képzése, tréningekre történő becsatlakoztatása az uniós pályázatoknak köszönhetően az elmúlt években megoldódott.

A Kalocsai Gyermekotthonban az új kollégák felvételét egy beszélgetés és egy pszichológiai teszt kitöltése előzi meg az otthon részlegnél. Ez a tesztelés a belső iskola esetében még nem lett kidolgozva. Ennek egyik oka, hogy az álláshirdetésekre alig jelentkeznek valaki.

A közösség építése, a munkahelyi légkör folyamatos fejlesztése, javítása az intézményi pszichológusok bevonásával történik. Bizonyos esetekben (szupervízió, esetmegbeszélések) külsős szakemberek segítségét kérik. Folyamatos a csapatépítő programok bevetése, működtetése is.

A vezetők igyekeznek minden tőlük telhetőt megtenni a közösségépítés terén. Legnehezebb feladat az anyagi erőforrások fejlesztése, előteremtése terén mutatkozik. A finansziális problémák megoldása, a fejlesztések a fenntartó hathatós támogatása nélkül megvalósíthatatlanok. Szükséges lenne minél több olyan pályázat kiírása, meghirdetése, mely segítséget nyújtana ebben a helyi vezetőknek.

5. Gyermekek, fiatalok pillanatképe

Fiataljainkat befogadáskor a tüneteiknek megfelelő csoportokba helyezjük el. Az iskolai osztályfok megállapításában a velük érkezett bizonyítvány segít. Ha valaki nem rendelkezik megérkezéskor bizonyítvánnyal, akkor az illetékes kollégánk felveszi a kapcsolatot a gyermekvédelmi gyámmal, az előző gondozási hellyel, hogy információk legyenek a gyermek osztályfokáról.

A megérkezés utáni napon megkezdődik az iskolai oktatása az új gyermekeknek. Ez sokszor problémát okoz a fiatalnak, aki hetek, hónapok, esetleg évek óta nem járt iskolába. Ilyenkor a felzárkóztatás, a készségek, képességek feltárása az első lépcső, majd ezután kezdődik az osztályba illeszkedés. A lányok általában jó motivációval és érdeklődéssel vesznek részt a tanítási - tanulási folyamatban. A fiúk egy része nem motivált, sőt egyesek kijelentik, hogy nem érdekli őket a tanulás. Ennek több összetevője van. Egyrészt a sok kihagyás, az eddig megélt kudarcélmények, negatív tapasztalatok az iskolai oktatás terén. Másrészt nem érzik szükségességét a tanulásnak, úgy gondolják iskolai végzettség nélkül is lehet dolgozni, pénzt keresni. Akadt olyan fiatal is, aki megjegyezte, hogy az autó sem jogosítvánnyal megy, működik. Többen nem találják a megfelelő hangot egyes pedagógusokkal, nem köti le őket a tantárgyak jó része.

Külön problémát jelentenek a pszichés tüneteket mutató gyermekek, akik ráadásul enyhe vagy középsúlyos értelmi akadályozottsággal élnek. Az ő oktatásuk speciális ismereteket, tudást igényel. Dolgoznak ugyan az iskolákban gyógypedagógusok, de kevesen vannak. A központi speciális gyermekotthonokban az otthon részlegnél is tevékenykednek gyógy- és/vagy fejlesztőpedagógusok, akik az iskolai szakkollégáikkal egyeztetve, összhangban dolgoznak.

6. Záró gondolatok

A jelenlegi gyermekotthoni oktatás nehezen teszi lehetővé a fiatalok egyedi képességeinek kibontakoztatását. Általában hiába kisebb létszámúak az osztályok (5-7 fő), az eltérő összetétel, a korábbi le- és kimaradások, a jelentős tudásbeli különbségek, motivációk, érdeklődés hiánya negatívan befolyásolják a differenciált, egyénre szabott tanítást, tanulást. Színesíti a képet, ha valaki engedély nélkül távozik el bizonyos időtartamra, lemarad az anyaggal, szinte újra kell kezdenie az egész folyamatot.

Súlyos problémát okoz az 8. osztályos végzettséget megszerzett fiatalok további szakképzése, oktatása, foglalkoztatása. Ezt nagyon rövid időn belül meg kellene oldani! Sokkal hatékonyabb lehetne, ha látnák a tanulók a lineáris előrehaladás menetét.

Nehézséget okoz, hogy a speciális szükségletű gyermekek oktatása párhuzamosan kell, hogy történjen, haladjon a nevelésükkel. Ugyanis fontos a szociális kompetenciák, képességek fejlesztése, valamint az érzelmi intelligencia csiszolása. A tanárok és a gyermekek iskolai munkáját segítik az intézmények pszichológusai. Folyamatos értékelést, visszacsatolást igényelnek mind a fiatalok, mind a pedagógusok is a tanítási - tanulási folyamat során.

Ami előny, hogy a fiataloknak nem kell elhagyniuk a gyermekotthon területét az iskolába járáshoz.

Sinkó Szilárd

**Speciális gyermekotthon oktatási lehetőségei
2020**

I. Tárgyi feltételek

1. Izoláció - szegregáció vagy integráció, mit hogyan lehet elrontani?

Ebben a témakörben értelemszerűen az első szempontot magának az ellátást biztosító épületnek az adottságai jelentik, illetve az azokkal szembeni elvárások. Ezek szempontjából meghatározó a szakmai cél, és az arra vonatkozó koncepció, hogy milyen fő irányt választunk a gyermekek nevelésében és szocializációs lemaradásaik kezelésében. Az elhelyezkedés szempontjából is választható a szegregáció-izoláció (lakott területtől távolabbi elhelyezkedés), ami szerhasználó fiatalok esetében a tapasztalatok szerint a legjobb megoldás, mert kiemeli őket a negatív hatásokat ontó káros környezetből, biztosítja a „tisztuláshoz” szükséges körülményeket és megteremt a nyugodt környezeti feltételeket ahhoz, hogy a szakemberek elérjék a gyermek szempontjából ideális kiindulási helyzetet, ami az eredményes neveléshez szükséges. Véleményem szerint ez a megoldás a pszichés és a súlyos disszociális tüneteket mutató gyermekek számára is ideális megoldás lehetne. Természetesen figyelembe kell venni, hogy a szükséges egészségügyi, oktatási és egyéb szolgáltatások az izolált elhelyezés mellett is elérhetőek legyenek. Ehhez képest a nem központi működtetésű speciális otthonok jelentős részének elhelyezkedése az integrálásra, a társadalomba való beillesztésre alkalmas feltételekkel rendelkezik, azaz lakott területen, lakó környezetbe helyezve működik. Ismerve a társadalmi szinten megjelenő letagadhatatlan előítéleteket általában is az állami gondoskodásban nevelkedő gyermekek iránt, ami kiemelten jelentkezik a speciális szükségletűek felé, ez a megoldás igen kemény, fáradságos munkát jelent nem csak a gyermekekkel, de a lakókörnyezetben élőkkel is, ami meglehetősen nagy energiákat terel el az alapvető feladatról, a gyermekek fejlesztéséről.

Ehhez képest a már jelzett, általában szerhasználókat fogadó intézmények kivételével a speciális ellátást nyújtó otthonok lakókörnyezetben, vagy ami még rosszabb, ahhoz igen közel található. Az igen közel a lehető legerőszakosabb és legszakmaiatlanabb megoldás, mert ebben az esetben az elhelyezett gyermekek naponta szembesülhetnek vizuálisan is azzal, hogy őket nem „szeretik”, nem fogadják be, őket a társadalom „arrébb” helyezte. (Szigetvári Speciális Gyermekotthon, Szedresi Speciális Gyermekotthon...). *„távol vagytok tőlünk, de nem annyira, hogy ezt ne kelljen naponta látnotok, és akár kis séta után hallanotok is!”*

A rossz elhelyezkedés önmagában is képes biztosítani a „specis életérzés”, és a nem jó értelemben vett „specis identitás” kialakulását (ezek jelentése, tartalma a későbbiekben...)

Összefoglalva a nem központi speciális intézmények elhelyezkedése jelenleg nem szerencsés, a jövőben esetleges alapításoknál a szakmai szempontok figyelembevétele és a szakma képviselőink bevonása, véleményük kikérése erősen javasolt.

2. Belső felszereltség

A belső tárgyi feltételekről, felszereltségről általánosan elmondható, hogy a bútorzat a rendelkezésre álló forrásoktól függően a folyamatos igénybevétel miatt vagy rossz állapotú, vagy a megfelelő állapot csak folyamatos javítással és cserével tartható fenn. A célszerűség azt diktálná, hogy robosztusabb, a nem rendeltetésszerű használatnak fokozottan ellenálló bútorzatot és eszközöket használjunk, de ez az esztétikum, a családiasság, a gyermekszerűség rovására

mehet, az otthonok arculatát sivárabbá, poroszosabbá tenné. Ennek ellenére úgy gondolom a megfelelő működés érdekében ilyen körülmények között is a tartós használhatóságra, a hosszú távú megoldásra kell törekedni és a forrásokat inkább szélesebb körű fejlesztési lehetőségekre, programokra, terápiákra kell felhasználni.

3. Milyen eszközök állnak rendelkezésre fejlesztéshez, programokhoz?

Ide kapcsolódik a terápiás illetve fejlesztő eszközök beszerzése, illetve rendelkezésre állása. Az otthonok rendelkeznek ilyen eszközökkel, de ezek egy része kihasználatlan, raktárkészleten „fekszik”, mert ha „*kiadjuk, tönkremegy*”. Ugyanakkor a kívánatos az lenne, ha a fejlesztő pedagógus, pszichológus, nevelő kollégák folyamatosan figyelemmel kísérnék az esetleges új, hasznosan alkalmazható eszközök megjelenését és jeleznék ezek szükségességét. A lehetőség változásával, bővülésével számolni és élni kellene ezen a területen is.

4. Nevelési felügyelt végrehajtására alkalmas-e az otthon?

Az otthonok nem zártak, házirendjük megfogalmazásakor sincs nagy mozgásterük abban, hogy korlátozzanak, illetve csak „mértékletesen” élhetnek a korlátozásokkal, viszont ebből fakadóan a gyermekek számára az egyik legvonzóbb terület és a legnagyobb rizikófaktor a kimenő időszak. Ahhoz, hogy ebben változtatni tudjunk, megfelelő belső alternatívát kell felmutatni: szabadtéri belső sportpálya, sportolási lehetőség, kültéri játékok, sporteszközök, és az ezek biztonságos használatához nélkülözhetetlen megfelelő nagyságú és zártságú, megfelelően körülhatárolt udvar. Ebben a tekintetben is általában szükséges lenne a fejlesztés. Természetesen a kültéri lehetőségek mellett elengedhetetlen lenne a beltéri feltételek biztosítása: sportszoba, kreatív helység, fejlesztő, terápiás helységek. Általánosságban nem elmondható, hogy mindezek rendelkezésre állnak.

5. Mire jó/jó-e az elkülönítő?

Az elkülönítő helység kialakítása kötelező, annak állapota kérdéses. Az induláskor megtörténik a kamerarendszer, vizesblokk stb. megfelelő kialakítása, de az állagmegőrzésre nem feltétlenül van megfelelő hangsúly fordítva, tekintve, hogy a kollégák amennyiben egy mód van rá, meszesemenően kerülik a használatát, mert „*azzal csak a baj van*” (jelzési, jelentési kötelezettség, adminisztráció). Sok esetben az épületen belüli elhelyezése is annyira visszafogottra sikerül, a gyermeki lelkek sérüléseinek elkerülése érdekében, hogy a gyakorlati használat, egy dühöngő gyermek bevezetése olyan mutatvány, amelyre nem is képesek, egyszerűbb rendőri és egészségügyi külsős segítséget hívni (több szobán, irodán egyéb helységen keresztül érhető el az elkülönítő).

6. Hogyan oldható meg a gyermekek közlekedése?

A speciális otthonokban fokozottan nagy mértékű igény jelentkezik a mobilitás lehetőségének biztosítására. Napi szinten jelentkeznek az igények vizsgálatokon, tárgyalásokon, meghallgatásokon stb. való részvételre, megjelenésre, nem is beszélve az engedély nélküli távollétekről, a kapcsolattartásokról és az előre nem látott eseményekről. Ráadásul sok esetben az otthonok illetékességi területe sem korlátozódik az adott megyére, így az utazások ideje és távolsága is

szignifikánsan magasabb a normál otthonokéhoz képest. Az igény tehát természetes egy saját használatú mikrobuszra (a beszerzések és gazdálkodás elősegítése érdekében egy személyautó nem praktikus) esetleg olyan kivitelben, amely lehetővé teszi egy beszűkült tudatállapotú, kiszámíthatatlan, a kísérő kollégákra vagy utazó társaira potenciális veszélyt jelentő gyermek szállítását is.

II. Személyi feltételek

1. A nevelői/gyermekfelügyelői feladatok elvégzésére alkalmas populáció, van-e ilyen?

Általános társadalmi tendencia, hogy az alkalmas, és itt értsük úgy, hogy bármilyen jellegű feladatra alkalmas (a birkapásztortól az agysebészig...) nem elkötelezett és ambiciózus, hanem egyszerűen csak kötelességtudó, megbízható, kitartó és az adott terület megfelelő kognitív képességek iránti elvárásainak megfelelő munkaerőből az utóbbi időben jelentős hiány mutatkozik. A jelentkezők kb. annyira becsülik túl saját képességeiket, mint a vasárnapi autós előzéskor a szembe jövő kamion távolságát és az elkapkodott vagy kényszerűségből történő alkalmazás esetén az eredmény is hasonló „csattanás”, illetve rádöbbenés. Nincs ez másképpen a gyermekvédelem területén sem, sőt! Ezen a területen a „józan ész” mellett nem mellékesen előny az altruista mentalitás és nem utolsó sorban a kudarctűrő képesség is. És hogy fokozzuk ez kiemelten és hatványozottan igaz egy speciális gyermekotthonra nézve. Az alap probléma, hogy jó lenne olyan jelentkezőt találni, aki az mellett, hogy elkötelezett és ambiciózus, még reálisan is látja egy speciális otthon működési körülményeit. Ez viszont a „22-es csapdája”, mert aki elkötelezett és ambiciózus az azért vállalja a feladatot mert naiv, és ebből még sok bonyodalom származhat, aki pedig reálisan látja a helyzetet, annak azonnal elillannak az ambíciói és az elkötelezettsége. A felvehető és rendelkezésre álló munkaerő tehát csökkenő tendenciát mutat, illetve kiemelten a felső fokú feladatvégzésre vonatkozóan szinte egyáltalán nincs!

2. Mire elég a speciális pótlék? Mennyire motiváló?

Kiemelt problémát jelent ez a felsőfokú végzettséghez kötött munkakörök tekintetében (nevelő, fejlesztő pedagógus, pszichológus, gyermekotthon vezető), mert számukra még a speciális bérpótlék sem elég megtartó, vagy vonzó erő (még akkor sem, ha a jogszabályban előírt határ feletti). A gyermekfelügyelők és gyermekvédelmi asszisztensek körében a kiemelt pótlék egyenlőre hatásos motiváló tényező, de az ő körükben igen hamar kialakul a „specis” identitás, ami nevelők hiányában egy „bolygó hollandivá” változtatja a gyermekotthon jobb sorsra érdemes hajóját, csak túlélés van és sodródás, koncepciók nélkül, nem látni kikötőt, de még szigeteket sem nagyon...

Az véleményem szerint nagyon naiv elképzelés, hogy a legfőbb gondot a bérezés jelentené, illetve, hogy a humán erőforrás problémákra egyszerű és gyors megoldást jelentene egy kiugróan magas béremelés. Ez inkább megtartó erőként és elismerésként lenne fontos a már évek óta speciális gyermekotthonban dolgozóknak, de ettől még nem tűnne el a „nincs az a pénz, amiért odamennék” hozzáállás a jelöltek körében. Az általános problémát az a társadalmilag elterjedt álláspont jelenti, hogy a gyermekvédelemben a nevelők tehetetlenek, eszköztelenek a

gyermekkel szemben, akik nem hallgatnak rájuk, egyébként is agresszívak, hálátlanok, csak a jogaikkal vannak tisztában, a kötelességeikkel nem stb.

A helyzetet súlyosbítja az a médiák által is közvetített kép, hogy egyre több az olyan szélsőséges eset, amelyben az agresszív gyermekekkel, az iskolai kortársbántalmazásokkal, sőt pedagógusok ellen irányuló agresszióval szemben sincs megfelelő válasz, illetve megelőzési technika, azon kívül, hogy a gyermek „*intézetbe kerül*”. Ezen a téren is nagy társadalmi feszültség érzékelhető, illetve az a kép alakult ki, hogy ilyen gyermekekkel vannak tele a speciális otthonok.

3. Mire jó a belső képzés és mire nem?

Régóta és folyamatosan hangoztatott probléma, hogy a speciális gyermekotthoni, a normál viszonyoktól teljesen eltérő nevelésre nincs megfelelő felkészítő képzés. Az ezt hangoztató szakemberek ugyanakkor véleményem szerint nem a jelenlegi belső képzési formára gondoltak. Számomra is nagy meglepetést okozott. Azt vártuk, és várjuk, hogy végre beépüljön a pedagógus képzésbe egy gyermekvédelmi modul, a szakirányú középfokú végzettséget adó képzések pedig a különleges és speciális szükségletű gyermekek ellátásának specifikumaira térjenek ki, de még jobb lenne a kifejezetten ezekre az irányokra fókuszáló képzés. Ehelyett kaptunk egy belső képzési tematikát, amit az a gyermekotthon vezető ad tovább, aki maga sem biztos a dolgában. Azt hiszem erre az esetre áll a mondás, hogy „*úszni tanulni vízbe dobták*” ... A kollégák már nyelik a vizet, amikor a tempózásról oktatjuk őket. Ezzel a képzéssel kipipáltuk a jogszabályi előírásoknak való megfelelés problémáját, de a speciális nevelés problémája nem oldódott meg.

4. Mennyiben eltérőek a vezető tünethez igazodó nevelési eszközök és az ehhez szükséges képzés?

A speciális otthonokban elhelyezett gyermekek tüneteire, illetve a tünetek közötti eltérésekre, az ezekhez rendelt, rendelhető nevelési módszerekre a jelenlegi belső képzés nem tér ki, nem ad a kollégáknak támpontokat ahhoz, hogy miben más egy szerhasználó vagy egy pszichés tüneteket mutató gyermek nevelése, milyen sajátos technikák alkalmazhatóak az eltérő esetekben. Abból a szempontból ez érthető is, hogy az gyermekek nagy részénél igen nehéz „tisztá” diagnózist felállítani, vezető tünetről beszélünk, arról ami a legintenzívebben, legerőteljesebben jelentkezik a gyermeknél, de jellemzően a tünetek keverednek és sok esetben válik dominánssá az eredetileg másodlagos probléma, jellemzően például a szerhasználat. Ezek következményeként a munkatársak általában az előzményiratok áttekintése után nagy levegőt vesznek, aztán a napi problémákat kezelik és követik az eseményeket és kezelik a gyermek ténylegesen jelentkező tüneteit.

5. Mennyi ideig lehet „sérülésmentesen” ellátni a feladatokat a speciális szükségletű gyermekek mellett?

Bentlakásos szociális intézményekben figyelték meg azt a jelenséget, hogy az ellátottakat hosszabb ideje nevelő, gondozó munkatársak egy idő után maguk is előbb enyhébb, majd egyre súlyosbodó tüneteket mutathatnak, illetve ennek a veszélynek személyiségüktől függően egyre nagyobb mértékben vannak kitéve. Ez a jelenség a speciális gyermekotthonokban is megfigyelhető a huzamosabb ideje ott dolgozó kollégáknál. Mint az előzőekből kiderült, ez a veszély

jellemzően nem a pedagógusokat fenyegeti a körükben tapasztalható intenzív fluktuáció miatt (tulajdonképpen idejük sincs rá), inkább a gyermekfelügyelőket, asszisztenseket. Az esetükben viszont a jelek hamarabb jelentkezhetnek, akár már néhány év után is. Jellemzően ez abban jelenik meg, hogy belevonódnak a gyermekek „ügyeibe”, viselkedésmintáikban a gyermekekéhez hasonló reagálási, megoldási sémák egyre intenzívebben jelentkeznek (sértődés, harag, manipuláció...). Ebből kifolyólag fokozott szükség lenne esetükben mind a szakmai, mind a mentális megerősítésre, továbbképzésre, szuperízióra. A lehetőségek ebben korlátozottak, rapszodikusán jelentkeznek, kampányszerűek. A kollégák általában nem túl nyitottak ezekre a lehetőségekre, a hiányukra akkor panaszkodnak, ha valami súlyos szakmai hiba történik, ilyenkor viszont nagyon érzékelik ezek égető hiányát. Összefoglalva tehát szükséges lenne a folyamatos szakmai és mentális támogatásra, az ezt szolgáló csoportos alkalmakra tréningekre, mert ezek nélkül általában 3-4 év elteltével már megjelenhetnek a negatív személyiségváltozások, viselkedésminták.

6. „Specis” identitás a nevelők körében...

Az előző ponthoz szorosan kötődő jelenség az úgynevezett „specis” identitás kialakulásának jelensége, ami a dolgozók körében tapasztalható és bár tagadhatatlanul pozitív vonatkozásai is vannak, a regresszív és hátráltató következményei sokkal látványosabbak, jelentősebbek és súlyosabbak.

Kezdjük a pozitív tartalommal:

A dolgozók körében a folyamatos kiemelt terheltség, a közös felelősség és a közös félelmek eredményeként jó esetben egy fokozott összetartás, egymásért való kiállás, csapatszellem alakul ki. Ehhez jó vezető és megfelelő munkatársak szükségesek, ami a fokozott fluktuáció és az ebből adódó kényszerfelvételek (melyek a szakmai és emberi kvalitások terén sok esetben az emberi minőséget háttérbe szorító kompromisszumokkal járnak) miatt kérdéses és esetleges, így a pozitív hozadék is bizonytalan és nem törvényszerű.

A jelenség negatív hatásai viszont szinte törvényszerűen megjelennek:

Mivel a területen folyamatos az intenzív leterheltség, a nyomás és a presszió, óhatatlanul nagyobb számban jelentkezhetnek szakmai hibák is. Ez érthető és elfogadható, viszont a dolgozóknak ezekre válaszként alakul ki egy sajátos menekülési stratégia, amit általában az egész szakmai stáb átvesz, magáévá tesz és előszeretettel alkalmaz. Ez a jelenség leginkább néhány jellemző mondattal érzékeltethető:

„Mert a mi feladatunk a legnehezebb, ezt nem érzi, aki még nem csinálta.”

„Ilyen nehéz eseteket még nem látott senki.”

„Nekünk nem segít senki, csak mindenki számon kér.”

„Ezekkel a gyerekekkel már semmit sem lehet kezdeni, más se tudott ezért kerültek hozzánk.”

Tehát a speciális gondozás/nevelés egy olyan terület, ahol önmagában az, hogy egyáltalán hajlandó valaki itt dolgozni, mentesíti, felmenti őt hibázás esetén, új módszerekkel pedig nem is érdemes próbálkozni, azok csak „úri huncutságok”.

Ez tehát a nevelői „specis” identitás, ami sajnos sok esetben annyira erős, hogy az újonnan érkező kolléga eldöntheti átveszi-e, harcol-e ellene, vagy távozik. A jelenlegi állás szerint az első eset a leggyakoribb.

7. Elhiszik-e, hogy sikerülhet?

A speciális gyermekotthonban dolgozók körében véleményem szerint a nevelés területén az alapvető és kardinális kérdés a fenti. Lehet-e úgy valaki hiteles nevelő, ha nem hisz abban, hogy eredményes lehet, amit csinál? Szerintem egyértelmű a válasz, hogy nem! Márpedig sok esetben már érkezéskor úgy fogadják az új kollégát, hogy jobb, ha realisan gondolkodik és nem táplál hiú reményeket a várható eredményekkel kapcsolatban. Ezután pedig sok esetben még gátolják is az új törekvéseket, egyrészt, hogy magukat igazolják, másrészt kényelmi szempontból az esetleges többletvekenységek felmerülésének megelőzése érdekében. Tehát az otthonokban kevés a „hívó” és egyre több a „hitehagyott”.

8. Miért adják fel és ez hová vezet?

Ez a feladás a nevelők feladását jelenti. Azt a fajta feladást, ami nem a teljes feladat hátrítást, vagy passzivitás. A kolléga felveszi a munkát, teszi a dolgát, végzi a napi feladatait és a gyermek még sem fejlődik. Azért nem fejlődik, mert ezt senki nem is várja el tőle, vagy ami még rosszabb, nem is nézi ki belőle, hogy fejlődésre lenne képes. Tehát ezt adják fel a kollégák. Az otthon éli a mindennapjait, a gyermekek ellátása biztosított, a napi feladatok elvégzése megtörténik, a jelentések, adatszolgáltatások határidőre mennek, adminisztratív területen minden rendben, de a gyermekek nem fejlődnek, sőt. Aztán a gyerekek egy idő után (rövid idő után) unatkozni kezdenek, először verbálisan, majd fizikálisan is pusztítani kezdik magukat és a környezetüket. A dolgozók pedig környezetrehabilitációs területen bontakoznak ki mintegy pótcselekvésként (bútorzatot, javítanak, falat festenek, varrnak, takarítanak stb.), mert érzik, hogy valami nincs rendben. Ebből a helyzetből kellene őket kimozdítani, hogy hatékony munkára és fejlesztésre legyenek képesek a gyermekek nevelése terén!

III. A gyermekek állapota

1. Időben vagy későn? – mit élt meg előtte?

A bekerülő gyermekek állapotát tekintve általános vélemény, hogy mentálisan egyre súlyosabban sérültek, egyre gyakoribb, hogy már nagy eséllyel zajlottak le személyiségük alakulásában olyan destruktív folyamatok, amelyek nagyon nehezen, vagy néha egyáltalán nem visszafordíthatók. Mivel az központi zárt intézmények telítettek és várólisták alakultak ki, sőt utasítás alapján nem is küldhetünk oda senkit (pl. lányok esetében...) kiemelt teher hárul a megyei, nem zárt speciális intézményekre. A szakvélemények olyan irányban formálódnak, hogy a célba vett intézmény profiljának megfeleljenek. Mindeközben telik az idő és a gyermek állapota romlik, nincs a neki megfelelő helyen, ezt ő is érzi, a maga módján küldi a jeleket („*Kezdetek már velem valamit! Állítsatok meg!*” jelentésű „rosszalkodás”) - ettől ő is frusztrált, ideges és belekerül egy spirálba, aminek a vége a speciális gyermekotthon, de nem a zárt, mert ő még elég rossz sem tud lenni, hanem csak egy ilyen izé! A bekerülés tehát általában elkésett, a gyermek addigra már többszörösen és több szinten is megélte, hogy mennyire nem jó semmiben.

2. Tünetek – tünetkeveredés

Mint az már az előzőekben is megjelent a speciális gyermekotthonokba bekerülő gyermekek tünetei egyre kevésbé különíthetők el markánsan egymástól, vegytisztán már csak ritkán jelennek meg a jogszabályban megjelölt kategóriák és egyre gyakoribb a kettős szükségletű gyermek. A szakvélemények egyre diplomatikusabban fogalmaznak és már vezető tünetet jelölnek meg, melyhez társulnak az egyéb problémák. A gyakorlatban az sem ritka tapasztalat, hogy férőhelyre illesztett szakvélemény készül és ténylegesen erősebb a járulékosan megjelölt tünet, mint a vezetőként beazonosított. Ezek alapján a speciális gyermekotthonok szakmai programjaiban sem jelennek meg markánsan a különböző tünetcsoportok esetén alkalmazott eltérő nevelési módszerek, terápiák.

3. Beidegződések – előítéletek

Az általános előítéletes gondolkodás jelentősen megnehezíti mind a speciális gyermekotthonokban dolgozó kollégák munkáját, mind az oda bekerülő gyermekek helyzetét. A külvilág elítélő, megbélyegző hozzáállása bár elítélendő, és soha nem fogadható el, de már megszokott. Sokkal megdöbbentőbb a szakellátási rendszeren belüli előítéletes gondolkodás, amely a kollégák körében is elterjedt. Sokszor nyilatkoznak megvetően és degradálóan a speciális gyermekotthonok működéséről, az ott élő gyermekekről és az ott dolgozó munkatársakról egyaránt. A legfőbb probléma, hogy teszik ezt nem csak egymás között szakmai egyeztetéseken, megbeszéléseken, de gyermekek előtt, gyermekek körében is sokszor a negatívumokat ki is hangsúlyozva mintegy ijesztgetés, fenyegetés gyanánt. Ez aztán kiválóan alkalmas arra, hogy a speciális gyermekotthonba kerülő gyermekek már az ajtón történt belépés előtt a lehető legjobban megutálják majdani gondozási helyüket és az ott dolgozókat egyaránt, nehezítve a velük folytatott munkát, terápiákat. Elképzelhető az is hogy nagy mértékben köszönhető az ilyen fajta kommunikációnak ezen gyermekek esetében az engedély nélküli távollétek kimagasló aránya és száma, mert menekülnek a bekerülés elől. Sok esetben csak adminisztratív beutalás, bekerülés történik, a gyermek szökésben van, ténylegesen nem a gyámja kíséri be, hanem majd csak az őt felkutató rendőrhatalóság kollégái.

4. Kísérletek a bekerülést megelőzően - ezek eredménye/eredménytelensége

Azt már jeleztem, hogy milyen előítéletek, milyen kép alakulhat ki a gyermekben a bekerülést megelőzően. Már ez is egy elég rossz üzenet felé a várható gondozási helyéről és rossz kiindulási pont a továbbiakhoz. Mindezek mellett a gondozási helyeken általában már az előzőekben megindulnak terápiás próbálkozások, kísérletek. Az esetek döntő többségében ezek nem vezetnek eredményre, ezért is történik meg a beutalás. Előfordul azonban olyan eset is, amikor egy hatékony terápia kezdődött meg a gyermekkel sok esetben külsős szakember bevonásával és ez szakad meg a gyermek áthelyezése miatt. Ennek következménye egy súlyosabb állapot egy kiemelt krízis helyzet, egy nehéz kiinduló állapot, melynek feloldása gyakran sikertelen. Módot kellene találni az építő és hatékony folyamatok fenntartására, de legalább a harmonikus átadásra, a szakemberek részéről a búcsúzási és fogadási folyamatok megfelelő kivitelezésére.

5. Egészségügy vagy gyermekvédelem – jó helyen van?

A speciális gyermekotthonok szakmai ellenőrzései folyamán is többször visszatérő problémaként jelent meg, hogy a gyermekek kórképei és állapota nem a gyermekvédelmi szakellátás

rendszerében orvosolható zavarokat mutatnak. Kiemelkedően tapasztalható ez a helyzet a súlyos pszichés problémákkal küzdő gyermekek esetében. Az ő elhelyezésük biztosítására célszerűbb lenne az egészségügyi területen és egészségügyi profillal működő intézmény, pszichiátriai bentlakásos intézmény. Napi szinten szembesülünk azzal a helyzettel, hogy a gyermekpszichiátriai osztályra bekerülő gyermekeinket napokon belül hazaküldik, illetve inkább kiutasítják. Vagy azért, mert szerintük már órákon belül tünetmentesek és nem mutatnak olyan jeleket, melyek esetleg szükségessé tennének egy általánosabb kivizsgálást, vagy állapotfelmérést (ami egyébként egy hasonló módon az intézménybe kerülő normál családból érkező gyermek esetében evidencia), vagy, ami elgondolkodtatóbb közlik, hogy ők erre nincsenek felkészülve, értve ezalatt a gyermekek agresszív megnyilvánulásait, kitöréseit, ha ezeket produkálja. Talán jogos a kérdés a speciális gyermekotthonokban feladatokat végző kollégák részéről, hogy ha olyan súlyú problémák jelentkeznek egy gyermek esetében, melyre egy gyermekpszichiátriai osztály nincs felkészülve, akkor gyermekvédelmi, pedagógiai végzettséggel és képzettséggel mi várható el tőlük? A beérkező gyermekek általános állapotát látva, de a szélesebb társadalmi folyamatokat tekintve is szükséges lenne az egészségügyi és gyermekvédelmi szakellátási rendszer közötti intenzívebb és hatékonyabb együttműködés.

6. „Specis” identitás a gyermekek körében...

A „specis” identitásról a nevelők esetében a személyi feltételeknél már szó volt. Gyermekek esetében is viszonylag hamar és gyakran kialakul ez a jelenség. Jó értelemben véve náluk is az összetartozást, csapatérzést közösségi szellemet erősítő hatású és ezt kell támogatnia erősítenie a nevelői csapatnak is. Kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy azt hangsúlyozzuk, hangsúlyozzák, milyen értékes gyermekek is lehetnek a speciális szükségletűek között, pl. csapatjátékokban, sportban, de különböző művészeti területeken is. Sajnos azonban gyakrabban találkozunk a jelenség a negatív oldalával. Ilyenkor a gyermekcsoport testületileg vallja, hogy velük a legnehezebb, őket a legnagyobb feladat nevelni. Sportot üznek abból, milyen módon lehet nevelőiket a lehető leggyorsabban elűzni. elriasztani, elérni, hogy feladják és elmenjenek. A jelenség egyébként, ha a nevelők és a gyermekek esetében is kialakult, felerősíti egymást mind a pozitív, mind a negatív hatást tekintve. Ha a nevelőkben testületileg vált jelenséggé az elfáradás a reményt vesztettség és a gyermekek is vallják, hogy velük úgy sem lehet mit kezdeni, az vonja maga után a speciális otthonban folyó szakmai munka teljes kilátástalanságba torkollását, ami megjelenik mind a tárgyi környezet teljes lepusztulásában, mind a gyermekek egyre igénytelen megjelenésében. Ezek mellett az általános trágár kommunikáció, bizalmatlanság, elkeseredés jelenik meg és a működtető, ha nem zárja be az otthont, a dolgozói csapatban jelentős személyi változtatásokra kényszerül. Kiemelt működtetői feladat tehát, ennek a helyzetnek a megelőzése, a dolgozók szakmai támogatása, főként azoké. akik lelkesek, ötleteik vannak, innovatívok. Őket kell hangsúlyosan segíteni és akár hatványozott anyagi támogatással finanszírozni a még olykor utópisztikusnak tűnő elképzeléseket is. El kell érni, hogy mind a gyermekek, mind a nevelőik elhiggyék, hogy van előrelépés, van fejlődés, csak ki kell lépni a komfortzónából és tenni kell érte. Ha egy módszer nem működik, másikat kell választani, ha az sem, egy harmadikat stb.

7. Konklúzió

A helyzetet összefoglalva a nem központi működtetésű speciális gyermekotthonokban folytatott szakmai munka tele van buktatókkal, nehézségekkel, folyamatos szakmai és mentális kihívásokkal. A bekerülő gyermekek száma folyamatosan emelkedik, személyiségállapotuk egyre rosszabb, speciális tüneteik keverednek, halmozottan jelentkeznek, a vezértünet a férőhelyekhez igazított. A speciális gyermekotthonokban élő gyermekek és nevelők is elfáradtak. A gyermekek abban, hogy hiába várják, hogy valaki tudjon már valamit kezdeni velük, a nevelők abban, hogy valaki mondja már meg nekik, hogy mit kezdjenek a gyerekekkel. Valószínűleg és elképzelhetően az is a baj, hogy viszont az esetleges ötleteik pedig nem kerülnek, vagy nem kerültek meghallgatásra, ezért a gyermekek nem motiváltak a változásra, a dolgozók pedig már nem akarnak változtatni, sodródni, túlélnek.

A továbbiakban részletezett okfejtések és következtetések a Szigetvári Speciális Gyermekotthonban folytatott nevelési folyamatokra vonatkoznak. A szakmai feladatokat végző kollégák és az ellátásban részesülő gyermekek vonatkozásában is ebben az otthonban tapasztaltak jelennek meg. Ezek alapján minden általános megállapítás csak az egyéb működő otthonok tapasztalataival összevetve és egyeztetve adhat korrekt és reális képet, mivel a szereplő adatok a kis mérítési csoport okán nem reprezentatívak.

I. Kollégák

1. Kollégák képességei

A speciális gyermekotthonban feladatokat ellátó kollégák körében az oktatás, fejlesztés, önálló életre való felkészítés feladatkörében kiemelt jelentőséggel bírnak a nevelők és a fejlesztő pedagógus. A gyermekfelügyelők, gyermekvédelmi asszisztensek részéről ugyanakkor elvárjuk a folyamatok támogatását akár a saját feladatkörükbe építve, akár önállóan munkaerő problémák esetén átvéve a diplomás kollégák feladatait. Nos ez az ideális elképzelés a működésről és a kollégák képességeiről azt feltételezi, hogy a képzettségről kiállított oklevél/bizonyítvány valós tudást és kompetenciákat igazol. Az esetek nagy részében ez sajnos nem így van, vagy csak részben igaz.

A nevelők többsége egy-két kivétellel szociális munkás végzettségű, ami arra elegendő, hogy általános életviteli segítséget nyújtson, esetlegesen problémák átbeszélését célzó csoportot vezessen, oktatásra nevelésre nem feltétlenül elég, ahhoz kevés. A szerencsés az lenne, ha a csoport két nevelője közül legalább az egyik pedagógiai végzettséggel, tapasztalattal rendelkezne. A legutóbbi jogszabályváltozással az óvopedagógus végzettség már nem elegendő a speciális nevelői feladatok végzéséhez, ami üdvözlendő, viszont az elhelyezett gyermekek személyiségállapotát, és képességeit a tanítói, gyógypedagógusi esetleg tanári végzettségnél magasabban kvalifikált szakemberek nehezebben tolerálják, bár nem is igazán jelentkeznek, vagy hamar távoznak.

A tényleges helyzet szerint a gyermekotthonban folyamatosan tevékenykedő pszichológus szakember lassan egy éve nincs, illetve rövid megszakításokkal táppénzen volt, majd felmondott. Gyógypedagógus végzettségű fejlesztőpedagógus kollégánk az „első hullám” idején, amikor talán a legnagyobb szükség lett volna rá, átmenetileg más szakmai egységbe távozott, majd onnan tért vissza. A nevelői feladatokat két szociális munkás végzettségű és egy szakoktatói tapasztalatokkal bíró a közeljövőben nyugdíjba vonuló kolléga látja el. A gyermekotthon vezetését jelenleg az egyik nevelő végzi megbízással. A gyermekfelügyelők és asszisztensek állománya teljes.

A nevelői team képességeit felmérve a velük folytatott beszélgetések, értekezletek tanúságait és tapasztalatait összefoglalva az alábbiak szerint foglalnám össze.

A gyermekek oktatásában nevelésében alapvetően feladatuknak elsősorban az iskolai oktatásban való részvétel biztosítását, az iskolából kapott feladatok elvégzését tartják. Ha ezt így vagy úgy keresztülviszik, megvalósítják, az meglátásuk szerint már fél siker. Csak a folyamatos és erőteljes felsőbb vezetői presszió hatására fogadták el, hogy ezen kívül is célszerű és alapvető feladat, amit több és különböző külső és belső ellenőrzés is egyaránt megfogalmazott: *„A speciális gyermekotthoni mindennapokat strukturálni kell, tartalommal, elfoglaltsággal kell megtölteni. Szigorúan vett napi rendszer szerinti működés nélkül a gyerekeknek nincs korlát és kapaszkodó az életében. Az otthon házirendjében megfogalmazott napi tennivalókat, felkínált szabadidős tevékenységformákat tartalommal kell megtölteni.”*

Miután a nyomás hatására mára már folyamatosan heti tervek szerint zajlanak foglalkozások a gyermekotthonban, statisztikailag ez a feladat megvalósult, tartalmilag és eredményében azonban még erőteljesen kérdőjeles. Ennek oka nem annyira a kollégák képességeiben, bár kétségkívül részben abban is, mint a hozzáállásában keresendő. A jelenlegi működésben a kollégák törekvései, erőfeszítései főként a „békefenntartásra” irányulnak. A csoportfoglalkozások, fejlesztőfoglalkozások témáját egyrészt a kötelezően feladott iskolai tananyag, másrészt a nevelők és a fejlesztő pedagógus által relevánsnak ítélt témakörök adják. Ezek a témakörök nagyrészt ad hoc jellegűek, nem jelenik meg a folyamatra törekvés, a folyamat építés, jó esetben egy a nevelő által felfedezett a gyermeket aktuálisan foglalkoztató probléma kerülhet a fókuszba. A gyermekek igényei is csak ilyen módon jelentkezhettek, az igényfelmérés nem kiindulópont, nem része a módszerek kiválasztási folyamatának. Ezek alapján a kollégák képességeiket nem használják megfelelően, bár ezek a képességek alapvetően is korlátozottak. A gyermekotthon munkavállalóinak kiválasztásánál bár természetesen a szükséges képességek, tulajdonságok (empátia, kreativitás, kitartás, kötelességtudat, lojalitás, szociális érzékenység, kudarcűrő képesség, jó pedagógiai érzék, gyakorlatiasság, problémamegoldó képesség – ezeket az alapvető tulajdonságokat a kollégák fogalmazták meg szükségesként) meglétét vizsgáljuk, de általában ebben kompromisszumokra kényszerülünk, mert a kihívásokat reálisan megítélő, minden szempontból alkalmas jelentkezők, az őszinte felvételi beszélgetés és ismerkedés után, a feladatvégzést nem vállalják, vagy a próbaidő alatt távoznak. Ilyen módon az igényeinket ezen a területen a „felhozatalhoz” kell igazítanunk. Ebből adódóan szükséges a kollégák tekintetében a hátránykompenzáció, amelynek egy hatékony formája lehet a csapatépítés.

Az ideális dolgozói összetétel kialakítása véleményem szerint:

- A gyermekotthon vezetője rendelkezzen pedagógus végzettséggel és vezetői tapasztalatokkal. indokolt lenne mellette egy állandó helyettes a nevelőkön felül, mivel a tapasztalatok szerint ez a feladatkör hatékonyan napi 8 órában nem látható el, így vagy túlterhelt a vezető, vagy a nevelőknek delegál feladatokat, akik így a saját 8 órájukat lépik túl, ha lelkiismeretesen dolgoznak.
- A fejlesztő pedagógus lehetőleg gyógypedagógus, élményterápiás tapasztalatokkal.
- A pszichológus mellett szükséges lenne annak biztosítása, hogy folyamatosan elérhető pszichiáter is segítse a terápiás munkát.
- A csoportonként két nevelő közül legalább az egyik pedagógus végzettséggel rendelkező legyen.

- A gyermekfelügyelők számát csoportonként egy fővel emelni kellene egy lehetőleg középfokú egészségügyi végzettséggel is rendelkező szakemberrel.

A szakmai létszámok változtatása természetesen jogszabálmódosításokat is igényel, amennyiben a fenntartó nyitottsága és az intézmény anyagi forrásai is csak a jelenlegi jogszabályokkal koherensek.

Amit viszont megtehetünk:

Felmérhetjük a rendelkezésre álló erőforrásainkat a kollégáink tekintetében. Sok esetben rendelkeznek olyan jól hasznosítható potenciállal, amiről nem is tudunk, vagy eddig esetleg nem merült fel annak becsatornáztatósága a nevelési folyamatba sem magában a dolgozóban, sem a munkatársaiban, sem a feletteseiben.

Mérjük fel, ki rendelkezik esetleg valamilyen szakmával a „gyermekvédelmis” végzettsége mellett (szakács, varrónő, festő, asztalos, kertész, sofőr, kozmetikus, kosárfonó, gombaszakértő, ápoló stb.), vagy mi a hobbija (zene, tánc, aerobik, horgászat, lovaglás, futás, fényképezés, festés stb.)

Ezek a kompetenciák mind erőforrások és jól hasznosíthatók, melyekre részletesebben a későbbiekben térek majd ki.

2. Csapatépítés

A csapatépítés a legegyszerűbb és legkifizetődőbb eszköz a munkaközösség későbbi konfliktusainak elkerülésére, vagy akár azok rendezési módjának begyakorlására. Az igazi hatást azonban csak akkor éri el, ha a csapat összeállításánál, összeállításában sem jelentkeznek korlátozó tényezők. A Szigetvári Speciális Gyermekotthonban ezeket az ideális körülményeket *az élet és a sors* sajnos nem adta meg. Az otthont már intézményünkbe integrálásakor egy mások által összeállított csapattal kaptuk a működtetés kényszerével együtt. Új csapat összeállítására soha nem nyílt lehetőség, csak „játékos cserékre”. Ezek alapján kézenfekvőnek tűnt a megfelelő vezető kiválasztásával a kívánt célok elérését biztosítani. Visszatekintve kijelenthetem, átmeneti sikerek után ezen a téren is elakadtunk. A folyamatokat egyébként végig kísérték a csapatépítési kísérletek: csoportos képzések, közös rekreációs napok, szupervízió, tanulmányút, partner intézmények felkeresése stb..

A megfelelő agilis, lelkiismeretes vezető végül több éven át „állta a sarat”, de sajnos az örökölt csapatot hatékonyan csak a saját személyiségének lassú kiégése árán tudta összetartani és irányítani, végül más beosztást kért. Utódjának tekintélyét folyamatos vezetői megerősítéssel és támogatással igyekeztünk kiépíteni és fenntartani, de a beosztottjai minden új kísérletet és újítási szándékot „megtorpedóztak” ellehetetlenítettek, majd miután a vezető nem adta fel és mi sem, egyesével távoztak, míg a napi működés került veszélybe, majd ezt látva az új vezető is felállt és távozott. Ezek után a „távozók” egyenként jelezték visszatérési szándékukat, mi pedig visszafogadtuk őket és a vezetői feladatokkal az egyik, már általuk szocializált nevelőt bíztuk meg. Így tulajdonképpen kiépült egy csapat, mely jelenleg működik, de az innováció, a kreativitás a nevelésben eltűnt. Maradt a válságkezelés, túlélés, utasítások végrehajtása, a tulajdonképpeni nevelési vegetálás.

Az ideális helyzet szerint fentiek elkerülhetők, ha már az induláskor rendelkezésre áll egy csapatépítési specialista, tréner, szakember, aki segítséget nyújt a dolgozói közösség tudatos kiépítésében. Ehhez nélkülözhetetlen a már jelzett anyagi háttér és fenntartói támogatás. Ez azonban még mindig kevés a harmonikus működéshez, mivel ennek ellenére és emellett is jelentkezhetnek konfliktusok a kollégák között. Ezek rendezésében kezelésében nyújthat nagy segítséget egy szupervíziós/mediációs szakember, aki lehetőség szerint a jelezhető problémák esetén meghívható, rendelkezésre áll.

Ha mindezek az ideális feltételek nem állnak rendelkezésre, mivel erőforrásaink felmérésekor kollégáink körében nem akadtunk a jelzett végzettséggel rendelkezőre (mondjuk ne is keresünk ilyet, mivel ez súlyosan kontraindikált...), akkor tágabb perspektívában kell gondolkodnunk és anyagi források hiányában az intézményrendszer szintjén kell segítséget kérnünk akár esetleges szakember barterben gondolkozva, illetve a működtető felé jelezve az igényt, illetve saját kollégáink beiskolázásában is gondolkodhatunk, ami megjelenhet a továbbképzési tervben.

3. Szakmai team kialakítása

A szakmai team összeállítása ideális helyzetben az otthon induláskor igényel maximális odafigyelést. Jól strukturált kiválasztási folyamattal, interjúzási technikával, az esetlegesen a kiválasztás módszertanában járatos szakember (pszichológus, humán erőforrás specialista...) bevonásával és az adatvédelmi szabályok betartása melletti széleskörű monitorozással, átvilágítással elkerülhető, illetve visszaszorítható a későbbi fluktuáció. Ez a lehetőség azonban a legtöbb esetben nem adódik meg. Még új csapat formálását is befolyásolhatják és befolyásolják a különböző esetleges külső és belső lobbis tevékenységek, de sajnos gyakran örökölt dolgozói stábbal indulunk, és ennek a már fent is jelzett folyamatai jelentősen megnehezítik és hátráltatják a hatékony szakmai team kiépítését. A legnagyobb kihívás és probléma a vezető kiválasztása, aki *„szociális munkás, pedagógus, jogász, közgazdász, ügyintéző, humánerőforrás menedzser és nem utolsósorban mediátor, rendelkezik szociális mestervezető képzettséggel, és lehetőleg öt év vezetői tapasztalattal”* és mindezen képességek birtokában úgy érzi, egy speciális gyermekotthon vezetése számára a reális és megfelelő kihívás. Ilyen vezetőt nem találtunk, nem találunk és nem is fogunk találni. A realitás az, hogy keresünk egy megfelelő felsőfokú végzettséggel rendelkező érdeklődőt, akit a vezetői beosztás egzisztenciálisan ambicionál és igyekszünk biztosítani az anyagi feltételeket és a szakmai háttértámogatást addig, amíg nem érzi úgy, hogy a feladat és annak általános (anyagi és erkölcsi) megbecsülése nem igazán koherens. Ez statisztikailag ideálisan 3-4 év. Szerencsés esetben ennyi idő alatt a gyermekotthonban megjelenik és megszerzi az alapvető nevelői ismereteket egy olyan kolléga, aki átveheti majd tőle a gyermekotthon vezetését, amikor remélhetőleg nem teljesen összetörve és kiábrándultan távozik. Erre a tapasztalatok szerint egyre kisebb az esély, mivel a nevelői státuszok sem folyamatosan betöltöttek. Az ambiciózus, kompetens, rátermett nevelők 1-2 év után távoznak jó esetben az intézményrendszeren belül maradnak egy kevésbé megterhelő feladatkörben, de általában inkább a területet is elhagyják. A fejlesztőpedagógusi feladatokra általában könnyebben találunk jelentkezőt, aki talán stabilabb is, de a végzettséget tekintve ritkán adódik olyan ideális helyzet, hogy

egyben gyógypedagógus is a kolléga. A pszichológusok körében ez a feladatvégzés a legnépszerűtlenebb, a szakemberhiány folyamatos. intézményi átcsoportosításokkal papíron kezelhető a probléma, de egy olyan intézményben, ahol a gyermekek pszichés megsegítésének biztosítása kiemelt jelentőségű, elkeserítő a jelentkezők hiánya.

A gyermekfelügyelői, gyermekvédelmi asszisztensi feladatkörök vonatkozásában többször kényszerülünk végzettség nélküli kollégák alkalmazására, a végzettség megszerzését előírva. Ebben a helyzetben a harmonikus együttműködésre képes szakmai team összeállításának mód-szere lehet a teljes stáb bevonása a kiválasztási folyamatba. Természetesen elképzelhetetlen, hogy a gyermekotthon munkavállalói közösen, vagy külön-külön személyesen hallgassanak meg egy jelentkezőt, de az kivitelezhető, hogy részt vegyenek egy kérdéssor-teszt sor összeállításában, melyben megfogalmazhatják a szerintük fontos célzott kérdéseket és részt vehetnek a válaszok értékelésében is mondjuk 1-10 pont között értékelve azokat. Több jelentkező esetén az összesített elért pontszám dönthet, illetve meghatározható egy limit, ami alatt nem vehető fel a jelentkező. Ilyen módon nagyobb az esély arra, hogy a közös döntést valamilyen szinten mindenki a magáénak érezheti és annak felelősége is az együttműködésre törekvésre motiválja.

II. Gyermekek

1. Problématérkép

A gyermekotthonba érkezők rendellenes személyiségfejlődéssel és az érzelmi élet zavarival küzdő gyermekek. Általában igen súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket, állandósult magatartási-, alkalmazkodási- és beilleszkedési zavart mutatnak. Személyiségfejlődésükre jellemző a neurotikus fejlődésirány, amely gyakran pszichopátiás tünetekben, valamint kötődési-, és önértékelési deficitekben is realizálódik. Az ellátott gyermekek viszonyulása a társadalmi normákhoz deviáns, hajlamosak pótcselekvésekre. Személyiségállapotuk következtében - életkori átlagukhoz viszonyítva - jelentős elmaradás mutatkozik tanulmányi előmenetelükben, amely a későbbiekben munkavállalási, illetve szocializációs gátként jelenik meg. Identitásuk zavart, kialakulatlan. Korábbi környezetükben az irányukba támasztott követelményrendszereknek megfelelni nem tudtak, frusztrálódtak. Személyiségük fejlődésének zavarai emocionális labilitásban, teljesítményproblémákban, figyelemzavarban is megnyilvánulnak, melyek tanulmányi munkájuk elmaradását eredményezik. Az otthonokba kerülők túlnyomó többsége a 15-18 éves korosztályból kerül ki, viselkedésük disszociális tendenciákat is mutat, erősen veszélyeztettek a kriminalitás és a prostitúció szempontjából is. A gyermekek megnyilvánulási formái közül különösen jellemző a kitartás hiánya, az érzelmi elsivárosodás, a társadalmilag elfogadható minták elfogadásának hiánya, az érdeklődés, élet-perspektíva beszűkülése, nagyfokú egoizmus.

Ezek a gyerekek már a bekerülést is büntetésként élik meg, főként mivel nagyrészt gondozási hely módosítással érkeznek. Nagyon ritkán hallották, hogy jók valamiben, hogy valamit jól csinálnak, nagyrészt elutasítással találkoztak. Kevés példát láttak arra mind társaik, mind a maguk esetében, hogy egy általuk elképzelt, megtervezett és megvalósított tevékenységsort elismerjenek. A véleményüket is ritkán kérték ki, kevésszer voltak kíváncsiak rá.

Az egyik alapvető probléma a gyermekek megtartása, mivel a gyermekotthon nem zárt. Izolációról szó sem lehet, mivel az súlyosan sérti a gyermeki jogokat. Az viszont mindennapos, hogy az érkező gyermekek esetében egy kiemelt probléma az engedély nélküli távozás. A nem zárt gyermekotthon esetén tehát kézenfekvő megoldás számukra, hogy nem kell szökni, csak kimenőt kérni, ami jár, és arról nem kell visszatérni. Ilyen módon viszont esély sincs a nevelési folyamatok eredményességére, hiszen nem biztosított a fizikai jelenlét. A kör ezzel bezárult. Az az áthidaló megoldás viszont a gyermekjogi képviselő számára is elfogadható lehet, hogy az otthon háziarendjében igyekszünk megfelelően szabályozni a kimenő rendjét: a kimenő heti három nap jár, a többi napon az érdekek szerint adható. Ezt követve akár négy napos izolációval kezdhet a gyermek a beérkezéskor. Ennyi idő áll rendelkezésre ahhoz, hogy meggyőzzük és motiváljuk a maradásra. Mivel tudjuk, hogy a gyermekek számára kortársaik véleménye sokkal inkább meghatározó, mint a felnőttek okos szavai, a feladat adott, az alapvetően nem szökős gyermekeket olyan módon kell megnyerni és motiválni, hogy ők közvetítsék társaik felé, milyen jó a gyermekotthonban, milyen jó ott élni. Ezt tehát a feladat. Ha sikerül olyan nevelési módszereket alkalmazni, amelyek a gyermekek számára is vonzóak, az társaikat is maradásra bírhatja.

Minden további nevelési folyamat alapja a gyermekek felmérése. Az anamnézisükből, számkunkra átadott iratanyagukból tájékozódhatunk, de nem feltétlenül kapunk meg minden szükséges információt. A gyermek tüneteinek, problémáinak, előéletén kívül nagyon fontos az aktuális állapota mentálisan és fizikálisan is, és fontos az érdeklődése, érdeklődési köre, képességei. Ezek felmérését a fejlesztőpedagógus feladatának határozhatjuk meg, aki a közvetlenül a gyermektől szerzett információkon felül kikéri kollégáinak véleményét is, majd az összesített eredményt megosztja a nevelői teammel.

2. Csoportdinamika

A csoportban való elhelyezésnél alapvető fontosságú az illesztés. A férőhely problémák ellenére úgy gondolom, hogy egy gyermekotthonon belül viszonylag egyszerűen megoldható a csoportváltás is, ha esetleg szükséges. Az viszont szinte általánosan kijelenthető, hogy egy speciális csoportban nem működik a demokrácia és mivel a gyermekek érkezése/távozása is viszonylag folyamatos, de legalábbis gyakori, a csoportok szinte állandóan formálódnak, a csoportdinamikai szakaszok folyamatosan zajlanak: alakulás (forming), viharzás (storming), normázás (norming), működés (performing). Sőt gyakran mielőtt még minden folyamat lezajlana az új érkezés miatt újraindul a ciklus. Az biztos, hogy mindig van egy olyan domináns személyiség, aki vezető szerepre és irányításra tör. A felnőttek számára folyamatos kihívást jelent ezeknek az ambícióknak a megfelelő mederbe terelése és annak támogatása, hogy a pozitív tulajdonságokkal rendelkező gyermekek kerüljenek vezető szerepbe követendő mintákat mutatva. Kerülni kell a problémák rövidre zárását, illetve az erőfeszítések megtakarítását azzal, hogy magukra hagyjuk a gyerekeket ebben a helyzetben, mondván „játsszák le” maguk. A fo-

lyamatokat kontrolálni kell, a normaképzésben útmutatást adni, a pozitív folyamatokat támogatni. Nem az a fő szabály, hogy úgyis az erősebbnek van igaza és ezért őt akár érdemtelenül is kedvezményekkel és előjogokkal nyerjük meg magunknak és végrehajtoként, kifizetőként használjuk. A megfelelő eljárás a lehetőleg naponkénti közös csoportbeszélgetés melyen átláthatók, felmérhetők a csoportfolyamatok, illetve az esetlegesen szükséges beavatkozások, konfliktuskezelések és a gyermekek is értékelhetők, önértékelést is végezhetnek.

3. Csoportok kialakítása

A csoportok kialakításában elsődlegesen meghatározó szempont a speciális szükséglet fajtája, a gyermek tünetei. Ezen belül is érdemes a hasonló jellemű, érdeklődésű gyermekeket egy szobában elhelyezni. Mivel önmagában nagy kihívást jelent a csoportnormák kialakítása a harmonikus csoportműködés elérése, a csoportdinamika folyamatainak megfelelő mederben tartása, alapvető, hogy kerülni kell a csoportok keveredését, a kontrol nélküli találkozásokat. Természetesen ez alól a közösen szervezett és megvalósított programok kivételt képeznek, de ezeket inkább kerülni kell és a csoportok önálló életének támogatása célszerű akkor is, ha az összevonásokkal anyagi- és munkaerőforrások takaríthatók meg. A csoportok önállósága rövid távon költségesebb lehet, de hosszútávon ez a kifizetődőbb, sok feszültséget és ezek kezeléséhez szükséges felesleges energia befektetéseket takaríthatunk meg általa. Ezek alapján a csoportokat lehetőleg fizikálisan is zárjuk el, határoljuk el egymástól.

4. Csapatépítés

A gyermekek körében is szükséges a csapatépítés, melybe bevonható külső szakember, tréner, terapeuta. Igazán hozzájuk, korosztályukhoz közelállóak a játékos csapatépítő tréningek. Célszerű a gyakran költséges külső megoldások helyett hosszú távon gondolkodni, esetlegesen kollégákat ilyen irányú továbbképzésbe beiskolázni, ezt az intézményi továbbképzési tervbe beépíteni. A gyermekek és nevelőik közös csapatépítésében is lehet, érdemes gondolkodni, hiszen ahogy azt már megfogalmaztam a csoportidentitás, összetartozás kiépítése fontos feladat és itt nem feltétlenül kell élesen szétválasztani a gyermekeket és dolgozókat mintegy frontvonalat húzva közéjük, hiszen a harmonikus működés mindannyiuk érdeke, csak ezt a felnőttek elvileg könnyebben belátják. „Ne egymással harcoljunk, hanem egymásért”.

Csapatépítő jelleggel szervezhető a gyermekotthonon belüli szabadidős tevékenység is: kertrendezés, szobák festése, játékos vetélkedő, sporttevékenység stb, de csapatépítő jellegű lehet akár külső helyszínen, külső partnerekkel megvalósított karitatív tevékenység, adománygyűjtés, idősek segítése stb.

A gyermekeink ritkán szembesülnek azzal, hogy külsős emberek értékeljék a munkájukat, tevékenységüket, erőfeszítéseiket, érdemes erre lehetőséget teremteni csapatépítő jelleggel.

III. Módszerek

1. Motiváció

a.) Felnőttek motivációja

Általános jelenség, hogy kollégáink alul motiváltak. Ezt maguk is elismerik és bevallják és az okokat is megjelölik: eszköztelennek érzik magukat, a gyermekeket nem tudják irányítani, szép szóval jobb belátásra bírni őket, nem látják, hogy a tetteknek következményei vannak, sem anyagilag, sem erkölcsileg nem kapnak elegendő megbecsülést, támogatást, inkább csak számonkérést és megbélyegzést. Az anyagi megbecsülés hiánya ugyanakkor nem jelenik meg olyan hangsúlyosan, mint arról több esetben külsős nyilatkozatokban hallunk, sőt kiemelték, hogy a többi tényező sokkal súlyosabb, azokat nem lehet pusztán anyagi megbecsüléssel ellensúlyozni.

Ezek valós meglátások, panaszok, de nem mindig érzékelhető, hogy mit tesznek maguk a kollégák a problémák megoldása érdekében. A bajok felsorolása után kijelentik, hogy ők már annyira belefáradtak, hogy nem képesek újabb erőfeszítésekre, de amikor az eddig megtett megoldási próbálkozásokról érdeklődünk, nem ilyen hosszú a felsorolás, mert kényelmesebb felmenteni magunkat és a külső segítségre várni.

A felnőttekben a motiváció kiépítésének első lépése lehet egy közös megbeszélés, vagy igény szerint megbeszélés sorozat, melyen számukra nehezen kezelhető helyzeteket vázolnak fel megoldásokkal, vagy azok nélkül ha nem találtak megoldást és a belső erőforrásaikat térképezik fel, hiszen adott helyzetekre lehet, hogy valakinek működő megoldása volt, csak nem osztotta meg a többiekkel. Ez egy tulajdonképpeni megoldás-és ötletbörze. Természetesen itt is szükség van irányítóra, aki mederben tartja a folyamatokat, hogy ne váljon a megoldáskeresés helyett jelképes kollektív kardba dőléssel záruló panasznap az esemény.

A belső erőforrások feltérképezésénél sor kerülhet az előzőekben már jelzett egyéni erőforrások feltárására is, ki mihez ért, milyen hobbija van és ez esetlegesen milyen módon építhető be a nevelési folyamatba, milyen módon hasznosítható. Ha a kollégák megosztják egymással egyéni értékeiket, sikereiket és azok hasznosíthatóságát az feltételezhetően motiválóan hat rájuk, hogy ezeket a gyermekek körében, nevelésében alkalmazzák, hasznosítsák, vagy legalábbis kísérletet tegyenek rá. Így lehet kirángatni őket az önsajnálattól, tehetetlenség érzésből, kilátástalanságból.

Azt is gondolom, hogy a motiváltságról csoport vonatkozásában is beszélhetünk és érdemes beszélni, a csoportot, mint gyermekek és nevelőik közösségét értelmezve.

b.) Gyermek motivációja

A legegyszerűbb kijelenteni, hogy az érkező gyermekek is motiválatlanok, sőt genetikusan azok és ez már nem is fog változni. Ezzel le is zárhatjuk a témát és megelőzhetünk minden további idegeskedést, frusztrációt, hátra dőlünk és nem fejlesztünk, csak kiszolgálunk, ellátunk, vagyis nem növelünk, illetve csak a testet, a szellemet, a lelket, a személyiséget nem, pedig ahogy Karácsony Sándor megfogalmazta a múlt század elején: „*a nevelés növelés!*”

A gyermekek nem motiváltak, érdektelenek, közömbösek, vegetálnak mondják a nevelők. A gyermekek viszont azt mondják, mindez annak köszönhető, hogy nem kérdezi őket senki arról mi érdekli, mi foglalkoztatja őket. „*Mindenhol ugyanaz van: járj iskolába, tanulj, ne szökj meg, tartsd be a házirendet, mert ha nem akkor ez lesz meg az lesz, meg elvisznek a zárta*”.

Ha arról kérdezzük őket mit szeretnének először a szokásos komolytalan válaszok érkeznek. Új cuccokat, jó kocsit, haverokat, korlátlan kimenőt, több zsebpénzt és így tovább. Hosszasabb beszélgetés után azonban eljuthatunk azokhoz a pontokhoz, amik tényleg érdeklik őket, amiből ki lehet indulni, ami egy közös beszélgetés kiindulópontja és akár nagyobb távlatokat nyithat a nevelésben.

Példák:

1. A gyermeket érdeklik a lovak, ebből kiindulva elkezdődhet egy folyamat - hogyan házasították őket, mi a történetük, milyen fajtáik vannak, mire használják őket, hol foglalkoznak velük, lehet-e valahol lovagolni a közelben, vagy csak a közelükben lenni, foglalkozni velük. Így eljuthatunk egy lovardába, vagy csak egy gazdához értelmes elfoglaltságot találhatunk egy gyereknek, akár kiválthatunk egy költséges állat asszisztált terápiát.
2. Szeret öltözködni, érdeklik a ruhák - hogyan készülnek, milyen anyagokból, milyen technikákkal, milyen eszközökkel. Varráshoz értő ismerős kolléga megkereshető, az otthonok nagy részében talán még varrógép is található, szabásmintákat is lehet találni és ha a kézügyesség adott (de akár fejleszthető is) eljuthatunk akár egy önállóan tervezett és elkészített ruhadarabig.
3. Kozmetikumokat ma már minden lány használ, és a kolléganők is, ez már egy erős közös pont lehet egy nevelési folyamathoz, melynek eredménye az önálló sminkelés, vagy hosszú távon bonyolultabb kozmetikai feladatok megoldása.
4. Szereti a virágokat érdeklik a növények – kertészkedni nem bonyolult és szép tevékenység és ha sikerül megnyerni a gyereket egy távoli cél lehet virágok, zöldségek gyümölcsök termelése, amikkel akár közeli piacot is felkereshetünk, ahol megtanulhatja ezeket értékesíteni és a zsebpénzét is kiegészítheti, ami motiváló számára.

5. Motorok, autók érdeklik, szeretné esetleg vezetni is őket – el lehet merülni a témában, a gépek technikai tulajdonságaiban, vagy abban, hogyan lehet vezetni őket, mi kell ehhez, hogyan lehet jogosítványt szerezni és az mire használható

És még sorolhatnánk azokat a területeket, melyek érdekelhetik és elmondásuk alapján érdeklik is őket - tánc, zumba, testépítés, horgászat...- és melyek mind nevelési potenciált jelenthetnek. Természetesen, aki az iskolai tanulmányokra koncentrálnak, azt nem kényszerítjük alternatív nevelési területek felé, de általában az iskolai tanulmányok nem olyan népszerűek, viszont, ha alternatív nevelési módszerekkel eljünk, hogy egy gyermek akár szakmát akarjon szerezni esetleg visszaterelhető a normál oktatásba is, ha annak az a feltétele.

Amennyiben a gyermek és nevelője közösen mintegy projektszerűen dolgoz ki és valósít meg egy távlati célt az véleményem szerint mindkettőjük számára motiváló annak elérése, mindkettőjük számára siker.

2. Tanulásra képesé tétel

a.) Felnőttek

A sikeres nevelési tevékenységhez nyitottság kell és hit. Abban való hit, hogy képesek vagyunk befolyásolni a folyamatokat, célokat kitűzni, és azokat elérni. A tanulásra képesé tétel a felnőttek vonatkozásában ezt takarja, ezt a hitet és nyitottságot kell megteremteni a kollégákban, hogy új módszerek befogadására és alkalmazására, sőt akár kidolgozására alkalmasak legyenek. Ehhez természetesen mentálisan is stabil, kiegyensúlyozott személyiség szükséges. A cél elérésének eszközei már eddig is megjelentek: képzések, szupervízió, mediáció, csapatépítés.

b.) gyermekek

A gyermekek vonatkozásában az alapvető és elsődleges feladat a mentális, pszichés megerősítés, melyben nagy szerepe van az intézmény pszichológusának együttműködésben az esetlegesen külső terápiát folytató szakemberekkel. A mentális megerősítés mellett nemritkán a fizikális állapot feljavítása is alapvető feladat, illetve a fizikai jelenlét biztosítása, az engedély nélküli távollétek visszaszorítása. A tanulásra alkalmassá tétel szorosan összekapcsolódik a motiválással. A motivált gyermek képes a tanulásra, a megfelelő motiváció elérése az az állapot, amikor nyitottá és készsé válik az új ismeretek elsajátítására, kompetenciák megszerzésére. Ezekről az előzőekben már írtam, nem szeretnék ismétlésekbe bocsátkozni.

3. Tanításra képesé tétel

Ez lényegében az én értelmezésemben a projektünk egyik fő célja. A gyermekotthonban tevékenykedő kollégák módszertani megsegítése, eszköztárak bővítése. Sok esetben ebben az az első lépés, hogy önmagukkal, saját nevelési stratégiájukkal szembesítsük őket, illetve, hogy ezzel szembesüljenek, szembesítsék magukat. Akkor léphetnek tovább, ha elkészítik személyes swot analízisüket.

Amikor tisztában lesznek erősségeikkel, gyengeségeikkel, lehetőségeikkel és a felmerülő veszélyekkel, akkor dolgozhatják ki saját nevelési stratégiájukat, akkor lesznek képesek a hatékony tanításra. Ebben kérhetik szakemberek segítségét egyénileg, vagy csoportosan, csak ezután tudnak nevelési módszereket alkalmazni, adoptálni, illetve személyiségüknek és a lehetőségeiknek megfelelő módszereket választani, kiválasztani a felkínáltak közül.

IV. Konklúzió

A speciális ellátás intézményei nem dicsekedhetnek kiemelkedő eredményekkel. Sem a zárt, sem a nyitott otthonok nem tudnak megfelelő válaszokat adni az aktuális problémákra. Minden ellenkező híresztelés és pr tevékenység ellenére nem folyik hosszú távon hatékony nevelés ezekben az otthonokban. Változásra van szükség, az általánosan eddig alkalmazott nevelési módszerek nem adnak megfelelő válaszokat az új kihívásokra. Paradigmaváltásra van szükség a területen és módszertani megújulásra.

„Ha hajót akarsz építeni, ne azzal kezd, hogy a munkásokkal fát gyűjtetsz és szó nélkül kiosztod közöttük a szerszámokat, és rámutatsz a tervrajzra. Ehelyett először keltsd fel bennük az olthatatlan vágyat a végtelen tenger iránt.”

Antoine de Saint-Exupéry

Szendródi Andor

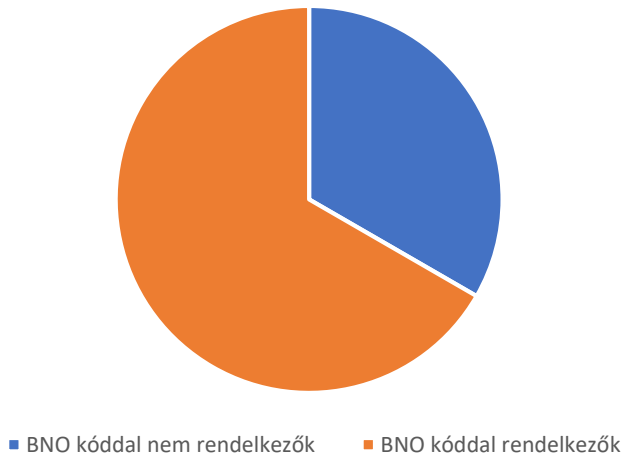
Speciális lakásotthonok oktatási lehetőségei

1 A speciális lakásotthonokban élő gyermekek aktuális állapotának vizsgálata

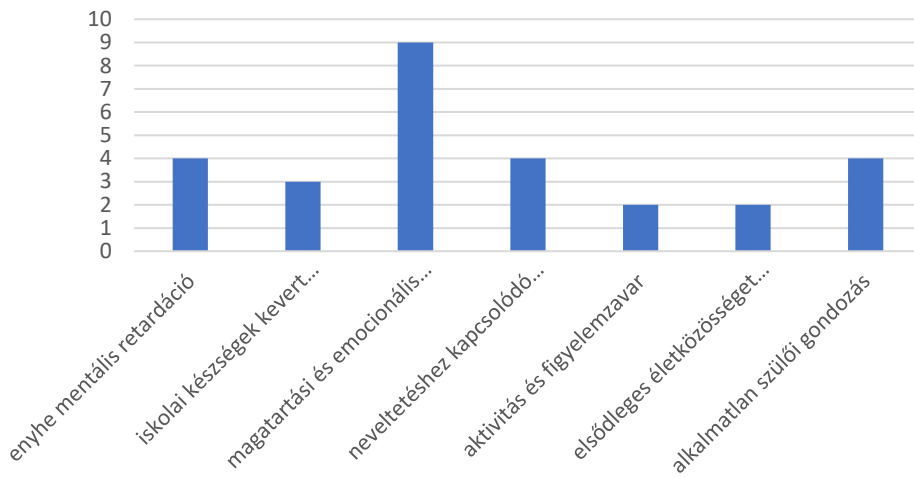
1.1 A tanulási képességeket vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság által megállapított szükségletek

A felmérésből megállapítható, hogy a speciális lakásotthonban élő gyermekek túlnyomó többsége sajátos nevelési igényű (SNI). A BNO kódok alapján több fogyatékosági kategória is megállapítható: értelmi fogyatékoság, egyéb pszichés fejlődési zavar, magatartás és viselkedészavar, emocionális zavar. Érzékszervi, mozgásszervi és beszéd fogyatékoság nem jellemző. Megállapítható, hogy egy-egy gyermeknél több fogyatékosági probléma is fennáll, egyikük sem tiszta profilú. Ezek mellett, több gyermeknél is jellemző az alkalmatlan szülői gondozás megállapítása (Z62.0). A kódokból kiolvasható, hogy a gyermekeknél fennálló elsődleges fogyatékoságra (pl. enyhe mentális retardáció) további tanulási, viselkedési, magatartási problémák épültek az évek során. Ezt a folyamatot még tovább súlyosbítja az alkalmatlan szülői gondozás. Az iskolákban a gyermekek feltételezhetően kudarcokat élhettek át, ezek a kudarcok további romláshoz, deviáns viselkedéshez vezettek, miközben folyamatosan épült a gyerekek negatív énképe. A gyerekek részéről gyakran hangzanak el az „úgysem vagyok rá képes”, „úgyse fog sikerülni”, „úgyis felesleges”, „semmi se érdekel” mondatok. Ez már a negatív énkép következménye, a tanult tehetetlenség állapota. Idáig hosszú folyamat vezet; ezek a gyerekek sem a családból, sem az oktatási rendszerből nem kaptak megfelelő segítséget. Úgy gondoljuk, hogy a legfontosabb hátráltató tényező, az alkalmatlan családi környezet. A támogató, iskolával együttműködő szülők esetében az SNI nem leküzdhetetlen hátrány.

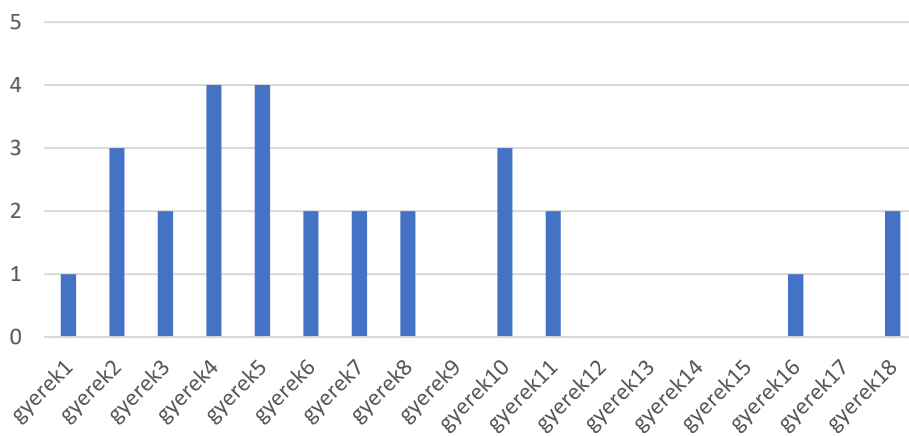
BNO kód aránya a gyerekek körében

BNO kódok eloszlása a gyermekek körében

BNO kódok halmozódása egyes gyerekek esetében

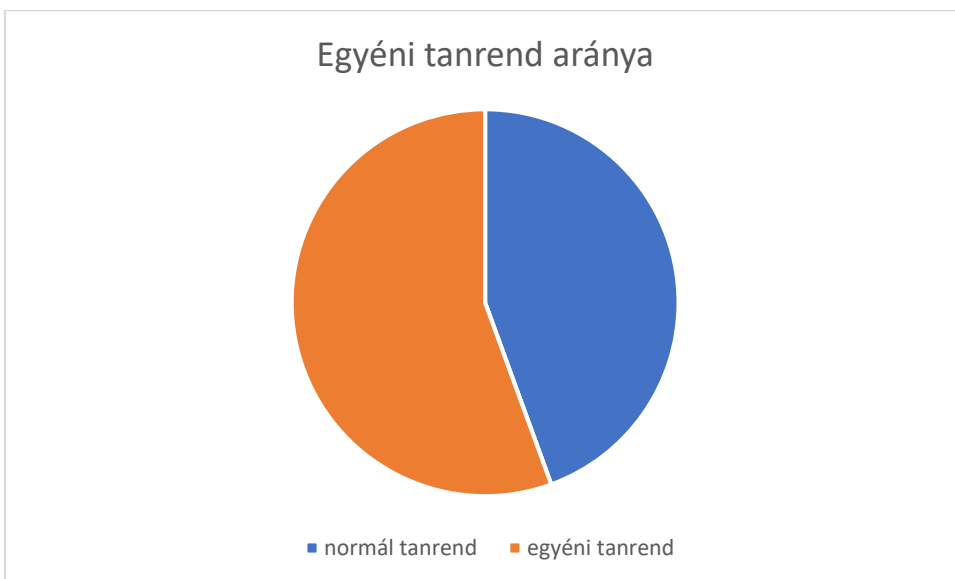

1.2 A speciális lakásotthonban élő gyermekek tanulói jogviszonyának jellemzői

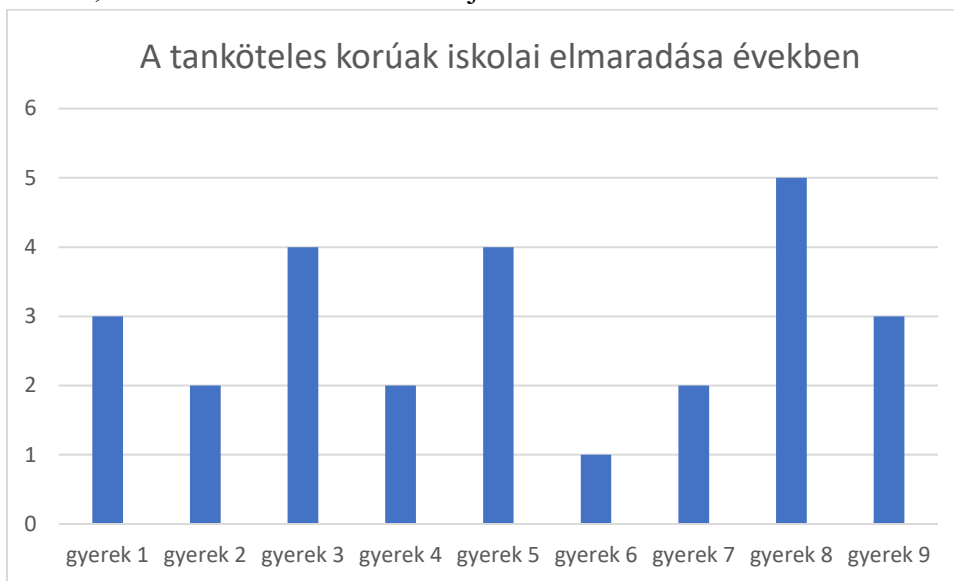
A mérés idején a legfiatalabb gyermek 13 éves, a legidősebb 17 éves. Ebből következik, hogy többen már nem tanköteles korúak. Többségüknek már nincs tanulói jogviszonya.

Megállapítható, hogy a tanulói jogviszonnal rendelkező gyermekek többsége egyéni tanrendben tanul.

A tanköteles gyermekekről elmondható, hogy nem az életkoruknak megfelelő osztályfokon tanulnak, akár több éves elmaradás is jellemző.

Nagy nehézségeket jelent olyan gyermekek tanítása, nevelése, akik esetleg sok-sok kudarcélmény után érkeznek a speciális lakásotthonba. Ők hosszú időn keresztül élték át a sikertelenség érzését, megtapasztalták, hogy nem tudnak abban az ütemben haladni, mint a többiek. Sok esetben felső tagozatos korukban jutnak csak gyógypedagógiai megsegítéshez, ekkor azonban már nagyon nehéz megnyerni őket, elsődleges problémáikhoz magatartási zavar is társulhat, és sok esetben a gyermekek a cselekvéseikben nem tudják átélni a kompetencia érzését. Fontos lenne, de sajnos nem minden pedagógus képes arra, hogy az esetleges agresszív megnyilvánulásokat ne tünetileg kezeljék, hanem próbáljanak a problémák gyökeréig ásni, megérteni az adott viselkedés okát.

A családjukból kiemelt, védelembe vett gyermekek, fiatalok többségére jellemző, hogy negatív énképpel rendelkeznek, mert korábban a családjukban nem kaptak megfelelő viszonyítási pontokat. Sérült az autonómia –élményük, hiányzott a biztonság érzése. Jellemző rájuk a külső kontroll, nem váltak bennük belsővé a környezeti normák, szabályok. Sérültek, bizalmatlanok, mindennaposak a magatartási problémák, valamint a játszámák, melyektől saját negatív énképük megerősítését várják. Éppen ezért fontos lenne a türelem, a kitartó, de elfogadó kontroll gyakorlása, a környezeti stabilitás biztosítása. A nagy létszámú osztályokban egy-egy problémás fiatal napi szintű kezelése, agresszív magatartásának lecsillapítása, frusztrációjának enyhítése, az életkortól jelentősen elmaradó készség- és képességprofilnak megfelelő differenciált munkavégzés biztosítása meghaladja a pedagógusok pszichikai tartalékait, ezért általánosságban elmondható, hogy feladják a küzdelmet.

1.3 A speciális lakásotthonban élő gyermekek főbb iskolai készség-képesség profiljának felmérése

A speciális lakásotthonban Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO-10 2004) szerint az enyhe mentális retardáció kódot kapott gyermekek mellett a pszichés (lelki) fejlődés zavarai közé tartozó, az iskolai teljesítmény specifikus fejlődési zavaraival küzdő diszlexiás, diszgráfias, diszkalkuliás gyermekek is vannak.

1.3.1 Szövegértő olvasás

A diszlexia tünetei elsődlegesen az olvasástechnikában mutatkoznak meg. Jellemző hibáik vannak: betűtévesztések a vizuális hasonlóság, illetve az artikulációs mozgások alapján, betűkihagyások, betoldások, eltérés az olvasás balról jobbra való haladási irányától, előreugrás egy később következő szóra, megtapadás egy korábban olvasott szónál, ismételtetés, rossz kombinációk alkalmazása. Jellemző az olvasás tempójának lassúsága is. A szövegértés zavara előfordulhat az olvasási technika hibáihoz kapcsolódóan, de önálló jelenségként is megjelenhet. Az olvasás feltétele a gyors és pontos dekódolás, ha ez problémás, a szöveg megértése is akadályozott. Szűk és nehezen bővül a szókincsük, szótalálási nehézségeik vannak, rossz a nyelvi elemző készségük, nehezen alkalmazzák a nyelvtani szabályokat, és ez a helyesírásukban is megmutatkozik.

A gyermekek többsége nem jut el az olvasás kritikai és alkotó szintjére. Nehéz számukra az okozati viszonyok felismerése és a szöveg továbbgondolása is. A szövegértő olvasásnak a nyelvi képességek közül kiemelkedő szerepe van, hiszen ez nagyon hatékony módja az információszerzésnek. Annál sikeresebb az ember az iskolában, később a hétköznapi életben, valamint a szakmájában, minél pontosabb és gyorsabb a megértő képessége. Megfelelő olvasási technika és az olvasottak értése szükséges ahhoz, hogy a szóbeli és az írásbeli kommunikációt szolgálja, valamint eszköze legyen a sikeres tanulásnak. A jó szövegértésnek köszönhető az olvasási képesség élményszerző, információ- és tudásszerző funkciója is. A gyermekek szövegértő olvasásában a lényegkiemelés, a szöveg bekezdéseiben a tételmondatok megkeresése, az olvasottak alapján kérdések megfogalmazása, a szöveg tartalmának saját szavakkal való megfogalmazása nagyon nehezen megy. Nehéz rávenni a gyerekeket arra, hogy aláhúzással jelöljék a fontos információkat, visszatérjenek egy-egy szövegrészhez, ha nem érthető számukra valami. Nem képesek az új információkat tágabb ismeretanyagba helyezni, a megszerzett tudást alkalmazni.

1.3.2 Íráskészség

A gyermekek írására általánosan jellemző, hogy az íráskéjük rendezetlen. A szavak egymás közötti távolsága változó. Görcsös, sok esetben hibás a ceruzafogás. A vonalvezetésben az egymáshoz hasonló betűket összetévesztik, ugyanazt a számukra nehezebben leírható betűt különbözőképpen alakítják.

A helyesírási hibák között igen gyakori, hogy a hosszú és rövid mássalhangzókat nem tudják egymástól megkülönböztetni – kettőzés történik ott, ahol nem kéne, és rövid mássalhangzót írnak ott, ahol hosszút kéne. Ugyanez vonatkozik a magánhangzókra is, elfelejtik kitenni az ékezetet, vagy éppen fölöslegesen használják.

A hagyományos írásmód használata a tulajdonnevekben, alkalmazása, megkülönböztetése, különösen nehéz a számukra. Diktáláskor gondolkodniuk kell a hallott betű formáján, nem mindig tudják az adott hangot azonosítani annak írott képével, nehezen idézik fel annak a betűnek az alakját, amit le kell írniuk. Jellemző a szavak végének elhagyása, szótagok maradnak ki; a mondat egy része is hiányozhat. Máskor viszont a leírandó szóba az előzőekben hallott szótagokat illesztik be, megfordítják a szótagokat. A szavakat nem választják el szóközökkel, összeírják azokat. A mondatokat, tulajdonneveket kis kezdőbetűvel kezdik.

Mind a mondatrészek között, mind a mondatok végén elmarad a központosítás. A nyelvtani műveletek megértése, megjegyzése, alkalmazása is problémát jelenthet.

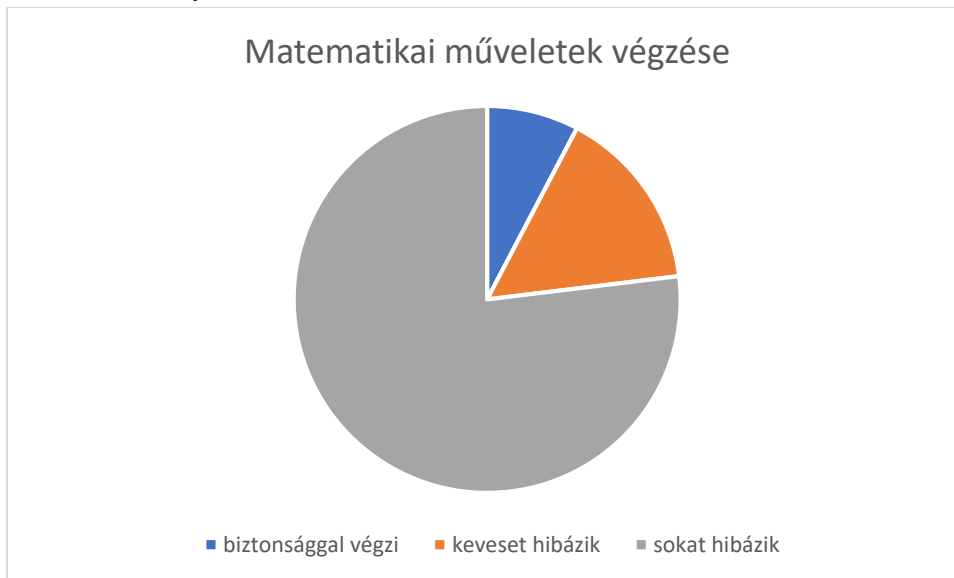
1.3.3 Matematikai készségek

A matematikai képességek vizsgálata alapján általánosságban elmondható, hogy nehezített a gyermekek számára a matematikai felfogóképesség, a számok jelentésének megértése. Bizonytalanok az összeadás, kivonás, szorzás, osztás műveletek elvégzésekor.

Nehézséget jelent számukra a feladat megoldásához a megfelelő számolási művelet kiválasztása. A gyermek el tud végezni egy összeadást, vagy osztást, ha erre kap utasítást, de nem képes önállóan eldönteni, melyik műveletet kell választania.

A figyelemzavar megakadályozza, hogy tartósan emlékezzenek a megoldáshoz szükséges műveletek sorrendjére. Nehézséget jelent továbbá a matematikai meghatározások és fogalmak kifejezése szavakkal. Probléma lehet a számok grafikus megjelenítése is.

A számolási zavarral küzdő gyermekeknek komoly nehézségeik lehetnek az iskolában a fizika, a kémia, sőt a földrajz, a történelem tanulásában is. Probléma van a képletek, illetve azok összefüggéseinek felismerésében és alkalmazásában; az időrend megtanulásában, a sík- és térbeli tájékozódás hiánya miatt a térképről való olvasásban, helymeghatározásban; az ének-zene órákon a hangjegyek, illetve a kotta olvasásakor, írásakor; a rajzórán a testek ábrázolásában stb. Ez tovább mélyíthette az iskolai kudarckokat.

1.4 A Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság szakmai véleménye a gyermekek állapotáról, szükségleteiről

A Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság a speciális lakásotthonban élő gyermekek vizsgálata során különböző terápiás javaslatokat tett. Bár a fiatalok mintegy fele már nem tanköteles korú, és közülük csak ketten folytatnak tanulmányokat, az ajánlásban az egyik legnagyobb számban a tanulmányok folytatása szerepel. Több gyermek esetében kiemelte a bizottság, hogy a tanulmányok folytatása során az élménypedagógiai módszerek alkalmazása segítség lehet. Az adatokból egyértelműen kiolvasható, hogy a gyermekek beilleszkedési, alkalmazkodási problémával küzdenek, szabálytudatuk kialakulatlan, nehezen fogadják el a közösség szokásait. A felmérésben résztvevő tizenhét fiatalból tizenhat számára a beilleszkedés és a társas kapcsolatok elősegítését ajánlja a bizottság. Emellett fontos feladata az otthon nevelőinek, hogy a családi kapcsolatok ápolása rendszeres legyen, a fiatalok ne érezzék magukat gyökérnélkülinek. Nagy számban szerepel a szakmai véleményekben a helyes önértékelés és jövőkép kialakítása is. A fiatalokra jellemző a negatív énkép, a céltalanság, a minden mindegy állapot. A pedagógiai munkában fontos feladat kell, hogy legyen a reális önértékelés fejlesztése. Ezzel összefüggésben jelenik meg a pszichés támogatás igénye is.

A gyermekek mintegy harmadánál pszichiátriai gondozás, gyógyszeresedés indokolt a magatartási, viselkedési zavarok kezelése céljából. A fiatalok közül többen azonban nem hajlandók gyógyszert szedni, vagy folyamatos szökésük miatt ellenőrizetlen a gyógyszeresedés.

A gyermekek felének pszichoterápiás és viselkedésterápiás egyéni illetve csoportos foglalkozásokat is előír a szakmai vélemény. Ennek megvalósítása nagyon nehéz, ugyanis Sopronban nem praktizál gyermekpszichiáter, a súlyos problémával küzdő gyermekeket felnőttekre specializálódott pszichiáter fogadja. A terápia elsősorban gyógyszerelésből áll, egyéni és csoportos foglalkozásokra nincs lehetőség.

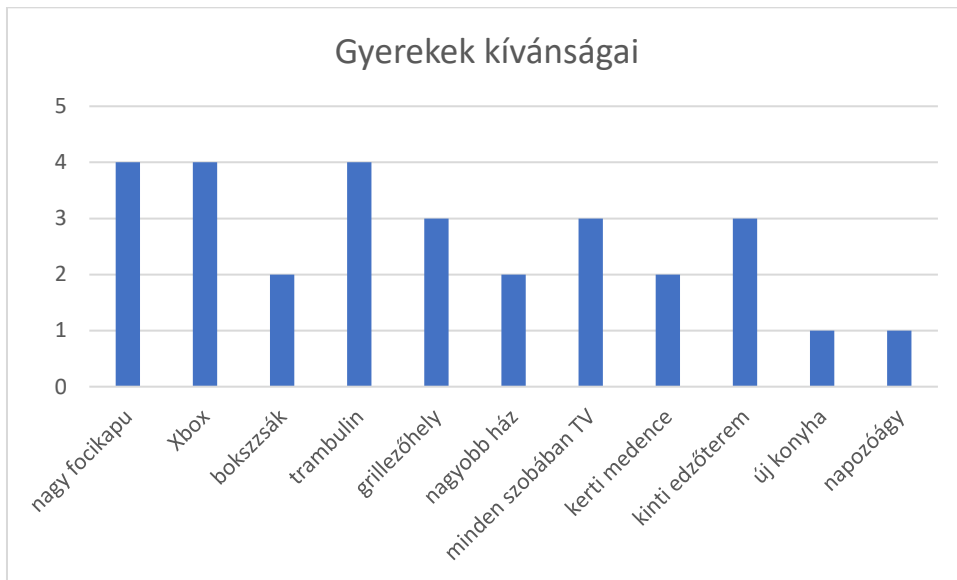
A fiatalok közül kettő gyermek esetében bizonyított a droghasználat, a Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság öt esetben írt elő drogterápiás foglalkozást.

1.5 A gyermekek közérzete a speciális lakásotthonban – interjúk alapján

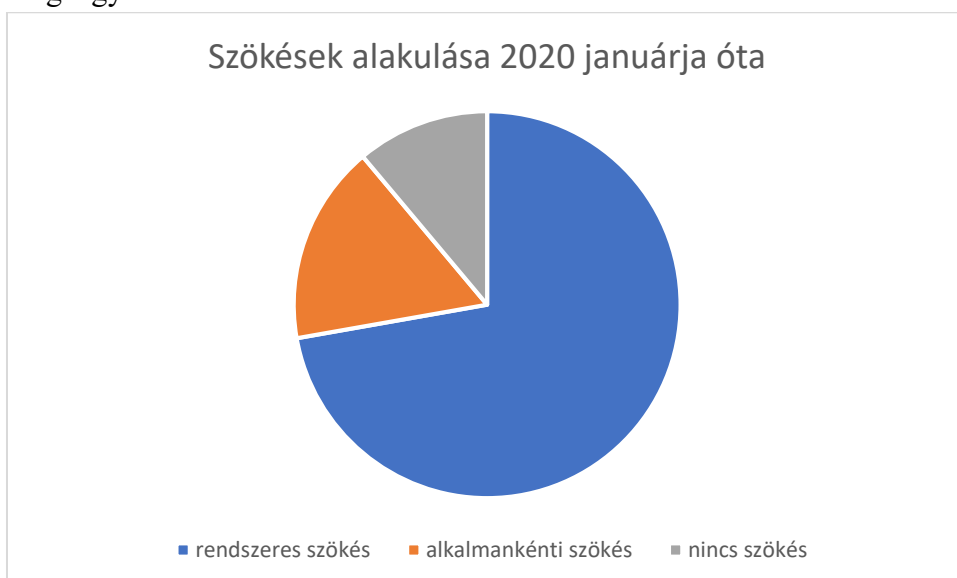
A jelenleg a speciális lakásotthonban tartózkodó gyermekek elmondásából megállapítható, hogy bár nehezen fogadták el a családjuktól való elszakadást, ennek ellenére többségük szeret Hegykőn az otthonban élni. Egyetlen fiatal fogalmazta meg, hogy alig várja a nagykorúságát, amikor végleg távozhat az otthonból. Kettő a felnőttekhez fűződő pozitív kötődésükről is tetek említést, kiemelték, hogy kedvesek, törődnek velük és figyelnek rájuk. A megkérdezettek fele legnagyobb negatívumként azt fogalmazta meg, hogy a ház túl messze van Soprontól és

Győrtől, elszigeteltnek érzik magukat. Szintén a megkérdezettek felét zavarja, hogy négyen élnek egy szobában, így kevés az intim szférájuk. Szinte mindegyikük vágya egy kerti edzőterem, új xbox a tönkrement régi helyett, grillező hely, modernebb berendezés a házban. Alapvető szükségletekhez kötődő hiányosságokat nem fogalmaztak meg, erre utal az is, hogy összességében szeretnek az otthonban. Ennek ellenére többségük már legalább egyszer volt szökésben.

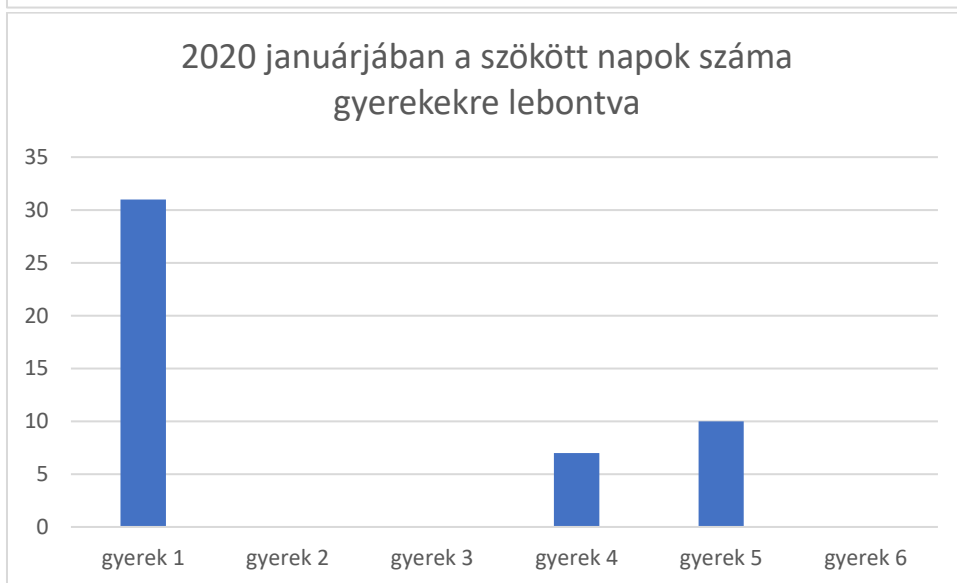
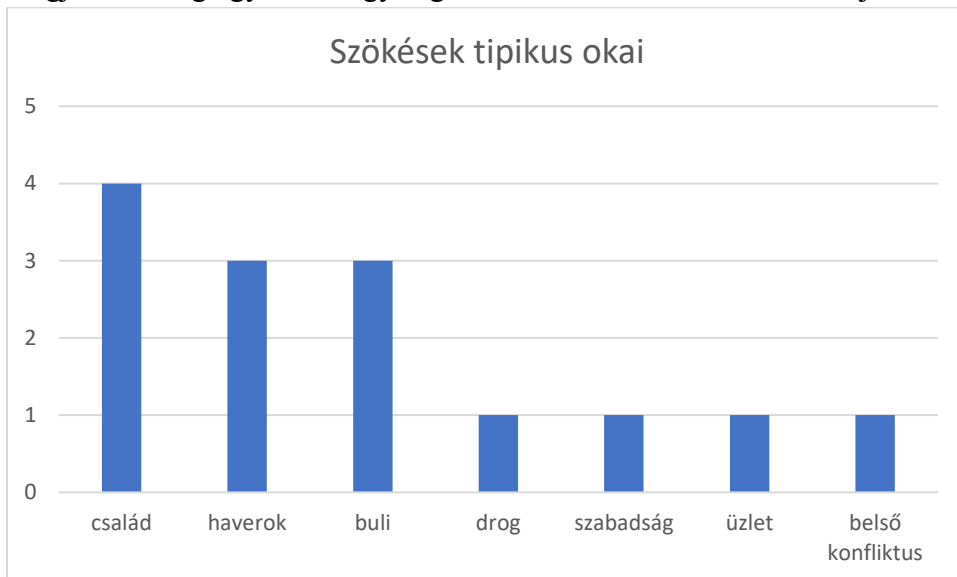
1.6 Szökések helyzete a speciális lakásotthonban

A megkérdezett gyermekek túlnyomó többsége jól érzi magát a lakásotthonban, ennek ellenére mégis gyakoriak a szökések.

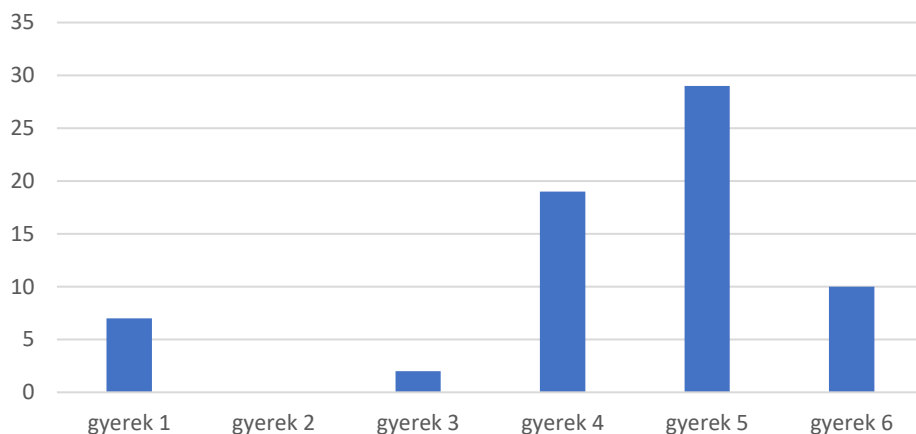

A jelenleg az otthonban tartózkodó gyermekek elmondása alapján megállapítható, hogy szinte mindegyikük szökésének egyik motivációja, hogy hiányzik a családjuk, több időt szeretnének velük tölteni. Egy gyermek, szökéseinek okaként, az otthonban egy másik gyermekkel kialakult feszült viszonyát említette. Többen megfogalmazták, hogy szökéseik egyik legfontosabb oka

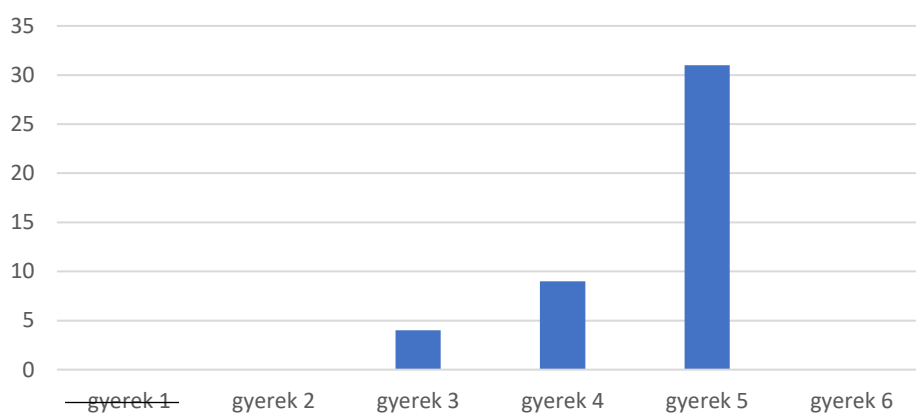
a haverokkal való időtöltés, bulizás, a szabadság érzése. Egy időnként szökő gyermek maradásának okát azzal indokolta, hogy nincs kedve szökni, ugyanakkor, ha mégis előfordul, akkor azt azért teszi, mert unatkozik az otthonban. Egy fiatal szökéseinek egyik okaként a drogot is megjelölte, míg egy másik így fogalmaz: „üzletet is kell csinálni”, jelentsen ez bármit is.

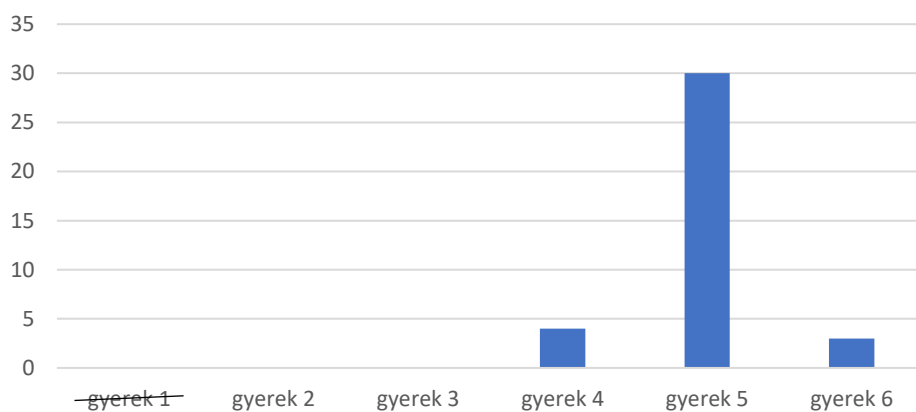
2020 februárjában a szökött napok száma
gyerekekre lebontva

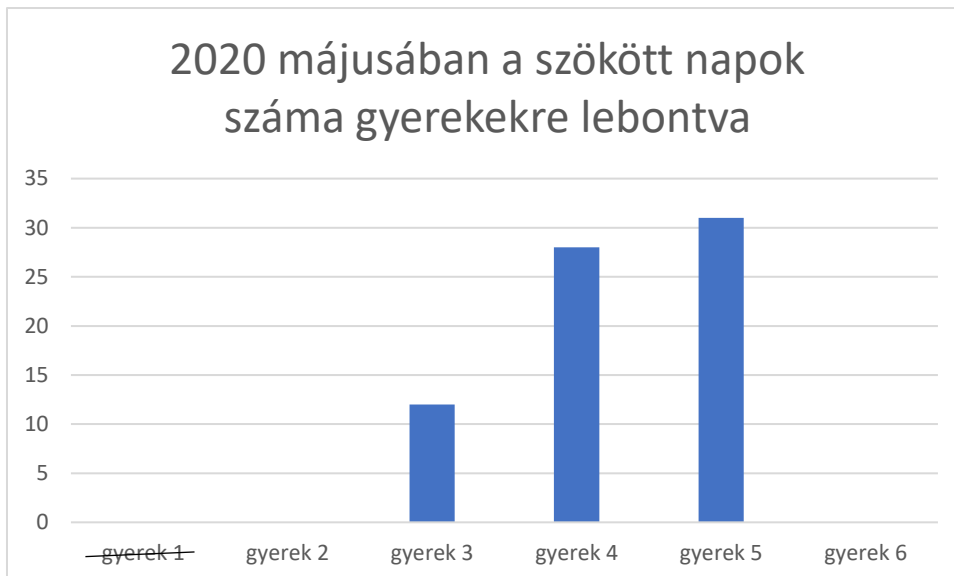

2020 márciusában a szökött napok
száma gyerekekre lebontva

2020 áprilisában a szökött napok
száma gyerekekre lebontva

A fenti diagramok 6 kiválasztott gyermek szökésének alakulását követik nyomon 5 hónapon keresztül. Gyerek 1 a második hónaptól javító intézetbe került, ezért van kihúzva. A többi gyerek szökései többnyire hektikusak, kirívó eset Gyerek 5, aki a második hónaptól kezdve tartós szökésben volt. A hat gyermek közül csak egy volt (Gyerek 2), aki egyáltalán nem szökött. Ez a tendencia általánosan is érvényes a speciális lakásotthonokra, emiatt az itteni nevelési-fejlesztési folyamatok nem tudnak érvényesülni, hiszen a gyerekek szökései ezt lehetetlenné teszik. Ebből következik az is, hogy a lakásotthon, mint ellátási forma, speciális szükségletre alkalmatlan.

1.7 Szerhasználat a gyerekek körében

A gyerekek többsége feltételezett szerhasználó. Nincs biztos információnk, de a szökések utáni beszámolóik alapján nagyon valószínű, hogy többé-kevésbé rendszeresen nyúlnak drogokhoz. Két gyermekről biztosan tudjuk, hogy rendszeresen drogoznak. A leszokás kizárólag az önkéntes elhatározáson alapul, ezért nagyon nehéz ezeket a gyerekeket szakszerű ellátáshoz juttatni.

Tapasztalataink szerint az alkalmatlan családi környezet, az iskolai kudarcok miatt a fiatal sokszor csak deviáns kortárs csoportban élheti meg az egyenlőségen alapuló véleménynyilvánítást, illetve a döntésekben való aktív részvételt.

A pubertás korában alapvetően a szociális befolyásolás központjai a családról és az iskoláról a kortárs csoportokra helyeződnek át.

A kortárs csoportok rendkívül fontos szerepet töltenek be a fiatalok életében, ezért a deviáns életút kezdetének fontos jelzője lehet, hogy a fiatal kiszorul a korábbi csoportokból vagy jelentősen romlik a megítélése például az osztályközösségben. A csoportokban betöltött szerepek minden esetben meghatározott magatartást várnak el a szereptulajdonostól. Az életkori változásokkal azonban a szerepek átrendeződnek, illetve új tartalommal töltődnek meg, ami gyakran okoz a fiatalokban konfliktust, hiszen ilyen esetekben a csoport nyomása szembekerül a belső értékekkel, korábbi ideákkal. Az új csoportnormák betartása általában a vágyott csoporthoz való tartozás feltétele, a választott kis csoport ugyanis kizárja tagjai közül az eltérő magatartásúakat.

Arra a kérdésre, hogy miért fordulnak drogokhoz, a fiatalok jellemzően így válaszolnak: kíváncsiság, kalandvágy, lázadás, a felnőttektől, a valóságtól történő eltávolodás, menekülés a családi, iskolai problémák, megoldatlan konfliktusok elől, kortársak rábeszélése (szociális befolyásolás), unalom, önbizalom hiányának pótlása; öngazolás, új közösségbe történő bekerülés érdekében.

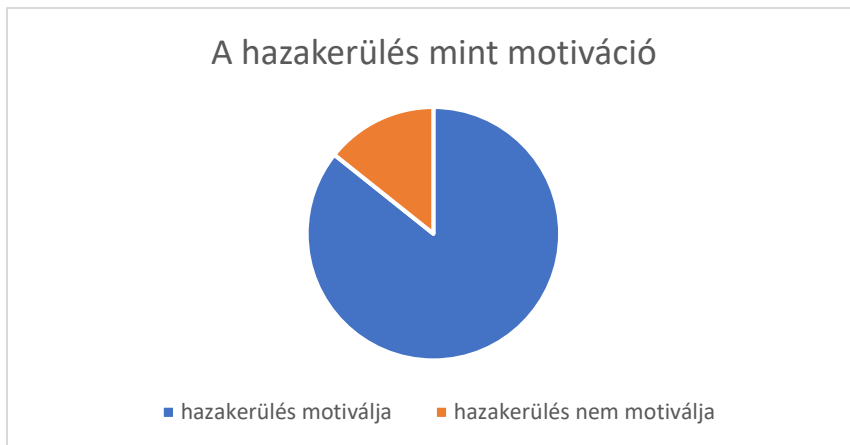
A felnőttektől elhatárolódó (deviáns, szerfogyasztó) fiatalok csoportjához való tartozás nagyon erős motivációi a dohányzás, az alkoholizálás, majd később az illegitim drogok kipróbálása, rendszeres fogyasztása. A csoporthoz tartozás nemcsak szociális igény, hanem egyfajta kíváncsiság is, élménykeresést kielégítő lehetőség. Sok esetben a kiszolgáltatott fiatal nem képes visszautasítani a drogot, mert fél a presztízsveszteségtől vagy a kirekesztettségtől.

Okozhat drog felé fordulást a társtalanság, a magány is. Hasonló a helyzet a testi fogyatékoság bizonyos fokával és a mentális zavarral, amely az iskolai teljesítményt hátrányosan befolyásolhatja. Ilyen esetekben a drog bizonyos kompenzációt is jelenthet. Egyéni traumáknak, családi tragédiáknak és komolyabb érzelmi veszteségeknek lehetnek még "gyógyírjai" a drogok, amelyek a nem megfelelő élményfeldolgozás helyett, valamiféle pótszerként kerülnek elő.

1.8 A gyerekek motivációi

1.8.1 A hazakerülés mint motiváció

A speciális lakásotthonba, mint általában bármely típusú gyermekotthonba a gyerekek nem önként kerülnek, hanem hatósági eljárás során akaratuk ellenére kiemelik őket a családjukból. Ennek ellenére a túlnyomó többségük nem fogalmaz meg erős ellenérzéseket a gyermekotthoni létről, ám szinte mindenkinél megjelenik a hazakerülés, mint fontos motivációs tényező.

1.8.2 A „haverokkal” való együttlét, mint motivációs tényező

Korábban már említésre került, hogy a szökések során szeretnek együtt lenni a haverokkal. Ez többnyire az a kortárs kapcsolatrendszer, amely nagymértékben hozzájárult a családból való kiemeléshez. Ennek a kapcsolati hálónak a „továbbélése” egyértelműen hátráltatja a speciális lakásotthonban történő szocializációs, pedagógiai folyamatokat. A gyerekek többször is hátrányként említik a lakásotthon elzártságát, mindentől való távollétét. Ennek az elhelyezésnek pontosan a gyerekek számára káros kortárs kapcsolatoktól való távoltartás volt a célja. Probléma, hogy a nyitott lakásotthonból bármikor megszökhetnek, így kivonva magukat a nevelési folyamatból. Fontos, hogy a gyerekek motivációira történő építkezésnél a káros kapcsolatok fenntartását ne erősítsük! A megkérdezettek közül egyetlen gyerek nem említette motivációs tényezőként a korábbi haveri kapcsolatokat. Ő egyesületben sportol, és az ottani közösségbe sikerült beilleszkednie.

1.8.3 A jövőkép, mint motivációs tényező

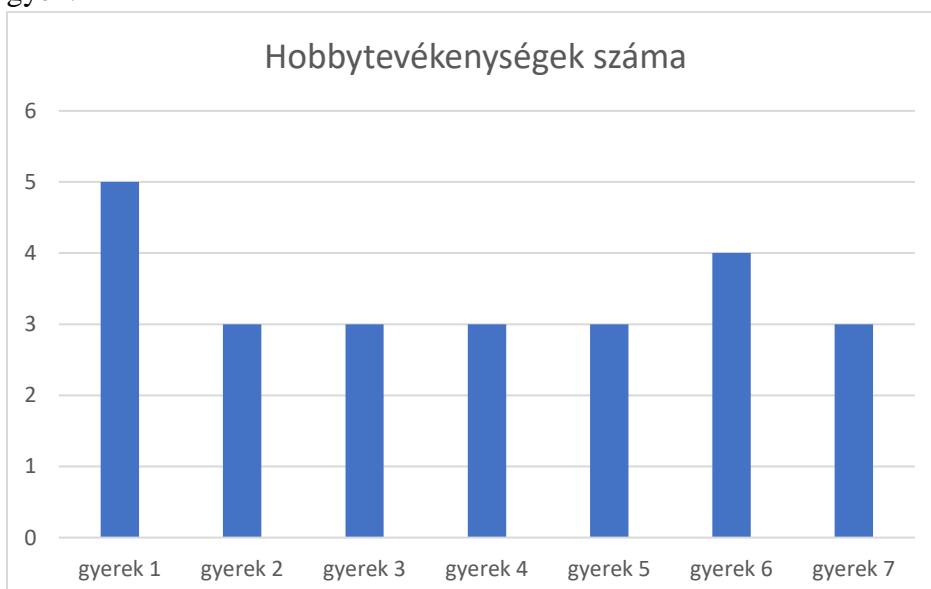
A megkérdezett gyerekek közül egy nem említ egyetlen jövőbeli célt sem, mint motivációs tényezőt. Többen megfogalmazták, hogy munkából szeretnének élni, de konkrét elképzelésük nincs még. A tanulmányokról szóló részben látható, hogy több évnyi iskolai lemaradásuk van, jellemzően, az általános iskola valamelyik osztályát végzik, a konkrét pályaválasztás, emiatt

még odébb van. Két gyereknek konkrét, szakmához kötött elképzelése van. Az egyik közülük, még csak 14 éves. A speciális lakásotthonban ez nagyon ritka. A lakásotthoni nevelési folyamat egyik legfontosabb feladata lenne egy konkrét, realitásokon alapuló jövőkép kialakítása a gyerekekben.

1.8.4 A hobby, mint motivációs tényező

A gyerekek kedvenc tevékenységei hasonló mintát mutatnak (Xbox, strand, mozi, gokart). Az egyesületi sportot leszámítva az összes tevékenységet a lakásotthon biztosítja. A gyerekek szervezeten, csoportosan vesznek részt kedvenc programjaikon. A programok összeállításánál a gyerekek aktuális kívánságait messzemenően figyelembe vesszük. Ez egyébként fontos motivációs lehetőség is számunkra. Jellemző, hogy a gyerekek nem rendelkeznek már meglévő, hozott, egyéni hobbyval. Ennek kialakítása szintén a nevelési folyamat része kellene, hogy legyen.

1.9 A gyerekek által elképzelt „ideális” speciális gyermekotthoni dolgozó

Szakmai fórumokon gyakori téma a gyerekek szökése. Többen úgy vélik, hogy a gyerekek rosszul érzik magukat a gyermekotthonokban, emiatt olyan magas a szökések száma. Az 1.6 fejezetben már elemeztem a szökések motivációs hátterét, itt most kifejezetten a speciális lakásotthonokban dolgozók szerepét vizsgálom. A gyerekekkel interjúkat készítettünk, arra voltunk kíváncsiak, hogy ők milyennek képzelik el a speciális lakásotthonban dolgozó „ideális” felnőttet. A válaszokban gyakori jelzők a „normális”, „kedves”, „őszinte”, „segítőkéssz”. A lányok elsősorban női dolgozókat szeretnének, 30 év körüli életkorral. Véleményük szerint, az ekorú felnőttekkel „jobban lehet beszélgetni a dolgokról”. Ez a válasz azért volt kicsit meglepő, mert ilyen korú női kolléga már jó ideje nem dolgozik az otthonban. Mikor ezt forszíroztuk, azonnal ötvenre módosították az ideális életkort. Ebből két dologra gondolunk; egyrészt a gyerekek rosszul becsülik meg a felnőttek életkorát, másrészt a felnőttekkel ilyesmiről nem beszélgetnek. Jellemző még, hogy engedékenyebb felnőtteket szeretnének. Ez elsősorban a dohányzás tiltásában és a kimenők kezelésében nyilvánul meg. Nyilvánvalóan nem értik meg, hogy a felnőtt akkor dolgozik jól, ha a szabályokat következetesen betartatja. Ennek magyarázata a gyerekek múltjában rejlik, ahol jellemzően nem voltak szabályok, a gyerekek „szabadon”, mindenféle korlátozás nélkül éltek életüket. A gyerekek elmondása alapján a felnőttekkel nincs különösebb problémájuk, van akihez közelebb is kerülnek, pusztán a szabályok betartatása a probléma. Hiányzik nekik az a fajta szabadság, ami a kinti életüket jellemezte, és ami a családból való kiemelésükhöz vezetett.

A gyerekek a szabályokat úgy élik meg, hogy őket akadályozzák abban, amit éppen csinálni szeretnének (cigi, haverok, csavargás, stb.). Ebben pedig a felnőttek a szabályok „pártján” állnak és nem az övéken.

Látszik, hogy a szabályok interiorizálódása még hosszabb speciális lakásotthoni tartózkodás után sem történik meg. Még akkor sem, ha a gyermek csak ritkán szökik meg. A szabályokat betartják, mert nincs más választásuk, de nem önként! Úgy gondoljuk, hogy a speciális lakásotthon legfontosabb feladata a szabályok belsővé tétele lenne. Jellemző, hogy a zárt intézetből visszatérő gyerekek másként gondolják. Ők szigorúbb szabályokban gondolkodnak, fontosnak tartják a napirendet, házirendet. Szeretnének nagyobb foglalkoztatási időt, pl. konditerem látogatás, vagy valami „értelmes” időtöltés. Sajnos a lakásotthon lehetőségei rendkívül korlátozottak, hétvégén szervezünk közös kinti programokat, hét közben ez nehezen megoldható. Ezeknél a gyerekeknél erősen érződik, hogy a zártban sok mindenre volt lehetőség, amit itt nem lehet megoldani; nincsenek közösségi terek, tornaterem, szakköri foglalkozások, sportpálya, stb. Az adott feltételek között sokkal nagyobb pedagógusi kreativitás, felkészültség kellene az otthoni élet színesebbé, érdekesebbé tételére. Erre a felnőttek többsége nincs felkészülve, tanulmányaik során ilyesmivel nem találkoztak.

Úgy látjuk, hogy a felnőttek munkája hatékonyabb volna, ha megfelelő felkészítésben, képzésben lenne részük. Jelenleg felső fokozaton (pedagógus munkakörben) nincs olyan képzés, amely kifejezetten a gyermekvédelem területére készítene fel szakembereket. Az alapfokú OKJ képzés a gyermekfelügyelők számára pedig még kevesebb kompetenciával ruházza fel a dolgozókat. A rendszerben kevés a pszichológus – nálunk már négy éve nincs –, teljes egészében hiányzik ez a fajta kompetencia terület, pedig nagyon fontosnak tartanánk. Progresszív előrelépés

lenne, ha a pedagógus munkakörű kollégák számára elérhetővé válna a posztgraduális pszichológus képzés, állami támogatással.

2 A speciális lakásotthonokban dolgozó felnőttek néhány jellemzője

2.1 Iskolai végzettség, bérek

Jelenleg szinte minden dolgozó rendelkezik a törvény által előírt végzettséggel. A pedagógus munkakörűek jellemzően szociálpedagógusok, van egy fő fejlesztőpedagógusunk is. A gyermekek BNO kódjait tekintve, nagy szükség lenne a gyógypedagógiai tudásra is. Gyógypedagógus végzettségű kolléga eddig még nem dolgozott nálunk.

A gyermekfelügyelők alapvégzettsége jellemzően nyolc általános, néhányan rendelkeznek szakmával is. Érettségije senkinek sincs közülük. Az OKJ gyermek és ifjúsági felügyelő képzést egy helyi felnőtt képzővel együttműködve szervezzük a friss jelentkezőknek, nemcsak a speciális lakásotthon tekintetében. Évente egy teljes csoportot „képezünk” ki. Ha a bizonyítvány megszerzése után vállalnak három év hűségidőt, az intézmény a tandíjuk felét kifizeti. Ezzel a lehetőséggel többnyire élnek is, bár a visszatartó ereje jóval kisebb, mint gondoltuk. Sajnos a fluktuáció így is jelentős. A jövőre nézve van okunk aggodalomra, ugyanis az OKJ rendszert átalakították, így nem lesz módunk több csoport indítására, így néhány év múlva alig lesz képesített gyermekfelügyelő. Ezzel a kérdéssel valamit kezdeni kellene, mi helyben ezt már nem tudjuk megoldani a jövőben.

Nagyon nagy gondot jelent, hogy pszichológusunk már sok éve nincs. Pedagógus bérért senki se vállalja ezt a munkát. Ez a normál gyermekotthonokban is gond, a speciális ellátásban pedig különösen az. A pszichológus hiányát évek óta érezzük a pedagógiai környezet kialakításától kezdve a gyerekekkel való foglalkozásig, a gyermekotthonban folyó munka teljes spektrumában. A speciális lakásotthonokban szervezhető/szervezendő foglalkozások szintén speciális felkészültséget igényelnének az itt dolgozóktól. Mivel a pedagógusok többsége szociálpedagógus, nem rendelkeznek olyan pedagógiai módszertani eszköztárral, ami képessé tenné őket az igazán hatékony munkavégzésre. Ez visszaköszön a gyerekek beszámolóiból is, az itteni élet nem elég változatos, sokszínű. A felnőttek nehezen tudják a gyerekeket bevonni, benntartani bármilyen tevékenységbe. Nem képesek a gyerekeket kellőképpen motiválni, ez sikertelenséghez vezet, ami őket is motiválatlanná teszi. Próbálkozunk belső képzéssel, időszakonként külsős pszichológus segíti munkájukat, fejlesztettünk learning tananyagot is. Az alapképzetségük hiányossága miatt azonban nehezen tudják az e- ismereteket átültetni a gyakorlatba.

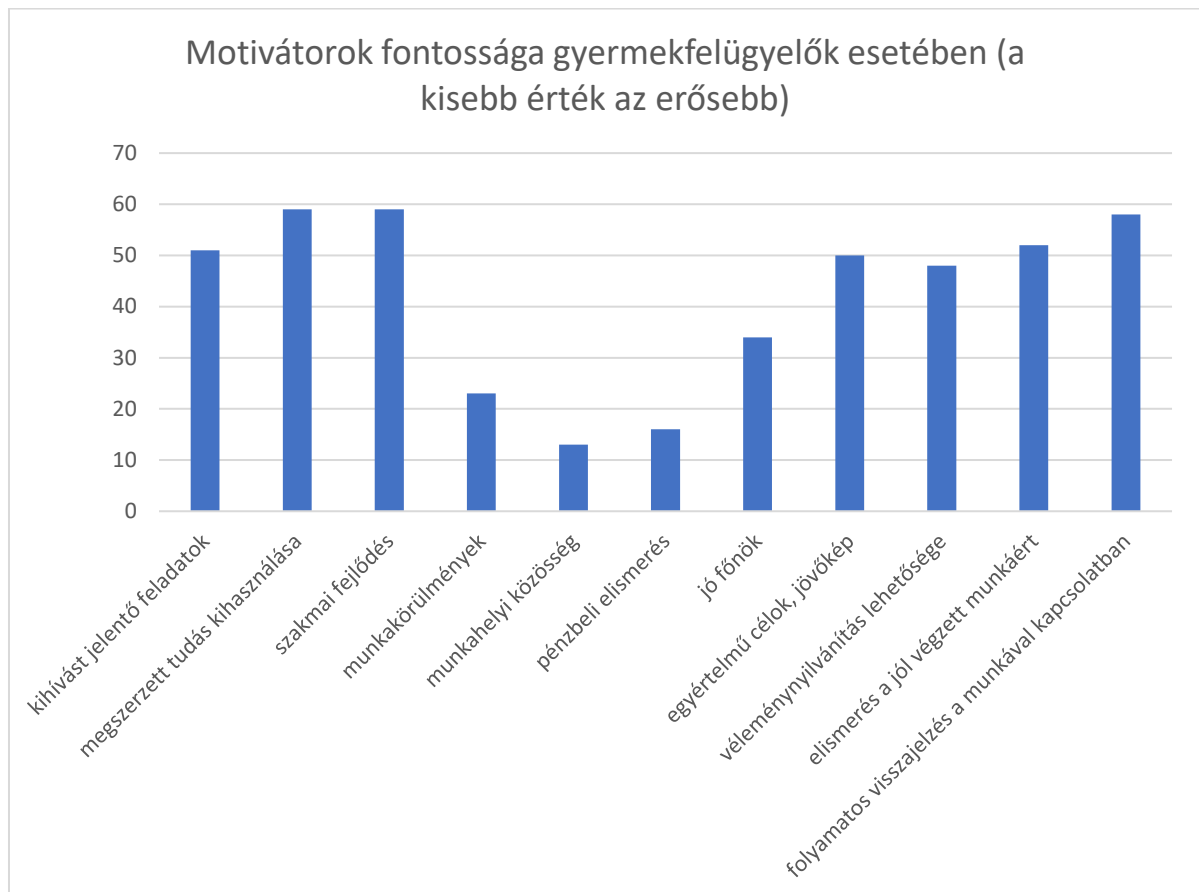
Nem mehetünk el szó nélkül a bérek mellett sem. A rendkívül alacsony bérek nem azt a munkavállalói réteget szólítják meg, akikre szükségünk lenne. Saját erőből bérkiegészítéssel próbáljuk vonzóbbá tenni a munkát, de ezzel együtt sem versenyezhetünk az ausztriai munkaerőpiaccal, illetve már a helyi (nyugat - magyarországi) bérekkel sem. Ezzel a kérdéssel is kezdeni kellene valamit, mert saját erőből nem tudjuk megoldani.

2.2 Motivációvizsgálat a felnőttek körében

Az alábbi motivációs tényezők erősségét vizsgáltuk:

- kihívást jelentő feladatok
- megszerzett tudás kihasználása
- szakmai fejlődés
- munkakörülmények

- munkahelyi közösség
- pénzbeli elismerés
- jó főnök
- egyértelmű célok, jövőkép
- véleménynyilvánítás lehetősége
- elismerés a jól végzett munkáért
- folyamatos visszajelzés a munkával kapcsolatban

A vizsgált motivátorok két, jól elhatárolható csoportra bonthatók:

Egzisztencia, komfortérzés:

- munkakörülmények
- munkahelyi közösség
- pénzbeli elismerés
- jó főnök
- véleménynyilvánítás lehetősége

Szakmai minőség:

- megszerzett tudás kihasználása
- szakmai fejlődés
- egyértelmű célok, jövőkép
- elismerés a jól végzett munkáért
- folyamatos visszajelzés a munkával kapcsolatban
- kihívást jelentő feladatok

Az értékek azt mutatják, hogy mindkét esetben az egzisztenciális motivátorok fontosabbak, mint a szakmai minőség. A pedagógusok esetében nem annyira különül el az egzisztenciális és szakmai motivátorok értékének mértéke, mint a gyermekfelügyelők esetében. Ebből arra következtetünk, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező kollégáknál a szakmai minőséghez köthető motivátorok nagyobb fontossággal bírnak, de a legfontosabb még így is az egzisztencia. A két legfontosabb helyen a munkahelyi körülmények és a bérek állnak mindkét munkakörben. A bérek ennyire kiemelt helye azt mutatja, hogy a dolgozók nincsenek biztonságos egzisztenciális körülmények között, így elsősorban erre a kérdésre koncentrálnak, és a szakmai fejlődés háttérbe szorul.

Általánosan elmondható, hogy az intézményvezetésnek bőven van tennivalója mind a motiváció javításában, mind a kollektíva szakmai minőségének fejlesztésében. A gyermekfelügyelők bérkiegészítése egy ideig hozott eredményt, mostanra már kevésnek tűnik, többre pedig nincs lehetőségünk. A pedagógus életpályamodell a vetítési alap befagyasztásával nem éri el a célját, a minősítési rendszerben leginkább akadályt látnak, az anyagi előrelépési lehetőség rendkívül szerény. Ezen saját erőből nem tudunk javítani.

A hiányos képzettség kompenzálására belső képzési rendszert fejlesztettünk online e-learning tananyag formában, valamint külső pszichológus segítségével segítünk kialakítani a legszükségesebb kompetenciák kialakítását. A munkatársak teamként való működését szintén külső pszichológus segítségével próbáljuk erősíteni. Ez a fluktuáció miatt az egyik legproblémásabb terület, folyamatos fejlesztést igényel. Fontos a kollektíva folyamatos érzékenyítése is, ezt szintén a külső pszichológus végzi, gyakran drámapedagógiai eszközökkel.

A gyermekfelügyelők OKJ végzettséghez juttatását eddig megoldottuk, az OKJ rendszer megszűnésével nem tudni, hogy a jövőben hogy jutunk szakképzett munkaerőhöz (a jelentkezők kb. 90%-a szakirányú képzettség nélküli, legalábbis több éve ezt tapasztaljuk).

3 A speciális lakásotthon sajátosságai szolgáltatások nyújtása terén

Sajnos az ingatlanunk a gyermekmegőrzésen kívül sok lehetőséget nem biztosít. Az épületek két szintesek, felül a hálók és a nevelői szobák vannak. Ide napközben nem mehetnek a gyerekek, mert a felnőtt csak egy szintet tud felügyelni, kettőt nem. Alul vannak a vizesblokkok, konyha, nappali, néhány iroda (szakmai vezető, fejlesztő pedagógus). Az élet napközben itt zajlik, jó idő esetén a kertben is. Az ingatlan külterületen fekszik, lakott területre jutás busszal lehetséges. A lakásotthonhoz sem belső iskola, sem egészségügyi helyiség (pl. betegszoba), sem szabadidős terek nem tartoznak. A legfontosabb szolgáltatásokat, mint oktatás, egészségügy, szabadidős programok, külső helyszíneken vesszük igénybe. Az élet teljesen hasonlóan szervezhető egy normál lakásotthonhoz, ám a speciális szükséglet ellátásához ez nem megfelelő. Rendkívül magas a szökések aránya (rövid és tartós szökések egyaránt), pedagógiai folyamatokat végigvinni csak elvétve lehetséges. A gyerekek nagy része átmenetileg tartózkodik itt, ha éppen nincsenek szökésben. Ennek okait korábban tárgyaltam, lényeg, hogy akkor is megszöknek, ha egyébként jól érzik magukat itt.

Nem szerencsés, hogy a fiú és lánycsoport egymás mellett van. A kamaszkorral járó felfokozott szexualitás komoly gondokat okoz, nagyon nehéz helyes mederben tartani. Roma kultúrkörben a lányok hamar esnek teherbe, és családalapításon gondolkodnak. Ez egyfajta kiutat is jelent számukra a gyermekvédelmi rendszerből való kikerülésre. Ezt megteszik szökéseik alkalmával is, így hiába védjük őket az intézményen belül.

Fent említett sajátosságok a mi otthonunkra jellemzőek, más otthonok ettől eltérő feltételekkel is rendelkezhetnek, adott esetben teljesen más előnyökkel, hátrányokkal.

Elmondható, hogy folyamatosan fejlesztjük az ingatlant, annak berendezését is. Sajnos a gyerekek dühkitöréseinek gyakran a bútorok, TV, egyéb eszközök esnek áldozatul, ezek azonnali pótlására viszont nincs lehetőség. Ez főleg akkor fordul elő, ha megtelik a csoport és emiatt megnő a gyerekek közti feszültség. Tervezzük külső „konditerem” létesítését, ezt nagyon szeretnék a gyerekek is, ám nagyon drága, talán adományként sikerül megvalósítanunk. Rendelkezünk egy 7 személyes gépkocsival is. Ha éppen üzemképes (egyre ritkábban), ezzel könnyebben lehet közös programokat szervezni (wellness, gokart, mozi, színház, étterem, stb.). Ezeket a programokat a gyerekekkel közösen alakítjuk ki, törekszünk rá, hogy a kívánságaik megvalósulhassanak. A pandémiás időszak nagyon megnehezíti a külső szolgáltatások igénybe vételét is.

IV. A Modellezés tapasztalatai

Berta-Somogyi Csaba

**Modellezés tapasztalatai
Központi speciális gyermekotthon**

A modellezés folyamatába beépített javaslatok

Gyermekotthonunk belső iskolájában a speciális szükségletű gyermekek oktathatóságának helyzetelemzéséből több javaslatot, megállapítást, észrevételt sikerült beépíteni az oktatási – tanítási – tanulási folyamatba.

A fiatalok véleményéből felhasználtuk a motivációjukkal, motiválásukkal kapcsolatban a következő javaslatokat:

- legyenek érdekesek, változatosak a tanórák, szorongásmentes légkör,
- tegyék vonzóvá a pedagógusok az iskolát,
- olyan ismereteket adjanak, tanítsanak a tanárok, amelyek érdeklik a gyermekeket, érdekesek számukra,
- használjanak az órákon, a tantermekben korszerű taneszközöket, interaktív táblát,
- több kreatív dolog és feladat kerüljön alkalmazásra, valamint látványos szemléltető eszközöket használjanak, változatos órák és feladatok kellenek,
- ne unalmas, monoton órákat, foglalkozásokat tartsanak,
- legyenek differenciált, egyéni és csoportos feladatok,
- jó, ha kis létszámú az osztály, a közösség.

A gyermekek szemszögéből az érdeklődés felkeltésére megfogalmazott óhajokból alkalmazásra kerültek:

- audiovizuális eszközök tág skálájának használata, ezáltal az órák esetleges unalmassága is megszűnne, valamint a képi megjelenítés eszköze segítené a jobb megértést,
- könnyebb és nehezebb feladatok variálása,
- játékos feladatok alkalmazása,
- „okos terem” használata, szükségessége.

A pedagógusok véleményeiből saját motivációjukból beépítésre kerültek:

- a szakmai motiváció legfontosabb feltétele a digitális oktatásra történő átállás, áttérés,
- ehhez szükséges a technikai felszereltség növelése, a rendszer kiépítése, valamint digitális tananyagokhoz való hozzájutás és az új módszerek, trendek megismerése, elsajátítása,
- a tanári-tanítási szabadság növelése,
- erkölcsi elismerés, a pozitív megerősítés.

A tanári kar gyermekek motiválásáról alkotott véleményeiből alkalmazásra került:

- korszerű digitális eszközök, tananyagok, segédanyagok megléte és használata (okos tábla, internet, digitális tábla),
- digitális összefoglaló órák, a vizuális módszerek segítségével jobban megértik, felfogják a fiatalok a tananyagot,

- a tanulási környezet gyermekekhez történő igazítása, a tanterem családias, újszerű be- és elrendezése (alkalmazkodjon az életkori igényekhez, fejlesztő tevékenységre motíváljon),
- játékos feladatok alkalmazása, mozgásos, papír alapú és egyéb technikai megoldású gyakorlatok, játékok beépítése,
- ne a tananyag központú oktatás domináljon, hanem a gyermekek fejlettsége és érdeklődése, a tananyag a már meglévő tapasztalataikra, élményeikre való építése,
- élménypedagógiai alapú oktatás, minimális elvárások támasztása, egyéni bánásmód alkalmazása,
- az ellenőrzés, értékelés szerepének fontossága, többféle jutalmazás és kedvezménymegvonás szükségessége,
- személyes példamutatás, hitelesség.

A pedagógusok javaslatai a gyermekek tanítási-tanulási folyamatba való bevonásáról:

- fejlesztés, felzárkóztatás elsődlegessége, szorongásmentes légkör kialakítása,
- audiovizuális eszközök használata,
- differenciált feladatok (teherbírásuknak, motivációjuknak és tudásuknak megfelelően),
- folyamatos visszacsatolás, iránymutatás lényeges,
- a gyermekek aktív bevonása az órai tevékenységekbe,
- elsődlegesen a kiscsoportos (4-5 fő) formában történő oktatás a célra vezető a (központi) speciális gyermekotthonokban.

A tárgyi és személyi feltételeknél fontosnak látszott, hogy szakos tanárok dolgozzanak a speciális szükségletű fiatalokkal. A tárgyi eszközökkel való ellátottság erős fejlesztésre szorul, mely előfeltétele a digitális oktatásra történő átállásban.

Az elkészült szakértői anyagból alkalmazásra kerültek az innovatív, az iskolai tanítási – tanulási folyamatba illeszkedő módszerek közül az élménypedagógia-kalandterápia, a logikai és társasjáték foglalkozások.

Úgy éreztük, hogy a belső iskolánkban történő oktatás megújításában ténylegesen szükséges a gyermekotthonokban élő speciális szükségletű fiatalok, valamint az oktatásukban közreműködő pedagógusok véleményeinek, tapasztalatainak figyelembe vétele, meghallgatása. Ezért összegyűjtöttük, csoportosítottuk majd kiválasztottuk azokat a javaslatokat, észrevételeket, melyek alkalmazása szerintünk is elősegíti az oktatásunk fejlesztését. A fent felsorolt véleményeket, észrevételeket adaptáltuk és vezettük be a mi gyermekotthonunkban, ugyanis ezek nem igényeltek különösebb anyagi ráfordítást, valamint rendelkezésre álltak azok a munkatársak, akik részt vettek ennek a projektnek a gyakorlati megvalósításában. Tudatosan elindultunk egy új irányba a projekt hatására, megfontolva, megtervezve, fokozatosan építettük fel az órákat, foglalkozásokat.

A modellezés gyakorlati tapasztalatai

A projekt gyakorlati megvalósításában beigazolódtak azok az előzetes elképzelések, hogy a hagyományos iskolarendszerben elvárt és előírt feladatok és szabályzók a speciális szükségletű gyermekek oktatásában ténylegesen nem működnek.

Fiataljainkat befogadáskor a tüneteiknek megfelelő csoportokba helyezjük el. Az iskolai osztályfok megállapításában a velük érkezett bizonyítvány segít. A megérkezés utáni napon megkezdődik az iskolai oktatása az új gyermekeknek. Ez sokszor problémát okoz a fiatalnak, aki hetek, hónapok, esetleg évek óta nem járt iskolába. Ilyenkor a felzárkóztatás, a készségek, képességek feltárása az első lépcső, majd ezután kezdődik az osztályba illeszkedés. A lányok általában jó motivációval és érdeklődéssel vesznek részt a tanítási - tanulási folyamatban. A fiúk egy része nem motivált, sőt egyesek kijelentik, hogy nem érdekli őket a tanulás. Ennek több összetevője van. Egyrészt a sok kihagyás, az eddig megélt kudarcélmények, negatív tapasztalatok az iskolai oktatás terén. Másrészt nem érzik szükségességét a tanulásnak, úgy gondolják iskolai végzettség nélkül is lehet dolgozni, pénzt keresni. Többen nem találják a megfelelő hangot egyes pedagógusokkal, nem köti le őket a tantárgyak jó része.

Külön problémát jelentenek a pszichés tüneteket mutató gyermekek, akik ráadásul enyhe vagy közepesúlyos értelmi akadályozottsággal élnek. Az ő oktatásuk speciális ismereteket, tudást igényel. Dolgoznak ugyan az iskolákban gyógypedagógusok, de kevesen vannak.

A jelenlegi gyermekotthoni oktatás nehezen teszi lehetővé a fiatalok egyedi képességeinek kibontakoztatását. Általában hiába kisebb létszámúak az osztályok (5-7 fő), az eltérő összetétel, a korábbi le- és kimaradások, a jelentős tudásbeli különbségek, motivációk, érdeklődés hiánya negatívan befolyásolják a differenciált, egyénre szabott tanítást, tanulást. Színesíti a képet, ha valaki engedély nélkül távozik el bizonyos időtartamra, lemarad az anyaggal, szinte újra kell kezdenie az egész folyamatot.

Súlyos problémát okoz az 8. osztályos végzettséget megszerzett fiatalok további szakképzése, oktatása, foglalkoztatása. Ezt nagyon rövid időn belül meg kellene oldani! Sokkal hatékonyabb lehetne, ha látnák a tanulók a lineáris előrehaladás menetét.

Nehézséget okoz, hogy a speciális szükségletű gyermekek oktatása párhuzamosan kell, hogy történjen, haladjon a nevelésükkel. Ugyanis fontos a szociális kompetenciák, képességek fejlesztése, valamint az érzelmi intelligencia csiszolása. A tanárok és a gyermekek iskolai munkáját segítik az intézmények pszichológusai. Folyamatos értékelést, visszacsatolást igényelnek mind a fiatalok, mind a pedagógusok is a tanítási - tanulási folyamat során.

Ami előny, hogy a fiataloknak nem kell elhagyniuk a gyermekotthon területét az iskolába járáshoz.

A hagyományos iskolai oktatásban nem foglalkoznak azzal, hogy valaki lemaradt bármely okból is, a többi gyermekhez képest, nincs idő a felzárkóztatásra, egyéni fejlesztésre. Az osztályok

nagyobb létszámmal működnek, szerencsés esetben a pedagógus kreatív, innovatív módszerekkel dolgozik, de a fegyelmezésre, a renitens fiatalok kezelésére már nem futja az energiából, az időből.

Tapasztalatunk, hogy a fiatalok egymás iránt tiszteletet, elfogadást tanúsítottak, megvárták egymás feleletét, választát, megoldását.

A projekt kezdetén, valamint a gyakorlati kivitelezés megindítása előtt tartottam a kollégáknak egy-egy tájékoztatót, amiben elmondtam a projekt céljait, okait, elképzeléseit, valamint a helyzetelemzés során megállapított tényeket, valamint a gyakorlati megvalósítás intézményi tervezetét. Ebből megtudták, hogy társasjáték foglalkozások keretében kezdjük helyi szinten kibontani az elméleti megállapításokat. Mindenki köszönte a tájékoztatót, de nagy izgalmat nem váltott ki az ismertető a kollégák zöméből. Néhányan megkerestek, tájékoztódtak arról, ki lesz a pedagógusok részéről a segítő a foglalkozások megvalósításában, illetve hány fiataalt, kiket érint majd a projekt megvalósítása. Érdekes módon a gyógypedagógusunk (Anita) jelezte egyedül, hogy szívesen részt venne a játékok lebonyolításában, vezetésében. Mint tudjátok, én is Anitát szerettem volna felkérni erre a feladatra. Így együtt vágtunk bele a gyakorlati megvalósításba. A fiatalok kiválasztását is Anitára bíztam, annyit kértem csak, hogy 4 gyermekkel lenne jó a foglalkozásokat megkezdeni. Anita a gyógypedagógiai segítő óráin, valamint a szünetekben is sokszor tartott a fiúknak játékos szakköröket, foglalkozásokat. Ezért is bíztam rá a fiatalok kiválasztását, tudta, hogy kik szeretnek ilyen jellegű tevékenységekben részt venni. A fiúk részéről önkéntes volt a bekapcsolódás lehetősége, semmi befolyásolás, irányítás nem történt. A kiválasztás sikerességét mutatja, hogy a kezdő tagok végig vitték a projekt gyakorlati kivitelezését.

A projekt 2021 szeptemberétől történő iskolai integrálásához, bevezetéséhez előzetes ismereteim és tapasztalataim alapján választottam Dittát. Tudtam, hogy lelkiismeretes, szereti az innovációs dolgokat, szeret tanítani, valamint remekül ismeri a fiúkat, nagyon tud a nyelvükön kommunikálni. Az iskolai projekthez Ditta választotta ki a gyermekeket, akik örömmel vettek részt ezeken a digitális órákon.

Amikor tudtam, mentem ezekre az órákra, nagyon élvezetesek voltak. Több fiatal is jelezte, hogy jönne ezekre a foglalkozásokra, de ehhez nem járultunk hozzá.

Azok a fiatalok, akik a projekt folyamán részt vehettek az órákon, foglalkozásokon, nagyon élvezték és köszönték a lehetőséget. Akik kimaradtak, azok között akadt olyan fiú, aki megsértődött, hogy nem lehetett részese a programoknak. Mindkét programban olyan fiatalok vettek részt, akik disszociális tünetekkel rendelkeztek, valamint szerhasználatban voltak érintettek. Pszichés tünetekkel rendelkező gyermek nem vett részt ezeken a foglalkozásokon, tanórákon.

A tavaly tavaszi időszak során megtapasztaltuk azt, amit előzetesen gondoltunk, hogy a játékos foglalkozások alatt folyamatosan igazodni kell a fiatalok fejlettségi szintjéhez, aktuális, napi állapotukhoz, valamint a tudásbeli hiányosságok sokaságához, ismeretszintjükhöz. Ezeket rugalmasan kezeltük, a társasjátékok szabályait változtattuk, igazítottuk a gyermekek állapotához, szükségleteikhez. Sikerült minden alkalommal és játékban ezeket megoldani, tudtunk sikerélményt adni és biztosítani, ezért is érezték jól magukat. Fontos tapasztalásként megállapítható,

hogy a társasjátékok alkalmazásával megkönnyíthető, elősegíthető a tanulási folyamat, szívesen vesznek részt az ilyen jellegű foglalkozásokon a gyermekek.

A kollégák motiválhatóságának alapja, hogy biztosítani kell számukra a minél nagyobb pedagógusi szabadságot, a megfelelő technikai eszközöket, anyagokat, az új módszerek megismerésének, kipróbálásának lehetőségét, valamint az erkölcsi elismerés, a pozitív megerősítés alkalmazását irányukban. Nem is gondolnánk, hogy az innovatív, digitális technikák, eszközök alkalmazásának korlátai nemcsak ezek hiányából ered, hanem a pedagógusok jelentős hányadának félelmei az új digitális eszközök használatától, mivel nem tudják, nem ismerik a kezelésüket. Problémát okoz az is, hogy nincsenek tisztában azzal, hogy milyen széles körben állnak rendelkezésre feladatbankok az internet segítségével.

A pedagógusok motivációjának lényeges eleme a saját, egyéni beállítottságuk, hozzáállásuk is. Ha reális önismerettel rendelkeznek, ismerik saját korlátaikat, valamint erősségeiket, gyengeségeiket. Fontos tényező a bérezés, de messze nem a legjelentősebb. Sokkal fontosabb, hogy biztonságban érezzék magukat, mivel embert próbáló feladat pszichotikus, agresszív, érdektelen fiatalokat tanítani. Sajnos a speciális ellátási szükségletű fiúk jelentős részét nem hozza lázba a tanulás, az általános iskolai végbizonyítvány megszerzése.

A kollégák hosszú távú motiválásához nélkülözhetetlenek a fentebb leírtak tartós fennállása: tanári szabadság biztosítása, digitális eszközök használatának preferálása, tanfolyamok, tréningek, új ismeretek elsajátításának biztosítása, biztonság nyújtása.

A projektben részt vevő mindkét kollégánál magas fokú szaktudással, motivációval és érdeklődéssel rendelkeznek. Emellett elhivatottak, remek beállítódással, hozzáállással bírnak. Jól ismerik a gondjaikra bízott gyermekeket, aktuális személyiségállapotukat, rendkívüli flexibilitással, rugalmassággal felvértezettek. Kreatív, toleráns személyiségek, jellemzi őket a tanulóképesség, tisztelik és elfogadják a gyermekeket. Nyitottak az újra, hitelesek, elköteleződéssel bírnak, jó kommunikációs képességűek.

A projekt intézményünkben megvalósított mindkét elemének kiválasztása sikeresnek bizonyult. Mikor elkezdtük a panelek bevezetését, előtte az illetékes munkatársammal átbeszéltük a lényeges elemeket, a kiindulási elképzeléseket, az alapvető elvárásokat, célokat és a konkrét feladatokat. Az elképzelt döntő részét sikerült megvalósítanunk, de ez nem volt egy lineáris folyamat.

A kezdés előtt mindkét esetben tisztában voltunk azzal, hogy lesznek nehézségek, elakadások, ezekre készültünk. Megbeszéltük, hogy rugalmasan kezeljük az ilyen szituációkat, nem ragaszkodunk az elején felvázoltakhoz, elfogadottakhoz. Ezzel a mentalitással, hozzáállással sikerült átlendülni a jelentkező holtponthoz. Folyamatosan figyelembe vettük a részt vevő fiatalok érdeklődését, aktuális pszichés és személyiségállapotát, képességeiket és adottságaikat, tudásukat, ismeretszintjüket, valamint a fokozatosságra törekedtünk.

Többször előfordult, hogy alig lehetett összegyűjteni a gyermekeket az adott foglalkozás előtt, hiszen éppen városi sétára készültek a csoportjuk tagjai, vagy jó lett volna egy kicsit szusszantani, zenét hallgatni. Akadt olyan foglalkozás is, amikor összejöttünk, de több perces késéssel

tudtunk kezdeni, mivel a délelőtti iskolai történéseket, az esti telefonálással kapcsolatos problémákat kellett megbeszélni, valamint feszültségeik, traumáik feldolgozásával, levezetésével tudtuk a fiatalokat munkaképes állapotba hozni. Az „Ország, város”, a „Gazdálkodj okosan”, az „Activity” játékok során a szabályokat folyamatosan változtattuk, a fiúk képességeikhez, ismereteikhez igazítottuk, így megértették, valamint tudták is játszani az adott társasokat, feladatokat. A „Tudás Fája” című társasjátékhoz 4 féle kérdéscsomag tartozik. A piros pakli az óvodás, a lila csomag az alsó tagozatos, a kék pakli a felső tagozatos, a sötétkék csomag pedig a felnőtt kérdéseket tartalmazza. A két játék során a felnőtt és a felső tagozatos kérdések okozták a legtöbb nehézséget. Már az 1. játék során kivételre került az összes felnőtt kérdés, valamint ki kellett válogatni a felső tagozatos kérdéscsomagot. Így élvezték a társasozást, amit a foglalkozási idő letelte után, az uzsonna idejének a terhére is folytattuk tovább. A társasjáték elem legnagyobb eredménye, hogy a részt vevő fiatalok megértették, hogy ezek a foglalkozások segítik, segíthetik az iskolai tanulási folyamatot, sőt élvezetesebb, mint a hagyományos oktatás.

A projekt belső iskolánkban való megvalósítása a digitális oktatás alkalmazását, bevezetését jelentette gyermekotthonunkban. Ezekon az órákon is szembesültünk nehézségekkel, elakadásokkal. Előfordult, hogy a fiúk nehezen akartak bemenni az osztályterembe, másik alkalommal nem akartak elkezdni dolgozni, akadt olyan eset is, amikor a feladatokat mindig ugyanaz a gyermek szerette volna megoldani, valamint olyan probléma is előjött, hogy illetéktelen növényedékek is be akartak jönni az órára. Az egyik alkalommal a csoport legvisszahúzódóbb tagja nem akart kimenni az „okos táblához”, ám trükkös motivációval (a társad ezt a könnyű feladatot simán megoldja, neked pedig nehézséget okoz?) sikerült kisajtolni belőle a megoldást, a szereplést. Ezekon a nehézségeken is sikerült felülkerekedni, kellő flexibilitással, kreativitással, motiválással.

Természetes, ha az oktatási folyamatban, szabadidős tevékenységben elakadások jelentkeznek, de ezeken megfelelően és időben alkalmazott didaktikai módszerekkel, kreativitással, rugalmassággal, sikerélmény biztosításával át lehet jutni. Fontos szempont a gyermekek képességeinek, adottságainak, ismeretszintjének, aktuális testi – lelkiállapotának, az egyéni különbségek, valamint a fokozatosság, a következetesség elvének figyelembe vétele.

Gyermekotthonunk életébe egyelőre minimális változásokat hozott a projekt. Az társasjáték foglalkozások a kolléganő távozása ellenére továbbra is a szabadidős elfoglaltságok egyik fontos, heti eleme. Sikerült egy másik lelkes kolléganőt megnyerni a program vezetésére, koordinálására. A fiatalok részéről nagy az igény a társasjátékok használatára, így ezekkel a foglalkozásokkal színesítjük a szabadidő hasznos eltöltését. Remélem, hogy ez a folyamat tartós lesz, sőt további kibővítését tervezzük ezen programoknak.

A változáshoz tartozik, hogy a szabadidős elfoglaltságainkat 2 fő csoport köré szervezzük szeptember óta. Az egyik az ismeretszerzés, ismeretbővítés köre, ezek a társasjáték foglalkozások, rejtvényfejtő klub és versenyek, kvízbajnokság, a másik a sportfoglalkozások, melyek körébe az asztalitenisz, a futball, a fizikai felkészítő tréningek és a kondizás tartoznak. Ezek is beépíthetők az oktatás körébe, minden ilyen szabadidős tevékenységgel színesíthető az iskolai tanítási – tanulási folyamat.

Az iskolai oktatásban szintén alig érezhető még a projekt hatása, bár személy szerint szeretném, ha Ditta mellé csatlakozna a többi belső iskolai pedagógus is a digitális oktatás terén. Ditta hetente továbbra is két alkalommal tartja a digitális tanórát. Bízunk abban, hogy a projekt során nem az íróasztal fiókjának dolgozunk, így lehetőséget kaphatunk majd arra, hogy a fenntartó „ajánlására” ebbe az irányba mozdulhassunk el!

A fentebb leírtak alapján a projektelemek természetesen beépíthetők a speciális gyermekotthon(ok) életébe. A mi két programunk szerves része lett az otthon és a belső iskola működésében. A szigetvári elemekből majd átgondoljuk, hogy a fiúkra mit tudunk és lehet esetlegesen beépíteni. A soproni modellből a túrázás, a film klub, valamint az élmények utólagos lerajzolása, leírása, akár zenei szövegben történő megfogalmazása alkalmazható a központi speciális gyermekotthonokban. Sőt, egyik társintézményünkben már működik, működött élménypedagógiai program keretében túrázás. Több évvel ezelőtt az intézményünkben filmterápiás csoport is tevékenykedett, de sajnos az agilis munkatársunk távozott, a pszichológus kolléga pedig egyedül nem vállalta tovább a csoport foglalkozásainak vezetését.

Ahhoz, hogy ezeket az elemeket, vagy más egyéb új szabadidős elfoglaltságokat beépítsük a mindennapi életünkbe, továbbá az iskolai oktatásunkban általános legyen a digitális eszközök, anyagok alkalmazása, elengedhetetlen a motivált, jól képzett és elkötelezett munkatársak bevonódása, szerepvállalása (minőségi bérpótlék!!!).

A speciális szükségletű gyermekek oktatása tapasztalataink alapján feltételez bizonyos kereteket. Az egyik fontos szempont az ilyen tünetekkel rendelkező fiatalok esetében a csoport, az osztály létszáma. Úgy gondoljuk az egészséges keretszám 4 és 6 fő között optimális. Ennek okai:

- az optimális létszám fölött már kevésbé érvényesül a személyre szabott odafigyelés,
- a felzárkóztatás, az egyéni fejlesztés ezen keretek között működik a legjobban,
- a digitális eszközök használatában így mindenki részesülhet,
- így lehetővé válik jellemük, képességeik, erősségeik, gyengeségeik megismerése, sikeresebb tanulási képességeik fejlesztése, a gyermekek is felismerik, hogy mi után érdeklődnek,
- a korszerű, innovatív tananyagok alkalmazása önmagában is feltételezi a kisebb létszámú osztályok felállítását.

A következő sarokpont a fizikai feltételek kérdése. Idetartozik az osztályterem innovatív be- és elrendezése. Fontos a tanulási környezetgyermekekhez való igazítása. A tanteremben a bútorok hagyományos elrendezése elavult, sokkal célszerűbb a székeket egymás mellett, vagy félkörben elhelyezni, hogy lássák és jól hallják egymást. Nincs és nem lenne szükség a tanári asztal hagyományos elhelyezésére, valahol a fal mellett kellene állnia, hogy a különböző technikai eszközöket, tankönyveket, füzeteket lehessen tárolni. Szükséges egy projektor beállítása, telepítése a teremben, mivel ennek az eszköznek kulcsszerepet szánunk az oktatás megreformálásában. Természetesen az osztályteremben internet hozzáférést kell biztosítani. Szükségesek ezenfelül térképek (digitális formátumú is), és egyéb szemléltető eszközök, melyeket a falakon lehet elhelyezni.

A feltételek következő csoportja a korszerű digitális eszközök megléte és használata, melyek segítségével érdekesebbé, vonzóvá tehetik az iskolát, és a tanórákat. Projektor, laptop, kivetítő a falon, tv, DVD, interaktív tábla, modern, látványos szemléltető eszközök szintén a falakon. Jó lenne, ha a digitális „okos teremben” minden gyermeknek lenne egy számítógépe, természetesen a pedagógus munkatársnak is. Így egyénre szabott feladatokat is meg tudnak oldani. Az ellenőrzés, számonkérés is változatosabbá tehető a számítógépek, laptopok alkalmazásával. Folyamatos értékelést, visszacsatolást igényelnek mind a fiatalok, mind a pedagógusok is a tanítási - tanulási folyamat során. Digitális összefoglaló órák is tarthatóak, melyben az átvett anyagot rögzítik digitális tábla segítségével. Az internet segítséget nyújt kisebb csoportokban történő oktatófilmek megtekintéséhez (tantárgyakhoz kapcsolódóan), valamint filmekben, rajzfilmekben keresztül egy - egy kötelező vagy ajánlott olvasmány megnézéséhez.

Ide tartoznak a tankönyvek, munkafüzetek, egyéb segédanyagok, szorzótábla, számológép, okostábla, okosdoboz. Önálló játékos formák alkalmazása, valamint az internet segítségével a leadott tananyagot megnézhetik, így jobban rögzül a tájékoztató film segítségével (saját tapasztalat). A vizuális ingerek működtetésével a fiatalok könnyebben befogadják az új információkat, valamint a képi megjelenítés eszköze segítené, színesítené a pedagógus olykor monoton magyarázatát is. Szükséges CD-tár, DVD lemezekben lévő tananyag, új tankönyvek, minél színesebb feladatokkal, részletező, több irányból megközelítő feladatlapok.

A speciális szükségletű gyermekek oktatásában folyamatosan felmerülő kérdés az időbeliség témája. Idetartozik a tanórák hossza, a napi óraszám. Tapasztalataink szerint a napi 5 óra teljesen korrekt, főleg, ha tartalommal megtöltjük. A 45 perces tanórák lerövidítése többször visszatérő vitatéma. Úgy gondoljuk, hogy akár 5-10 perccel lerövidíthetőek a foglalkozások, de a 45 perc is maradhat, sőt jó lenne, ha maradhatna. Konkrét didaktikai célok, feladatok és módszerek mentén haladva hasznosan kitölthető ez az időtartam. Egy jól felépített, digitális eszközökkel és anyagokkal megfűszerezett tanóra ki is tölti a 45 percet.

Tapasztalataink szerint, amit megerősítettek a projekt gyakorlati megvalósításai, a speciális szükségletű gyermekek oktatása teljesen más tanítási gyakorlatot, módszereket, technikákat kíván, mint a kinti, normál általános iskolákban. Mivel a speciális gyermekotthonokba kerülő fiatalok nagy hiányosságokkal érkeznek, minimális követelményeket célszerű állítani a gyermekek felé, többnyire minimál anyagot tanítani számukra, bár néha ezt is soknak érzik, soknak tűnik.

Ajánlatos olyan ismereteket adni, tanítani, amelyek érdeklik a gyermekeket, érdekesek számukra. Elvárás a pedagógusok felé, hogy ne unalmas órákat tartsanak, ne legyen monotonitás, érthetően beszéljenek, kommunikáljanak, több kreatív dolog legyen, érdekes ismereteket, feladatokat adjanak, melyeket később lehet hasznosítani, valamint látványos szemléltető eszközöket alkalmazzanak.

A gyermekotthonok belső iskolájában való tanítás más, mint a kinti iskolákban, mivel a zártabb intézményekben élő gyermekekkel való munka nagy pedagógiai kihívás, ami rengeteg türelmet, megértést kíván. Minden nap problémákba, konfliktusokba ütköznek, melyeket rövid időn belül meg kell oldaniuk. Ebben sokat segít a kollégákkal történő együttműködés, közös megoldások

keresése, találása, fontos, hogy partnerei legyenek egymásnak, szükséges az otthon részleg és az iskola szorosabb kapcsolata.

Lényeges a képességek, készségek, érdeklődési körök figyelembe vétele, a tanulási környezet gyermekekhez való igazítása, egyénileg, differenciáltan, a jobb képességű tanulók egyéni feladatokat kapjanak. Fontos szempont a fiatalok jó lelkiállapotának biztosítása, a jó tanórai hangulat, a tananyag igazítása a gyermek(ek)hez. Ezáltal képesek lennének az órai munkára. Ezt segítené a változatos feladatok, játékok feladása, a ráhangolódás vagy levezető rész beiktatása, de ilyen lehetne a mozgásos, papír alapú és egyéb technikai megoldású gyakorlatok, szerepjátékok, beszélgetés alkalmazása. Lehetne az óra elején egy kis gondolkodtató játék, hogy reggel jobban beinduljon az agyuk, gondolkodásuk (pl.: kvízzjáték, szókereső, vagy csoportokban feladatkeresés), hogy jobban ráhangolódjanak a tanulásra.

A tananyagot jó lenne ráépíteni a már meglévő (nem csak iskolai) tapasztalataikra, élményeikre, kerülni kell a "magas lécz" élményét, másrészt a versengés, az interaktív óra során megvalósulhatna az egymástól történő tanulás, a való életből vett példák beépítése az óra menetébe, így megvalósulhatna a tapasztalati tanulás. A későbbiekben már a csoport- és projektmunka megvalósítása is következhetne.

Kezdetben minimális elvárásokat célszerű támasztani a fiatalok felé, mivel sok esetben több éves lemaradásuk van az iskolázottság terén. Ehhez kezdő lépésként fontos a megismerés, a tudásszint felmérése, melyhez az egyéni bánásmód alkalmazása az alap. Lényeges módszer a következetesség, a fokozatosság, a bizalom kiépítése, a szakszerű, érthető tanári magyarázat, a beszélgetés, a változatos szemléltetés, a bátorítás és a személyes példamutatás. Ezenkívül fontos az életkori, egyéni sajátosságok, az aktuális pszichés és személyiségállapot figyelembe vétele, sikerélmény biztosítása, a kritikai gondolkodás módszerének megismertetése, elsajátítása.

Alapvető szempont, hogy a hangsúly a speciális szükségletű gyermekek oktatásában a fejlesztesen, a felzárkóztatáson, kompenzáción legyen, valamint szorongásmentes légkört kell kialakítani.

A való életből vett gyakorlati példák és bemutatás segítségével vonhatják be a fiatalokat az óra menetébe a pedagógusok. Olyan példákkal, amelyekben érintettek lehetnek (kölcson, kamat - matematika). Fontos a tanultak alkalmazása a gyakorlatban, hogy lássák az értelmét, ilyen lehet matematikából egy lakás, egy szoba kifestése, parkettázása, csempézése - terület - kerület számítás, valamint az ételek elkészítése receptből (arányosság). Ezekhez a feladatokhoz útmutatást is kell adni. A gyakorlatias példákkal, érdekességek bevetésével a száraz, unalmas részek kihagyhatóvá válnak. Az érdekes témák feldolgozását audiovizuális eszközök felhasználásával színesíthetnék. Ezáltal gondolkodási módszereket is tanulhatnak, megismerkedhetnek a többféle megközelítéssel, a próbálgatás, találgatás után a konkrét számolás mutatja meg az eredményességet. A "száraz tudás" helyett a valóságos problémák megoldása mindig izgalmasabb. érdekes fejtörők, kreatív feladatok, tréfás példák feladásával színesíthetőek az órák.

Fontos, hogy a tudásszintjüknek megfelelő feladatokat kapjanak, így biztosítható a sikerélmény biztosítása. Ehhez szükséges a pedagógus részéről az együttműködés, a kompromisszum.

A gyermekotthonba történő befogadás utáni napon megkezdődik az iskolai oktatása az új gyermekeknek. Ez sokszor problémát okoz a fiatalnak, aki hetek, hónapok, esetleg évek óta nem járt iskolába. Ilyenkor a felzárkóztatás, a készségek, képességek feltárása az első lépcső, majd ezután kezdődik az osztályba illeszkedés. A lányok általában jó motivációval és érdeklődéssel vesznek részt a tanítási - tanulási folyamatban. A fiúk egy része nem motivált, sőt egyesek kijelentik, hogy nem érdekli őket a tanulás. Ennek több összetevője van. Egyrészt a sok kihasználás, az eddig megélt kudarcélmények, negatív tapasztalatok az iskolai oktatás terén. Másrészt nem érzik szükségességét a tanulásnak, úgy gondolják iskolai végzettség nélkül is lehet dolgozni, pénzt keresni.

A jelenlegi gyermekotthoni oktatás nehezen teszi lehetővé a fiatalok egyedi képességeinek kibontakoztatását. Általában hiába kisebb létszámúak az osztályok (4-7 fő), az eltérő összetétel, a korábbi le- és kimaradások, a jelentős tudásbeli különbségek, motivációk, érdeklődés hiánya negatívan befolyásolják a differenciált, egyénre szabott tanítást, tanulást. Színesíti a képet, ha valaki engedély nélkül távozik el bizonyos időtartamra, lemarad az anyaggal, szinte újra kell kezdenie az egész folyamatot.

Az érdeklődés felkeltésében, fenntartásában nagyon fontos lenne a fiatalok számára a tanulmányi kirándulások, múzeumi látogatások számának emelése. Biológia óra keretében Erdei Iskola a természetben, a Tropicarium felkeresése, a történelem tananyag színesítése érdekében kastélyok, várak, történelmi emlékhelyek felkeresése.

A projekt megvalósítását gyermekotthonunkban több apró tényező nehezítette. A legfontosabb a részt vevő fiatalok munkához való kedve, hozzáállása, viszonya. Akadtak olyan órák, foglalkozások, melyek megkezdése csúszott, máskor a haladás akadozott. Ilyenkor alternatív módszerekkel, motiválással sikerült átlendülni a holtponatokon, ezeket a témától, az anyagtól teljesen eltérő beszélgetésekkel, zenehallgatás beigérésével, az egymás közötti kontrollált versengés beindításával, egy kis édesség elfogyasztásával oldottuk meg.

A délutáni társasjáték foglalkozások megtartásának konkurenciáját jelentették az egyes otthon részlegbeli csoportoknál hirtelen kitalált városi séták, zsebpénz elköltések, de ezeket is sikeresen megoldottuk. Előfordult olyan eset is a játékok alkalmával, amikor a betervezett nap helyett, más időpontra kellett áttenni a programot. De ezek az elakadások azonnal megoldásra kerültek, a vereségmentes konfliktusmegoldás eszközével.

Anyagi és eszközbeli nehézségek nem léptek fel a programok alatt. Intézményünk belső iskolája felszerelt néhány korszerű digitális oktatást segítő eszközzel, anyaggal, de a többfrontos megvalósítás esetén szükség lesz az eszközpark szélesítésére. A délutáni foglalkozások társasjáték igényeit a kolléganővel közösen megoldottuk, otthonról hozott játékokkal.

A projekt során gyermekotthonunkban megvalósult elemekből mindkettőt tudom ajánlani. A fő cél, az oktatás megreformálása szempontjából a digitális tanítási-tanulási újításaink tökéletesen beváltak. A kitűzött didaktikai, ismeret elsajátítási célokat sikerült megvalósítani úgy, hogy a részt vevő gyermekek is nagyon élvezték ezeket az órákat, a 45 perc leteltével, már a következő foglalkozás témájáról, feladatairól érdeklődtek. Természetesen Ditta és én is nagyon jól éreztük magunkat!

A digitális órák alatta teremben nem a megszokott módon, padokban ültek a fiatalok, hanem félkörben egymás mellett. A tanári asztal a falhoz lett betolva, rajta az eszközök, könyvek. A falakat szemléltető anyagok díszítették. Tanári magyarázat éppen annyi volt, ami szükségesnek mutatkozott a feladatok sikeres megoldásához, az anyag feldolgozásához, megértéséhez. Főként a gyermekek dolgoztak, folyamatos kontroll, segítség, iránymutatás mellett. A hibák, tévesztések azonnal korrigálásra kerültek, így könnyítve meg a tanulást, az elsajátítást. A digitális tanórák bebizonyították, hogy mind az új ismeret elsajátítása, mind az összefoglalás, ellenőrzés valamint a számonkérés folyamatában is sikeresen alkalmazhatóak. Így biztosíthatóak a változatos tanórák, a sikerélmény megadása, a monoton tanári magyarázatok mellőzése, valamint a gyermekek aktív részvételének megalapozása, fenntartása. Remek interaktív tananyagok elérhetőek minden tantárgyból az internet segítségével, ezzel is színesíthetőek az adott órák.

Mindkét projekt során figyelembe vettük a részt vevő fiatalok fejlettségi szintjét, érdeklődését, képességeiket, készségeiket, folyamatosan segítettük, terelgettük őket a feladatok, a játékok során.

A társasjáték foglalkozások is sikeresen működtek, zajlottak, melynek a háttérben az állt, hogy a megfelelő fiatalok kerültek kiválasztásra a programban, valamint Anita elköteleződése, talpraesettsége, rugalmassága és szakmai tudása tökéletesnek bizonyult. Több szempont miatt is tudom ezeket a foglalkozásokat ajánlani mások számára is. Először is sok játék közül lehet választani, amelyek segíthetik a tanórai ismeretek elmélyítését, megszilárdítását. Másodszor mind a 6 játékfoglalkozás szervesen kapcsolható bizonyos tárgyakhoz, a korszerű képesség- és készségfejlesztés eszközeként jól szolgálhatja a tantárgy-koncentrációt. A játékosság becsempészése elősegíti a tanulási folyamatot, érdekessé teszi a tanulást, jól motivál. A kulcs a sikerélmény biztosítása, a felnőtt megerősítése, lépésenkénti visszacsatolása a gyermek(ek) felé, ezzel pozitív irányba terelhető a tanulási, ismeretszerzési kedv.

Szubjektív zárszó

A projekt kezdetén nagy kedvvel és világmegváltó gondolatokkal, elképzelésekkel vettem bele magam a munkába. Ahogy telt az idő, folytak a pénteki meetingek, elbizonytalanodtam, mivel minden alkalommal újabb és újabb ötletek, irányok mutatkoztak. Merre is induljunk, induljak el. A „Helyzetelemzés” megírására már kikristályosodott az elképzelésem, a fő irányok az esztergomi, zalaegerszegi, kalocsai kollégák és gyermekek segítségével kialakultak.

A gyakorlati megvalósítást már nagyon élveztem, örültem, hogy részese lehettem a projektnek. A társasjáték foglalkozásokat Anitával közösen szerveztük, vezettük, koordináltuk. Élmény volt mind a 7 alkalom. Új oldalukról ismertem meg a részt vevő fiatalokat, sokat tanultam tőlük

is. Az iskolai digitális órák nagy részén jelen voltam, mint megfigyelő, valamint a foglalkozások után átbeszéltük Dittával a történeteket, a tapasztalatokat.

Pozitív megerősítés volt, hogy sikerült a legrátermettebb kolléganőket bevonni a projektbe, jól döntöttem, hogy Anitát és Dittát kértem fel a segítségre, a foglalkozások, tanórák megtartására. Szakmailag, módszertanilag jól felkészült, elhivatott, gyermek centrikus, igazi pedagógusok!

Tudatosan elindultunk egy új irányba a projekt hatására, megfontoltan, fokozatosan építettük fel az órákat, foglalkozásokat. Sok múlik a foglalkozást vezető, a tanár személyiségén, hozzáállásán, elköteleződésén, motiváltságán. A pedagógus jellemzői az empátia, tolerancia, személyes kapcsolat, partnerség. Fontos a játékfoglalkozásokon és a tanórákon a kiszámíthatóság, az állandóság, ez elősegíti a programok sikerességét.

Sinkó Szilárd

**Modellezés tapasztalatai
Speciális gyermekotthon
2022**

A módszer kiválasztása

A program összeállításának és a megvalósítás szervezésének első elemeként a szakértői anyagok helyzet elemzéseinek és felméréseinek eredményeit figyelembe véve választottuk ki azt a pedagógiai módszert, mely egyébként módszertani anyagokban is megjelent. Érthető módon a rendelkezésre álló saját humán és tárgyi erőforrások elsődlegesen meghatározóak voltak a kiválasztásban. a projektmódszer alkalmazása mellett. Fontos szempont volt még annak a mérlegelése, hogy a nálunk elhelyezett gyermekek pszichés állapota és kognitív képességei alapján milyen típusú oktatási módszerben feltételezhető a legintenzívebb motivációs lehetőség. mivel Gyermekotthonunk nyitott, a gyermekek programban való megtartásánál alapvető fontosságú a megfelelő motivációs lehetőségek beépítése egy programsorozatba.

A szervezésbe, előkészítésbe nem került bevonásra a teljes gyermekotthoni stáb, csak az otthon vezetője és fejlesztőpedagógusa, majd a velük történő egyeztetések alapján a kollégák kompetenciáinak és a meglévő és elérhető feltételeknek az áttekintésével készült el az a tulajdonképeni erőforrás felmérés, amely alapján bevonásra került egy varrónői végzettséggel rendelkező gyermekfelügyelő munkatárs is. Közös egyeztetéseink alapján döntöttünk a projektmódszer alkalmazása mellett, és állítottuk össze a programtervezetet, melynek az „Alkosd a divatot” címet adtuk. A szakértői anyagokból figyelembe vettük a projektmódszer megvalósításának, tervezésének elveit, az erre vonatkozó ajánlásokat. Ezek alapján került kidolgozásra a két hónapos tervezet a projekt tematikájára vonatkozóan. A projektmódszer alkalmazása melletti fontos szempont volt, hogy a nálunk elhelyezett gyermekek pszichés állapota és kognitív képességei alapján véleményünk szerint ilyen típusú oktatási módszerben feltételezhető a legintenzívebb motivációs lehetőség. Mivel Gyermekotthonunk nyitott, a gyermekek programban való megtartásánál alapvető fontosságú volt a megfelelő motivációs lehetőségek beépítése egy programsorozatba.

A résztvevők jellemzői

A Gyermekotthonba érkezők rendellenes személyiségfejlődéssel és az érzelmi élet zavarival küzdő gyermekek. Általában igen súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket, állandósult magatartási-, alkalmazkodási- és beilleszkedési zavart mutatnak. Személyiségfejlődésükre jellemző a neurotikus fejlődésirány, amely gyakran pszichopátiás tünetekben, valamint kötődési-, és önértékelési deficitekben is realizálódik. Az ellátott gyermekek viszonyulása a társadalmi normákhoz deviáns, hajlamosak pótcselekvésekre. Személyiségállapotuk következtében - életkori átlagukhoz viszonyítva - jelentős elmaradás mutatkozik tanulmányi előmenetelükben, amely a későbbiekben munkavállalási, illetve szocializációs gátként jelenik meg. Identitásuk zavart, kialakulatlan. Korábbi környezetükben az irányukba támasztott követelményrendszereknek megfelelni nem tudtak, frusztrálódtak. Személyiségük fejlődésének zavarai emocionális labilitásban, teljesítményproblémákban, figyelemzavarban is megnyilvánulnak, melyek tanulmányi munkájuk elmaradását eredményezik. Az otthonba kerülők túlnyomó többsége a 15-18 éves korosztályból kerül ki, viselkedésük disszociális tendenciákat is mutat, erősen veszélyeztettek a kriminalitás és a prostitúció szempontjából is.

A gyermekek megnyilvánulási formái közül különösen jellemző a kitartás hiánya, az érzelmi elsívárosodás, a társadalmilag elfogadható minták elfogadásának hiánya, az érdeklődés, életperspektíva beszűkülése, nagyfokú egoizmus.

Ezek a gyerekek már a bekerülést is büntetésként élik meg, főként mivel nagyrészt gondozási hely módosítással érkeznek. Nagyon ritkán hallották, hogy jók valamiben, hogy valamit jól csinálnak, nagyrészt elutasítással találkoztak. Kevés példát láttak arra mind társaik, mind a maguk esetében, hogy egy általuk elképzelt, megtervezett és megvalósított tevékenységsort elismerjenek. A véleményüket is ritkán kérték ki, kevésszer voltak kíváncsiak rá. Általában több közoktatási intézményt megjártak, sok pedagógus, többféle pedagógiai módszerrel próbálkozott már a pallérozásukkal általában hagyományos motivációs megoldásokkal.

Hagyományos iskolarendszer vagy új módszerek?

A projekt tapasztalatai alapján nem mondható ki általánosan, hogy új, vagy újszerű módszerek, legalábbis a mi módszereink hatékonyabbak, használhatóbbak és eredményesebbek a klasszikus iskolai pedagógiai módszereknél. Alkalmazásukkal egy újabb szint vittünk a Gyermekotthon életébe, de nem értünk el átütő eredményeket, a gyermekek tudásának látványos fejlődését. Az eredmények inkább azt mutatják, hogy a hatékonyság nagy részben személyfüggő. Annak a gyermeknek, akinek a szocializációjából teljesen kiesett az iskola, a rend, a rendszeresség, lassú ütemben ugyan, de mégis apró eredmények elérhetőek, hiszen a hagyományos oktatási formákat mereven elutasítja, ilyen csatornákon át nincs bemenete. Ezek a gyermekek általában rövid úton ki is estek az iskolákból, a napirendjükbe építhető volt a program, ennek ellenére az ő motiválásuk jelentette a legnagyobb kihívást. A gyermekek másik része az iskolai oktatásban is együttműködő, számukra többlet terhet jelentett ugyan a program, mégis ők voltak az aktívabbak, motiváltabbak. Az elzárkózók pedig vagy a teljes elutasítás állapotában lévő pszichés problémás gyermekek (tulajdonképpen krónikus mentális állapotuk miatt) vagy a legjobb állapotban lévő, iskolában is jól teljesítők, akik úgy érezték, a tanulással kapcsolatos feladataikat az iskolában már letudták.

Azt nem lehet kategorikusan kijelenteni, hogy gyermekeink számára a hagyományos iskolai oktatás nem megfelelő, nem hatékony, nem alkalmazható és csak és kizárólag új megoldások és módszerek működnek. Ahogy sok más esetben, itt is az arany középút a követendő. Vannak gyermekek, akik a hagyományos iskolarendszer keretei között is megállják a helyüket, sőt maguk is ezt preferálják, nekik meg kell hagyni ezt az utat, főleg, ha esetleg az iskolában is születnek, működnek új innovatív megoldások, módszerek, ha az ott tevékenykedő pedagógusok is nyitottak az új innovációkra. Ezekkel az iskolákkal hatékony és jó az együttműködés és támogatandó is.

Kollégák kiválasztása

A Gyermekotthonban dolgozó kollégák a projekt indításának elképzelését vegyes érzelmekkel fogadták. Erős és határozott vezetői motiválás volt szükséges ahhoz, hogy egyáltalán érdemben foglalkozni tudjunk a témával. Az intézményünk gondozási helyeinek szakmai programjai

egyébként is nagy hangsúlyt fektetnek az önálló éltre való felkészítésre, így a kollégák ebbe próbálták beleilleszteni a projektet, nehezen értették meg, hogy itt ennél specifikusabb programról van szó, mely során nem pusztán az általuk már több-kevesebb sikerrel alkalmazott felkészítés újbóli előtérbe helyezéséről van szó, hanem arról, hogy egy sajátos módszerrel érjük el a tulajdonképpeni iskolai ismeretanyag elsajátítását. Végül a résztvevők és megvalósítók köre a fejlesztőpedagógusra egy gyermekfelügyelőre és a kezdetben lelkes gyermekotthon vezetőre szűkült (aki a tulajdonképpeni szakmai és módszertani megvalósításból hamar kilépett és inkább az operatív szervezési feladatokban vállalt egyre kisebb szerepet).

Fogadtatás

Kezdeti tapasztalatok

Az immár a főzési ismeretekkel, illetve az ebbe ágyazott iskolai tudásanyag átadásával operáló újabb projekt látványosan kevesebb résztvevőt tudott megmozgatni, az év végi befejezéshez közeledve ez állandósult két főben, amely az év elején még az hat-hét főt is elérte. Ennek oka nem feltétlenül és nem csak a témaválasztásban, vagy a módszerekben keresendő, valószínűleg a csoportösszetétel változása is nagy mértékben hozzájárult a kedvezőtlen folyamatokhoz.

Munkatársak, gyermekek motivációja

A másodikban kissé szélesebb körben volt hatásos, mivel a műszakot adó dolgozók tulajdonképpeni feladataiba vonódtak be a gyermekek. A munkatársak közül a fejlesztőpedagógus aktivitása tartott ki a program lezárulásáig, ő pozitívan élte meg az újszerű próbálkozások alkalmazását, de a többi kollégánál nem jelentkezett ezzel kapcsolatos erőteljesebb flow élmény, inkább mintegy külső szemlélőként figyelték az eseményeket, nem intenzíven bekapcsolódva azokba. Részükről azt értelmezték feladatukként és felelősségükként, hogy a részvételtől elzárkozó gyermekeket lekössék, illetve a megvalósításhoz a megfelelő környezetet és körülményeket biztosítsák.

Fésűtartó

A megvalósulás adatai – „Alkosd a divatot”

I. Foglalkozás sorozat - „Alkosd a divatot” projekt		
	Tervezett:	Megvalósult:
Alkalom:	1. alkalom 2021.03.31.	1. alkalom 2021.03.31.
Résztevők:	6 fő	5 fő
		G.A.
		P.B.
		T-N. V.
		N.M.E.
		B.B.
Alkalom:	2. alkalom 2021.04.02.	2. alkalom 2021.04.08.
Résztevők:	6 fő	7 fő
		G.A.
		N.M.E.
		T-N. V.
		M.D.
		NY.ZS.
		J.R.
		B.B.

Alkalom:	3. alkalom 2021.04.06.	3. alkalom 2021.04.16.
Résztevők:	6 fő	7 fő
		G.A.
		B.A.
		T-N.V.
		N.M.E.
		B.B.
		NY.ZS.
		M.D.
Alkalom:	4. alkalom 2021.04.09.	4. alkalom 2021.04.22.
Résztevők:	6 fő	4 fő
		G.A.
		T-N. V.
		B.A.
		M.D.
Alkalom:	5. alkalom 2021.04.13.	5. alkalom 2021.04.27.
Résztevők:	6 fő	5 fő
		G.A.
		T-N.V.
		B.B.
		M.D.
		B.A.
Alkalom:	6. alkalom 2021.04.16.	6. alkalom 2021.04.30.
Résztevők:	6 fő	1 fő
		B.A.
Alkalom:	7. alkalom 2021.04.20.	7. alkalom 2021.05.01.
Résztevők:	6 fő	2 fő
		G.A.
		N.M.E.
Alkalom:	8. alkalom 2021.04.23.	8. alkalom 2021.05.07.
Résztevők:	6 fő	5 fő
		G.A.

		B.B.
		B.A.
		N.M.E.
		I.M.A.
Alkalom:	9. alkalom 2021.04.27.	9. alkalom 2021.05.14.
Résztevők:	6 fő	4 fő
		G.A.
		B.A.
		N.M.E.
		B.B.
Alkalom:	10. alkalom 2021.04.30.	10. alkalom 2021.05.17.
Résztevők:	6 fő	6 fő
		G.A.
		N.M.E.
		B.A.
		B.B.
		M.D.
		J.R.
Alkalom:	11. alkalom 2021.05.04.	11. alkalom 2021.05.26.
Résztevők:	6 fő	3 fő
		G.A.
		N.M.E.
		B.A.
Alkalom:	12. alkalom 2021.05.07.	12. alkalom 2021.05.27.
Résztevők:	6 fő	6 fő
		G.A.
		N.M.E.
		B.A.
		I.M.A.
		H.E.
		P.B.
Alkalom:	13. alkalom 2021.05.11.	13. alkalom 2021.06.10.
Résztevők:	6 fő	3 fő
		G.A.
		N.M.E.

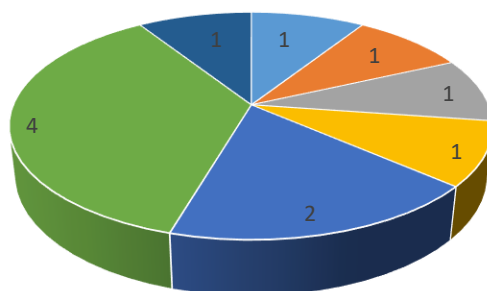
		B.B.
Alkalom:	14. alkalom 2021.05.14.	14. alkalom 2021.07.01.
	15. alkalom 2021.05.18.	
	16. alkalom 2021.05.21.	
	17. alkalom 2021.05.25.	
	18. alkalom 2021.05.28.	
Résztevők:	6 fő	2 fő
		G.A.
		N.M.E.

14 alkalom	
13 alkalom - 1 fő	G.A.
12 alkalom	
11 alkalom - 1 fő	N.M.E.,
10 alkalom	
9 alkalom - 1 fő	B.A.
8 alkalom - 1 fő	B.B.
7 alkalom	
6 alkalom	
5 alkalom - 2 fő	T-N. V., M.D.
4 alkalom	
3 alkalom	
2 alkalom - 4 fő	P.B., J.R., NY.ZS., I.M.A.
1 alkalom - 1 fő	H.E.

Összesen 11 fő

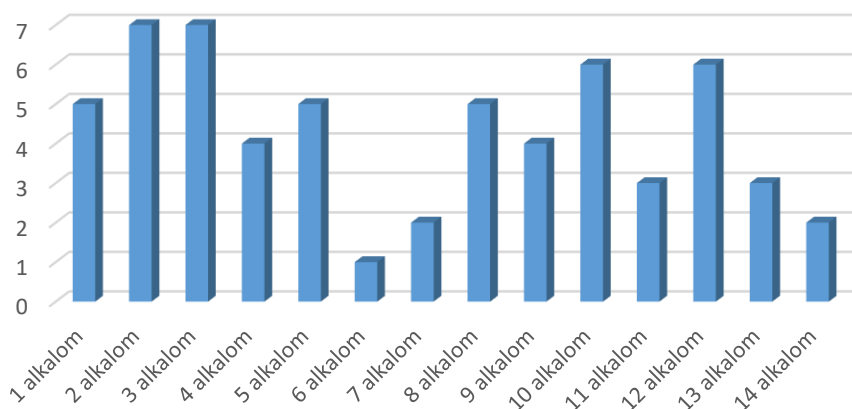
Átlag: 4,5 fő/alkalom

Részvételi arány fő/alkalom
"Alkosd a divatot!"

■ 13 alkalom ■ 11 alkalom ■ 9 alkalom ■ 8 alkalom ■ 5 alkalom ■ 2 alkalom ■ 1 alkalom

Részvevők száma (fő) foglalkozásonként
"Alkosd a divatot!"

A megvalósulás adatai – „Főzőcske, de okosan”

II. Foglalkozás sorozat - „Főzőcske, de okosan” projekt		
	Tervezett:	Megvalósult:
Alkalom:	1 alkalom 2021.09.08.	1 alkalom 2021.09.08.
Részvevők:	4 fő	3 fő
		G.A.
		N.M.E.
		CS.V.

Alkalom:	2 alkalom 2021.09.15.	2. alkalom 2021.09.20.
Résztvevők:	4 fő	2 fő
		G.A.
		N.M.E.
Alkalom:	3. alkalom 2021.09.22.	3. alkalom 2021.10.12.
Résztvevők:	4 fő	4 fő
		N.M.E.
		B.A.
		H.E.
		CS.V.
Alkalom:	4. alkalom 2021.09.29.	4 alkalom 2021.10.13.
Résztvevők:	4 fő	3 fő
		B.A.
		H.V.
		N.M.E.
Alkalom:	5 alkalom 2021.10.06.	5. alkalom 2021.10.14.
Résztvevők:	4 fő	3 fő
		N.M.E.
		B.A.
		M.D.
Alkalom:	6. alkalom 2021.10.13.	6. alkalom 2021.11.04.
Résztvevők:	4 fő	2 fő
		N.M.E.
		B.B.
Alkalom:	7. alkalom 2021.10.20.	7. alkalom 2021.11.11.
Résztvevők:	4 fő	2 fő
		N.M.E.
		B.B.
Alkalom:	8. alkalom 2021.10.27.	8. alkalom 2021.11.18.

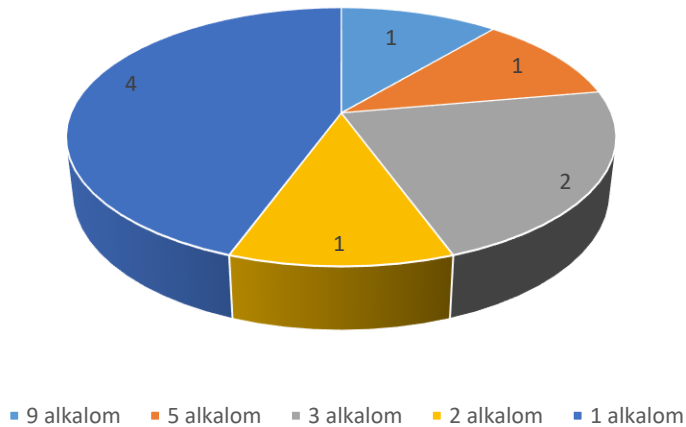
Résztevők:	4 fő	2 fő
		N.M.E.
		CS.V.
Alkalom:	9. alkalom 2021.11.03.	9. alkalom 2021.11.26.
Résztevők:	4 fő	2 fő
		N.M.E.
		B.A.
Alkalom:	10. alkalom 2021.11.10.	10. alkalom 2021.12.02.
Résztevők:	4 fő	3 fő
		B.B.
		B.A.
		B.B.K.

10 alkalom	
9 alkalom - 1 fő	N.M.E.
8 alkalom	
7 alkalom	
6 alkalom	
5 alkalom - 1 fő	B.A.
4 alkalom	
3 alkalom - 2 fő	CS.V., B.B.
2 alkalom - 1 fő	G.A.
1 alkalom - 4 fő	H.E., H.V., M.D., B.B.K.

Összesen 9 fő

Átlag: 2,6 fő/alkalom

Részvételi arány - "Főzőcske, de okosan"

Részvevők száma (fő) foglalkozásonként
"Főzőcske, de okosan"

Milyen változásokat hozott a program?

Projektelemekek beépülése

Az optimalizálás lehetőségei

A feltételek optimalizálása alapvetően nem mennyiségi és tárgyi kérdés. Az optimalizálás jelenleg főként minőségi és jogi probléma. A minőséget a szakemberek vonatkozásában kellene biztosítani, ami egészen a képzésig vezethető vissza. Speciális gyermekek ellátására felkészítő képzés, speciális szükségletű gyermekek oktatására és nevelésére kidolgozott a gyakorlatban is jól alkalmazható módszertan nincs. A legnagyobb baj az, hogy a módszerek kidolgozásában motivált szakemberek is hiányoznak. Én már nem tartom magam ilyen szakembernek, így talán az optimalizálást elsődlegesen a személyemre vonatkozóan kellene kezdeni! A projektnek ez is egy fontos eredménye, legalábbis a számomra...

Az oktatási feladatok optimalizálása a nálunk elhelyezett speciális szükségletű gyermekek vonatkozásában azt jelenti, hogy versenyt futunk az idővel. A gyermekek igen rövid időt töltenek az otthonban ahhoz, hogy bármilyen módszerrel is hosszú távon hasznosítható, tartós tudást, akár praktikus, akár lexikális tudást adjunk át nekik ahhoz, hogy önállóan is érvényesülhessenek. Ezt a versenyfutást teszi kilátástalanná az a körülmény, hogy a gyermek mozgása, tevékenysége minimális mértékben korlátozható, ha nem akar, nem fog tanulni semmilyen módszerrel sem és sajnos ezt a körülményt nem cáfolta meg a projektmódszer alkalmazása sem. A részvételre a gyermekek nem voltak kötelezhetőek, a motiválásukra a projektmódszer nem volt olyan mértékben alkalmas, hogy jelentős eredményeket érjünk el vele, arra pedig egyáltalán nem volt alkalmas, hogy hatékonyabb alternatívát mutasson, mint az ördögtől való, hagyományos, poroszos nevelés és oktatás, amit nem próbáltunk, mert rossz és elvetendő...

Gyökérproblémák

A speciális szükségletű gyermekek oktatása nem valamiféle misztérium! Mi tettük azzá! A Gyermekvédelmi Törvény határozottan megfogalmazza, hogy a gyermek kötelessége, hogy tanulmányi kötelezettségének eleget tegyen, nevelőivel együtt működjön és tartózkodjon az egészségére káros tevékenységektől, ugyanakkor a jelenlegi jogszabályi háttér semmi kézzelfogható segítséget nem ad ahhoz, mi a következménye rá nézve annak, ha ezt nem teszi. Ez a körülmény a jelenlegi teljes társadalmat etikátlan módon a generációs konfrontálódás krízisébe taszítja és a használhatatlan társadalmi rétegek, sőt generációk felnövekedését eredményezi, a magát értelmiségként azonosító társadalmi körökben elvárt nézet szerint pedig a gyermek bármilyen jellegű korlátozása idejétmúlt, avitt sőt káros, elfogadhatatlan. Így a gyermek, mivel arra való rábírására senki nem tud jogszerű és legális kényszerítő eszközt felmutatni, tanulni nem köteles, ha akar, tanul, ha akar, butul...

A gyermek, a speciális szükségletű gyermek oktatásának sikere is azon múlik, hogy el tudjuk-e fogadtatni vele azt a körülményt, hogy a világon mindenki számára, akár speciális, akár normál, akár különleges, akár szőke, akár barna, akár alacsony, akár magas, akár erős, akár gyenge, eljön az a nagy pillanat, amikor szembesül azzal a helyzettel, hogy valamit „kell!” Nem lehet, vagy majd, vagy talán, hanem most és azonnal „kell”! Jelen esetben tanulni kell!

Folytatás?

A projekt megvalósítása nem hozott átütő eredményeket. A megvalósítás az indulástól kezdve folyamatosan nehézségekbe ütközött. A résztvevő munkatársak elkötelezettsége nem volt kikényszeríthető és motiváltságuk sem volt hiteles. A feladat egy feladat volt, amit a megvalósítók és a résztvevők is a „legyünk már túl rajta” hozzáállással kezeltek és ez folyamatosan jellemezte a megvalósítást. Ennek okai az előzőekben már megjelentek a következményei pedig, hogy Ezt lekövetve a megvalósítók motiváltsága is hullámozó volt, de ezzel a csökkenéssel párhuzamosan szintén mérséklődött. A projekt folytatásának jelen körülmények között nincs realitása, a gyermekotthon szakmai teamje számára a terület prioritásaként visszatért az oktatási intézményekkel történő zökkenőmentes együttműködés.

Javaslatok

A végső konklúzióként nem tudok olyan eredményeket megfogalmazni, amelyek általánosan érvényesek, és előre mutató, konstruktív használható jó gyakorlatokat jelenthetnének más intézmények számára. Azt gondolom minden intézmény elsősorban őszintén nézzen szembe önmagával, mérje fel lehetőségeit, készítse el saját swot analízisét, vagy erőforrástérképét és csak olyan tevékenységbe kezdjen, amit lehetőségként értékel és nem kötelező feladatként, mert az innováció halála a kényszer!

Személyes élményeim

Mindezek ellenére a projektben személy szerint jól éreztem magam, sokat tanultam, sokat tapasztaltam és sokat fejlődött, erősödött a kudarctűrésem, a kitartásom és a vezetői önzetlenségem abban a tekintetben, hogy bizonyára vannak nálam rátermettebb szakemberek is, akik kihívásként élik meg az új innovatív megoldások keresését. Azt őszintén be kell vallanom, hogy a végére én is belefáradtam, de köszönöm a lehetőséget!

Szendródi Andor

**Modellezési tapasztalatok
Speciális lakásotthon
2022**

Szakértői anyagból alkalmazott módszerek

Az elkészült felmérésekből pontos képet kaptam a gyerekek állapotáról, szakmai kollektíva helyzetéről, tárgyi feltételekről. A speciális lakásotthonokban a gyerekek általában nem töltenek el hosszú időt; hazagondozásra kerülnek, nagykorúvá válnak, egyéb intézményekbe kerülnek áthelyezésre. Emiatt a felmérés egy pillanatképet ad, néhány hónap múlva teljesen más is lehet. Nálunk az a gyakorlat, hogy mindenképpen próbáljuk iskolába járatni a gyerekeket, ha nagyon szükséges, egyéni tanrendben. Különböző iskolákkal vagyunk kapcsolatban, ezek mind jelentősebb távolságra vannak az otthontól, a gyerekek általában a késő délutáni órákban érnek haza. Ezután tanulás, leckeírás következik, melyet a fejlesztő pedagógus vezet, koordinál.

A pályázat célja az volt, hogy segítsük bármely lehetséges módon a gyerekek eredményesebb tanulását. Fontosnak tartom elmondani, hogy a lakásotthonnak nem feladata, és nincs is felkészülve „iskolaszerű”, direkt oktatásra. Így esett a választásunk az **élménypedagógia-szerű** foglalkozások szervezésére, melyek tartalma kapcsolható valamely iskolai műveltségterülethez. Erre egyetlen kolléga sem volt felkészülve, ilyesmirel nem is hallottak. Magam is önképzéssel szereztem ilyen irányú készségeket, oktató munkámban alkalmazom is rendszeresen az ilyen típusú foglalkozásokat, ám ettől még nem váltam képzett szakemberré. Amiben tehát tudtam segíteni a kollégáknak az indulásban, azt megtettem. A foglalkozások ezzel a szakmai háttérrel indultak el.

Speciális szükségletű gyerekek oktathatósága a hagyományos iskolarendszerben

Ez elsősorban az iskolától, adott osztálytól függ. Ritkán előfordul, hogy egy-egy specis gyerek bekerül egy jól működő osztályközösségbe, ahol képesek őt tolerálni, de a jellemző sajnos nem ez. Szinte az összes specis gyerek egyben SNI is, emiatt a számukra alkalmas iskola a belső iskola lenne, erős gyógypedagógiai megsegítéssel, vagy olyan EGYMI, ahol kis létszámú osztályokban, két tanítós modellel, speciális tanulás szervezéssel, a szükségleteik szerint lehetne foglalkozni ezekkel a gyerekekkel. Magam is ilyen iskolában tanítok, jár is oda több gyerek a szakellátásból, de specis egy sem. Csodára persze ezek az intézmények sem képesek, de ilyen helyen sokkal nagyobb eséllyel boldogulhatna egy specis gyermek is.

Sajátos helyzet, hogy a speciális szükséglet nem egy homogén csoport, sokféle, egyenként is súlyos tünettel rendelkező gyerekről beszélünk. Egy gyerek akár több tünettel is terhelt. A legnehezebb talán a szerhasználó gyerekek élete, erre a rendszerünk teljesen felkészületlen. Az oktatási rendszer is.

A modellezés fogadtatása. Kollégák, gyerekek kiválasztása

Eleve csak pedagógus munkakörű kolléga jöhetett szóba. A pályázat első felében a résztvevők kaptak ezért külön pénzt, igaz jelképes összegeket, de mégis valamit. Bíztam benne, hogy a megvalósító kollégák is hasonlóan, vagy jobban lesznek díjazva, de ez nem történt meg. Véleményem szerint ez kifogásolható, és nem kis csalódás érte a kollégákat (is), mikor felkértem őket a feladatra, üres kézzel. További hiányossága a projektnek, hogy egy kiemelt pályázatban tárgyi feltételek biztosítására sem volt lehetőség. Ez az indítás nem sok eredményt prognosztizált. Kezdetben egy kolléga vállalta a feladatot, látott benne kihívást, gondolta megpróbálja. A

gyerekek kiválasztása egyszerű volt, nyári szünet lévén, nagyrésztük bent tartózkodott. Velük indult a projekt, közülük mostanra már senki sincs nálunk.

A modellezés fogadtatása a gyermekek részéről

A projekt filmklubban indult, eleinte jól fogadták, de néhány alkalom után váltani kellett. Ez összefügg a gyerekek TV nézési szokásaival. Egy műsort sem néznek végig, hanem kapcsolgatnak össze-vissza, ahogy kósza figyelmük diktálja. Nehézséget okozott a filmek végignézése, az utána való beszélgetésről pedig végképp szabadulni akartak. Ez egyébként összevág a korábbi, tanodai projektünk tapasztalataival, miszerint a specis gyerekek figyelme max. 20-25 perc, utána váltani kell. További jellemző a gyerekekre, hogy minden program előtt „fújognak”, aztán utána megállás nélkül mesélik az élményeiket. A gyerekek nem pontosan értik, hogy nekik akarunk segíteni, örömet szerezni, minden kezdeményezést, ami kimozdítja őket az apátiából zaklatásnak élik meg. Hiába szereznek jó élményeket, élnek át örömet egy-egy alkalommal, legközelebb ugyanúgy ellenállnak majd, hiába is emlékeztetjük őket a korábbi élményeikre. Ha a kolléga nem elég tapasztalt és határozott, a gyerekek így sabotálják el azokat a programokat is, melyeken egyébként jól éreznék magukat ők is.

Mik voltak a kezdeti időszak tapasztalatai?

A projekt szerencsés időszakban, nyáron indult, amikor a gyerekek többnyire az otthonban voltak. A filmklub nem tartott sokáig, váltani kellett, más ötletre volt szükség. Közben újabb kolléga is kedvet kapott, ő külsős programokat szervezett, ezek erdei iskola jellegű programok voltak. A gyerekek egyébként jobban szeretik azokat a programokat, ahol kint lehetnek. Ezért hajlandók sok kilométeres, nehéz terepen tanulmányozni a madár és növényfajtaikat, az erdei tornapályán pedig tovább gyötörni magukat, ha még nem lennének elég fáradtak. A kolléga nagyon jól ráérezett erre a területre, a gyerekek pedig sokat tanultak úgy, hogy észre sem vették. Voltak közben nehezebb időszakok is, attól függően, hogy a különösen problémás gyerekek épp milyen hangulatban voltak.

Hogyan motiválhatóak a munkatársak? Hogyan tartható fent hosszú távon ez a motiváció?

A kollégák elsősorban fizetéssel motiválhatóak. Megbecsülésüket ebben mérik elsősorban. Fontos még a vezetői elkötelezettség is. A kollégának látnia kell, hogy a vezető elkötelezett, de a követelmények mellett képes segíteni is, szakmailag magasabb szinten van, mint ő. Ekkor elfogadják az irányítást, az elvárásokkal együtt. Hosszú távon elsősorban kiemelt bérezéssel, és a gyakorlati munkában is hasznosítható továbbképzésekkel tartható fenn a motiváció. Jelenleg egyikről sem beszélhetünk, bár történtek lépések, közel sem elég. Ezen a területen az állandóság kiemelt érték, az pedig hathatós életpálya modell nélkül nem fog menni. Ideig-óráig elvégzik a feladatot, aztán megbecsülés hiányában elmennek máshová pénzt keresni. Ez pedig a gyerekeknek a legrosszabb.

A megvalósítást elősegítő szakemberi képességek, készségek

Nyitottság az új dolgokra, a vezetőnek való megfelelés érzése, rugalmasság, következetesség, állhatatosság. Mindezek mögött pedig a gyerekek feltétlen elfogadása, szakmai alázat.

A gyerekek igényeihez, képességeihez szükséges újratervezés. Mélypontok.

A foglalkozások dinamikája kiemelten fontos kérdés. A mi rendszerünkben lehetetlen mindig ugyanabban az időpontban foglalkozásokat szervezni, a gyerekek mozgása miatt is nehéz, a kollégák beosztása miatt pedig lehetetlen. A szürke valóság az, hogy mindenkinek van másodállása, amelyhez igazítani kell a beosztásokat. Ha ezt nem tesszük meg, gyorsan elveszítjük a kollégát. Emiatt a foglalkozások szervezése esetleges, hiszen adott kollégákhoz kötött.

Másik probléma a téma „elfáradása”. Ilyen volt pl. a filmklub, mely néhány alkalom után nem működött, a gyerekek egyszerűen nem vettek részt. Nálunk ez önkéntes, soha nem kényszerítünk gyereket részvételre. Emiatt a kollégának folyton keresnie kell az új lehetőségeket, melybe mi a gyerekeket is bevonjuk. Könnyebbé vált a helyzet, mikor a második kolléga is bekapcsolódott, így minden hétre legalább egy foglalkozás jutott.

Harmadik probléma, ha rövid időn belül több gyerek is elkerül, mások jönnek, akik valóban mások. Az addigi folyamatba kétséges a bekapcsolódásuk, ehhez több időt kell hagyni nekik. Ez okozhatja, hogy másféle foglalkozást kell kitalálni, amelyhez az újonnan érkezők is szívesebben kapcsolódnak.

Ismét más probléma, ha különösen problémás (jellemzően kettős szükségletű) gyermekünk is van, akit lehetetlen a többiekkel együtt foglalkoztatni, mert ő „egy emberes” eset. Volt ilyen időszakunk is, amikor ez a gyermek ellehetetlenítette minden foglalkozásra tett kísérletet. Ebben az időszakban naponta támadt kollégákra, más gyerekekre, szexuálisan zaklatott mindenkit, nemre, korra való tekintet nélkül. Rendszeresen kísérelt meg öngyilkosságot, szerencsére nem sikerült neki. Ilyen gyerek(ek) mellett kínszenvedés bármit is csinálni, még akkor is, ha csoportot vonunk össze, és a problémás gyerekekre külön kolléga figyel. Miután ezt a gyermeket nagy nehezen elhelyeztettük, ismét beindultak a foglalkozások.

Fentiek miatt programokat csak rugalmasan lehet tervezni, meg kell tanulni nem frusztrálódni, ha semmi nem jön össze abból, amit szerettünk volna. Speciális lakásotthonban csak nagyon kis lépésekkel lehet haladni, gyakoriak a visszaesések, az apró eredmények is fontosak, így kell készülni a foglalkozásokra is.

A modellezés hatása az otthon mindennapjaira

Új típusú feladatot kellett bevezetni, megszoktatni a kollégákkal és gyerekekkel is. Mivel összességében sikeresnek mondható, amit csináltunk (bár az eredmények így is nagyon szerények), a kollégák nem veszítették el (még) a lelkesedést, maguk is találtak örömet a tevékenységben. Igaz, most iskola időszak van, sokkal nehezebb hétköznapiokon ilyen típusú foglalkozásokat szervezni, hét végén pedig nem pedagógusok adnak szolgálatot. A gyermekfelügyelői kollektíva nem éri el azt a szakmai szintet, hogy ilyesmit lehetne rájuk bízni. Programokat ugyan szerveznek ők is a gyerekeknek, de ezek nem pedagógiailag tervezett, célirányos programok, bár ezek is fontosak.

A szakértői anyagban megfogalmazott elemek beépíthetősége

Beépíthetők, a fentebb leírt keretek között. A lehetőségekhez képest tovább folytatjuk az ilyen programok kitalálását, a két kolléga továbbképzésre is eljutott, ahol intenzív élménypedagógiai képzésen vettek részt. További eredmény, hogy az intézményünk összes egységében mára elvárás részéről a hasonló programok tervezése. A pedagógusok az intézményi felhőbe, a nekik kijelölt helyekre töltik a tervezeteket, én pedig a szakmai vezetőkkel látogatok foglalkozásokat. Miután a speciben ezt meg lehetett valósítani, sehol nem volt opponálás a feladattal kapcsolatban.

A programelemek, amennyiben ezalatt konkrét foglalkozásokat értünk, folyamatosan változnak. Valószínű, hogy egy-egy elem a későbbiekben újra visszatér, pl. filmklub biztosan lesz a későbbiekben is, tematikus kirándulások is, más egyéb foglalkozások is. Ezt előre konkrétan időzíteni nem lehet.

A speciális szükségletű gyermekek oktathatóságának keretei, feltételei (létszám, fizikai feltételek, eszközök, időbeliség...) optimalizációs lehetőségei

Az oktatás nem a szakellátás feladata, kivétel a belső iskolák. Ezek a gyermekotthonhoz igazított iskolák a leghatékonyabb intézmények lehetnek, ha megfelelően szervezik a csoportokat (max. 5 fő egy csoportban), és kellő mennyiségű, felkészült szakemberrel rendelkeznek. Véleményem szerint speciális ellátást csak belső iskolával rendelkező, zárt intézményben lehet hatékonyan biztosítani. A legkevésbé alkalmas ellátási forma a lakásotthon.

Ha külső intézmény biztosítja a speciális gyermekek oktatását, számos „speciális” feltétel szükséges. A specis gyerekek figyelme tapasztalataink szerint max. 20-25 percen köthető le. A 45 perc tanítás, 10 perc szünettel 5,6,7 tanórában teljes kudarc.

Itt fontos megemlíteni, hogy a specis gyerekek túlnyomó része pszichiátriai ellátott. Ez a gyakorlatban gyógyszerkezelt jelent. Ha ezt sikerül jól beállítani, akkor a specis gyerek is elboldogulhat, ha a környezet kellően elfogadó, toleráns. Mindenképpen kisebb létszámú osztályban érdemes gondolkodni, ahol **egy közösség, egy specis** gyerekekkel terhelhető.

Fontos az osztályfőnök szerepe, aki képes facilitálni a specis gyerek beilleszkedését, hatást gyakorolni a többi kollégára, és a szülői munkaközösségre is. Saját tapasztalatból tudom, hogy ez embert próbáló feladat, nem elég a szaktárgyi felkészültség, megfelelő személyiség, speciális szkillerek is szükségesek. Az ilyen gyerek integrációja rengeteg plusz energiát igényel, a siker

pedig így sem mindig garantált. Nagyon fontos a gyermekotthonnal való folyamatos, szoros együttműködés. A pedagógusnak tisztában kell lennie a specis gyereket ért traumákkal, ezekre empátiával, szakértelemmel kell reagálnia. Szükség lehet a specis gyerek számára egyéni fejlesztési tervet készíteni, mert valószínűleg nem fog tudni lépést tartani az osztálytársaival. Ha nem bír 45 percet végigülni, akkor tanársegéd segítségével ki kell emelni a helyzetből, majd újra visszahelyezni. Az ilyen osztály mellett tehát szükség lehet egyéb szakemberek segítségére is.

A specis gyermekek jellemzően több évnyi lemaradással érkeznek az iskolába. Nehéz feladat, de meg kell oldani az alapkészségek felzárkóztatását legalább szövegértő olvasás, matematikai, és a társas együttműködés terén. Ha ezt nem sikerül megoldani, a specis gyerek lemaradása csak fokozódik, rengeteg kudarc éri, aminek a vége ismét csak az iskolakerülés lesz. Erre rengeteg példát láttunk sajnos. A teljesség igénye nélkül, a fentieket alapvetően fontosnak tartom, hogy egy specis gyerek esélyes legyen az oktatási rendszerben. Ettől sajnos jelenleg fényévekre vagyunk, aminek az eredményével naponta szembesülünk, nagyjából tehetetlenül nézve, hogy hogyan kallódnak el ezek a gyerekek. Valójában, a pedagógusképzésben kellene felkészíteni a leendő szakembereket az ilyen feladatokra. Azokat a pedagógusokat, akik ilyen gyerekekkel foglalkoznak, pedig jelentős anyagi és társadalmi elismerésben kellene részesíteni, hogy a pályán maradjanak. Sajnos erre utaló szándék sem látszik. Nem szóltam még a súlyos szerhasználó, vagy kettős szükségletű gyermekekről. Ilyen irányú saját tapasztalatom nincs, ezekkel a gyerekekkel a rendszer egyszerűen nem tud mit kezdeni. Valószínűleg számukra testreszabott intézményekre lenne szükség, erre felkészült szakemberekkel. Ilyennel a hazai gyakorlatban nem találkoztam.

Általánosan az a véleményem, hogy fontosak a tárgyi feltételek is, de az alkalmas pedagógus nem váltható ki sem számítógépekkel, sem pedig semmi mással. A pedagógiai munka legfontosabb eleme a pedagógus. Mindig is az volt, és a jövőben sem lesz másképp.

A speciális szükségletű gyermekek oktatásának sikerének feltételei

Ezt fent részben már leírtam. Különösen fontosnak tartom még, hogy a gyermekotthon és az iskola napi kapcsolatban legyen, mindkét intézménynek tisztában kell lennie a gyermek életeseeményeinek apró, látszólag jelentéktelen részleteivel, mert ezekhez kell alkalmazkodnunk. Egységes, következetes követelményrendszert kell kialakítani, mert a gyerek számára ez a korlát, amibe kapaszkodhat. Fontos, hogy az iskolának is jelentős nevelési feladatokat kell ellátni, specis gyerekekkel nem működik a hagyományos drill (a normál gyerekeknél is egyre kevésbé). Fontosnak tartom, hogy rendszeres „én üzenetekkel” kommunikáljon a pedagógus, és erre tanítsa meg a gyerekeket is. Ez jelentős eszköz az agresszió ellen. Specis gyerekeknél különösen fontos az érzelmek ismerete, azok felismerése, megfelelő kifejezése. Saját tapasztalatom, hogy sérült gyerekeknél ez a siker egyik kulcsa.

Az alapkészségekben történő lemaradást amennyire csak lehet, pótolni kell. Alap nélkül házat sem lehet építeni. Az iskolákban és a gyermekotthonokban sincs meg az a kapacitás, tudás, hogy a sok éves lemaradást miként lehetne pótolni, párhuzamosan az új ismeretek befogadásával. A lemaradás alatt itt nem csak a tanulmányokat értem, hanem a szocializációt tágabb értelemben is. Érdemes lenne külföldi gyakorlatokat elemezni, esetleg importálni, feltéve, hogy

ezek egyáltalán adaptálhatók. Vannak ismereteim a német gyakorlatról, ők külföldre „exportálják” ezeket a gyerekeket, Győrben is van ilyen intézmény. A felszereltségük, szakember ellátottságuk fényekkel van a mi intézményeink előtt. Arról viszont nincs információ, hogy az ott nevelt gyerekek hány százaléka lesz képes beilleszkedni a társadalomba. Érdemes lenne ismét olyan gyogyepedagógusokat (pszicho pedagógus) képezni, akik fel vannak készítve a speciális szükségletű gyerekek nevelésére, oktatására.

Végül nem kerülhető meg a finanszírozás kérdése. Ez jelenleg tarthatatlan, csak meg kell nézni a fluktuációt, másrészt azt a társadalmi réteget, amelyet ezekkel a jövedelmekkel meg lehet szólni. Mind a gyermekvédelemben, mind az oktatásban a jelenleginél sokkal több pénzt kellene fektetni, mert ez fontos társadalmi érdek. Hosszú távú befektetés, amely túlmutat a 4 éves választási ciklusokon. Amíg ez a befektetés nem történik meg, addig tényleges minőségjavulás biztosan nem lesz.

A modellezés megvalósításának kihívásai

A pedagógus kollégák felkészültsége messze elmaradt a kívánatostól. Jelentős segítséget igényelt a foglalkozásokra való felkészülésük, a pedagógiai tervezés, az eredmények visszacsatolása a következő tervezetre, a rugalmas módosítás módszere stb. Sajnos olyan szakembert nem kapunk, aki készen állna az ilyen gyermekekkel történő tudatos, tervezett pedagógiai munkára. Amennyire lehetett, a felkészítést magam végeztem. A kollégák lelkesedését nagyban csökkentette, hogy ők ingyen dolgoztak a projektben. Nehezítette a megvalósítást az a tény is, hogy a lakásotthoni forma egyébként is teljesen alkalmatlan a speciális ellátásra. Nehezítő tényező volt a különösen problémás gyerekek kezelése a foglalkozások alatt. A kettős szükségletű, vagy nagyon súlyos pszichés állapotú, vagy szerhasználó gyerekekkel nem tudunk mit kezdeni egyébként sem. Összességében a nem megfelelő környezeti feltételek, valamint a nem erre a feladatra képzett pedagógusok nem sok sikerrel kecsegtettek. Ugyanez elmondható a tágabb környezetre is, elsősorban az oktatási rendszer hiányosságaira. Ehhez képest sikeresebb lett a projekt, mint gondoltam. Ez elsősorban a kollégák kitartásának az eredménye, amiben benne van az is, hogy nekem (a vezetőnek) akartak megfelelni. Emiatt írtam, hogy vezetői elkötelezettség nélkül kétes a kimenet.

A modellezés szubjektív élménye

Érdekes kihívás volt olyan gyakorlatot meghonosítani, ami eddig nem volt az intézményi kultúra része. A projekt egyéb résztvevőitől sok inspirációt kaptam, szeretném, ha valamilyen formában a kapcsolat fennmaradna. Minden elismerésem a végrehajtó kollégáimé, akik erőt, energiát nem kímélve tapostak ki egy eddig járatlan ösvényt. Személy szerint szégyelltem magam, hogy ezt a munkát mindenféle ellenszolgáltatás nélkül kértem tőlük.

Összegzés

Megbizonyosodtunk róla, hogy a gyerekeknek lehet, és kell is foglalkozásokat szervezni. Mi nem oktatási intézmény vagyunk, tehát az iskolai műveltségterületekhez köthető tudást indirekt

formában, a foglalkozások által biztosított lehetőségeket felhasználva végezzük. A legfontosabb eszköz itt is, a pedagógus felkészültsége, kreativitása. A célravezető módszerek, foglalkozási formák az élménypedagógiához állnak a legközelebb. Általánosan elmondható, hogy ilyenkor a gyerekek nem „külső” megfigyelőként sajátítják el a tudást, hanem saját élményeiken keresztül, indirekt módon. Így maguk is a folyamat részeseivé válnak, átéli a fizikai, matematikai, természetismereti stb. tartalmakat. A feladatok közben motiválttá válnak, így kialakulhat az érzelmi kötődés a tanulás iránt.

Az alábbiakban bemutatok néhány konkrét ötletet, melyeket részben alkalmaztak is kollégáim, noha a gondolkodásmód nekik is új volt, lassan megszokták. Esetükben hiányzik a tanítási gyakorlat, a műveltségterületek mélyebb tartalmi ismerete, az eredményeket ezek fényében kell értékelni.

Külsős programok, kirándulással egybekötve:

Kollégám alaposan felkészült a helyszín növény és állatvilágából, segédanyagot készített a gyerekek számára, így több madarat, jellegzetes növényt is felismertek (természetismeret). A kirándulások alkalmával mérték a megtett távolságot, szintkülönbséget (matematika, fizika). Lehetett volna lépésszámlálót is alkalmazni, és a kilométereket lépésekre átváltani, vagy fordítva. Lehetett volna elégetett kalóriákat is számolni. Kitűzni egy célértéket, és addig menni, míg eléri (matematika, fizika). Lehetett volna iránytűt használni. Megbeszélni az égtájakat, megbeszélni, hogy miért mindig észak felé mohás a fák szára. Ki lehetett volna térni az iránytű működésére, a mágnesesség elemzésére. Földrajzi és mágneses pólusok eltérésére, ennek mértéjére. Megfigyelni, hogy nagyfeszültségű vezeték alatt az iránytű „megbolondul”. Ugyanez történik, kis mágnes hatására is. Ez az elektromos áram mágneses hatása. Beszélhetek volna arról, hogy ennek mi a gyakorlati haszna. Esetleg ki lehet térni az indukált áram keletkezésére is. Itt lehetne beszélni az áram élettani hatásairól is. Ha csak az előbbi felsorolást nézem, ez több, iskolapadban végigszenvedett fizika óra tananyaga. Ezeket az ismereteket könnyen át lehet adni túrázás közben, a gyerekek megfigyeléseire építve. Hangsúlyozom, ez akkor elvárható, ha a kollégának is megvannak ezek az ismeretei, és felismeri az alkalmat az átadásra. Ennek a közel sem teljes felsorolásnak csak kis része teljesült nálunk, ám a semminél ez is sokkal több. Ilyen és számos hasonló ötletet lehet meríteni az „erei iskola” pedagógiából, mely az élménypedagógia egy sajátos része. Számos ismeret fellelhető a témában, önképzéssel remek ötletekhez lehet jutni.

Filmpedagógia:

Kollégám nagy elánal állt neki, a kezdeti sikerek pedig inspirálták a továbbfolytatásra. Itt a film utáni beszélgetések alkalmával lehet tantárgyi kapcsolatot keresni, főleg a fogalmazás, szókincs bővítés lehet a cél (magyar nyelv és irodalom).

Miután kimerült a téma, új utakat kellett keresni. Maradtak a filmnél, de most már ők forgatták a saját forgatókönyvük alapján. Tantárgyi kötődés ebben az esetben is a magyar nyelv és irodalom, hiszen az elképzelt történetet meg kell fogalmazni, de vizuális kultúra is, hiszen a történetet képekben kell elképzelni. Ugyanakkor digitális kultúra terén is számos ismeretet kell alkalmazniuk: video rögzítés, vágás, a film alá zene keresése, rakása stb. Csapatépítésre, kreativitás fejlesztésére is nagyon alkalmas a téma. Nagy sikere lett az elkészült műnek. A gyerekek

igazi „flow” élményt élhettek át, ami náluk nagyon ritka. Azóta foglalkoznak egyéb dolgokkal, pl. szókirakóst játszottak néhány alkalommal, ami jól köthető a magyar nyelv és irodalomhoz. Egyéb élménypedagógia jellegű próbálkozások:

Minden kolléga megkapta a Tanítani a taníthatatlant (Matthew D. Liddle) c. élménypedagógia könyvet, és egyéb, általam gyűjtött tervezetet is. Ezek a foglalkozások részben köthetők tantárgyi tartalomhoz is, de elsősorban az önismereti és társas kompetenciák fejlesztésére lettek kitálva, ezek rendkívül fontos képességek, melyeknek gyermekeink híján vannak. Ezáltal pedig gyermekeink eleve iskolai kudarcra vannak ítélve.

Két kolléga többnapos képzésen is részt vett, próbálják is alkalmazni a tanultakat. Felismerték, hogy a gyerekek fejlesztéséhez nekik is fejlődni kell. Ez jelentős időt és energiát igényel, csak akkor elvárható, ha nem kell nekik másod-, harmad állást is vállalni, hogy tisztességes fizetést keressenek.

IV.

**ÚTMUTATÓ
A SPECIÁLIS SZÜKSÉGLETŰ GYERMEKEK
GYERMEKOTTHONI KÖRNYEZETBEN TÖRTÉNŐ OKTTA-
TÁSÁHOZ
(BTNM AJÁNLÁS ALAPJÁN)**

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ

a speciális ellátási szükségletű gyermekek oktatásához

Bevezető

A speciális gyermekotthonban nevelkedő gyermekek vagy beilleszkedési, vagy tanulási, vagy magatartási nehézséggel, vagy ezek mindegyikével kell megküzdenie. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Nkt.) 4. § 3. pontjában BTMN-re vonatkozó törvényi definíció elemei egy része vagy mindegyike beazonosítható esetükben úgy mint:

- életkorhoz viszonyított jelentősen alulteljesítés,
- társas kapcsolati problémák, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságok,
- közösségbe való beilleszkedési, továbbá
- személyiségfejlődési nehézség, illetve
- sajátos tendencia.

E ténynek betudhatóan az útmutató a *Szakmai ajánlás a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel (BTMN) küzdő gyermekeket, tanulókat az óvodai és iskolai nevelésük-oktatásuk során megillető különleges bánásmódhoz; a fejlesztő pedagógiai ellátás gyógy-pedagógiai tartalmaira; a pedagógiai segítség céljaira, feladataira és módszereire; valamint a BTMN tanulói jogokhoz kapcsolódó joghasználatra* c. dokumentum speciális gyermekotthoni közegre történő adaptálása.³

Az útmutató a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő speciális gyermekotthonban nevelkedő gyermekek fejlesztésére és oktatására fókuszál, de ugyanúgy használható a sajátos nevelésű igényű gyermekek esetében is, más eredményelvárással. A két csoportba tartozó gyermekek csoportban való pedagógiai segítése, akár preventív készségfejlesztő, akár differenciáló munkáról van szó, igen hasonló, de tudatában kell lenni, hogy az eredményen túl a sajátos nevelésű igényű tanulók oktatása speciális tudást és módszertant igényel.⁴

Oktatás szempontjából a speciális gyermekotthonokban elhelyezett gyermekek három csoportja különíthető el. Az első csoportba azok a gyermekek tartoznak, akik valamely gyermekotthonon/lakásotthonon kívüli iskolában tesznek eleget tankötelezettségüknek. A második csoportot a speciális gyermekotthon „belső iskolájában” tanuló gyermekek alkotják. A harmadikat az egyéni munkarendben/egyéni tanulmányi rendben tanuló gyermekek, akik olyan gyermekotthonban/lakásotthonban élnek, amelyekben nincs belső iskola.

Az útmutató elsődleges célcsoportja ennek megfelelően azok a gyermekek, kiknek oktatását teljes egészében a speciális gyermekotthonban/lakásotthonban kell megvalósítani (második és harmadik csoport). A gyermekek azon csoportja, akik gyermekotthoni iskolán kívül élnek oktatáshoz való jogukkal, abban az esetben célcsoport, ha osztályszintjük-höz viszonyítva jelentős elmaradással küzdenek.

³ Az útmutató az Ajánlás több részének speciális gyermekotthoni oktatáshoz igazított szó szerinti átvétele

⁴ Az útmutató ennek következtében csak egy bizonyos szintig tekinti célcsoportnak a sajátos nevelésű igényű tanulókat. Az ő további oktatásukra *A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei* c. dokumentum irányadó.

Az Útmutató célja, hogy a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő speciális gyermek- és lakásotthonban nevelkedő gyermekeket, valamint a velük foglalkozó segítő szakembereket (pedagógust, nevelőt, intézményvezetőt, fejlesztő pedagógust,) részletes szakmai tájékoztatás és útmutatás segítse.

Az Útmutató az Ajánlással megegyezően azt szolgálja, hogy a különleges bánásmód, amelyben a speciális gyermek- és lakásotthonban nevelkedő gyermekeknek, a köznevelési jogszabályok szerint részesülniük kell az oktatás során, hatékonyabban segítse a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségeik megszüntetését, e nehézségek hatásainak és következményeinek enyhítését, a kialakult pedagógiai probléma és konfliktusok okának beazonosítását, majd ezen okok megszüntetésére vagy legalább következményeiknek enyhítésére törekvést, elsősorban a tanulási képességek fejlesztése és a lehetségesen eredményesebb magatartásbefolyásolási motívumok, eszközök, hatások felmutatása útján.

Cél az is, hogy a speciális gyermek- és lakásotthon tanulmányi követelményei és módszertana igazodjon a fejlesztő pedagógiai-, valamint a pedagógiai megsegítés lehetséges üteméhez a problémával érintett területeken. Ily módon a különleges bánásmód részévé válhassanak az útmutatóban ajánlott fejlesztések, fejlesztő pedagógiai és pedagógiai módszertanok – első sorban a differenciálás.

I. Általános érvényű gyakorlati ajánlások

1 . Pedagógiai és pedagógiai módszertani technikák, szempontok, lehetséges segítség

A gyermekvédelmi szakértői vizsgálatot megelőzően a törvényes képviselő kezdeményezze a gyermek BTMN szakértői vizsgálatát, amennyiben felmerül annak gyanúja. Abban az esetben, ha ez nem történt meg, a gyermekvédelmi szakértői bizottság kérje fel a törvényes képviselőt a vizsgálat kezdeményezésére.

- a) A speciális gyermekek oktatásának és fejlesztésének szervezése elsősorban a belső iskolával nem rendelkező intézményeknek kihívás. Az oktatást ezen intézményekben úgy kell megszervezni, hogy az a tanítási napokhoz igazodóan előre meghatározott időpontokban és időtartamban valósuljon meg. A gyakorlatban ez minden tanítási napra elkészített órarendet jelent. Az oktatás minden nap az órarend szerint, vagyis kiszámíthatóan ugyanazon az időpontokban ugyanazon időtartamban kell a gyermekek rendelkezésére álljon. A szakembernek órarend szerint kell felkészülnie és jelen lennie minden nap, függetlenül a gyermekek órán történő részvételi hajlandóságától. Az elsődleges elvárás nem a gyermekek részvétele, hanem az oktatási lehetőség kiszámítható módon történő rendelkezésre állása. A gyermekek részvételre történő motiválása egyéb módszertan szerint történik.
- b) Rövid és egyszerű instrukciók használata a nevelési-oktatási folyamatban, szükség szerint ismételjék meg azokat.
- c) A tanórán a szakember ne csak mondja, hanem több csatornán keresztül erősítse is meg a tananyagot (szemléltetés, cselekedtetés, taktilis, kinezetikus megerősítés).
- d) Az auditív észlelési nehézségek esetén a feladatokat írásban is kapja meg a gyermek; ugyanez a javaslat a verbális közlések „múlandósága” okán és a minél több vizuális, taktilis megsegítés (vázlatok, képek, szemléltető eszközök, stb.) szükségessége okán is.
- e) A motiváció fenntartásához a gyermek számára megfelelő haladási tempó alkalmazása és az egyéni tanulási folyamat tervezése. Metakogníció (a saját tudásunkról rendelkezésre álló tudás) fejlesztése; elsősorban a tanulási stratégiák és a tanulásmódszertan terén.
- f) A gyermek kitartásnak, figyelmének fenntartására törekedjenek a szakemberek érdekes, valóságához közeli problémák, feladatok adásával.
- g) A gyermek lehetőség szerint az osztályteremben úgy üljön, hogy a tanórán a tanára folyamatosan látóterében legyen. (A figyelem fenntartásának ez is lehet egyszerű, praktikus eszköze.) Ugyanakkor a fegyelemkoncentráció gyengesége és az ingerekre való fokozott érzékenység esetén érdemes a gyermeket nem a padsor közepére, hanem szélére, pl. a fal mellé ültetni, ahol a legnagyobb bizonytalanságot jelentő, ún. hátsó érzékelés szempontjából biztonságban, nyugalomban lehet. (Kevesebb a zavaró, figyelemelterelő inger.)

- h) Szóbeli számonkérésnél használhasson a gyermek rövid vázlatot, hívószavakat, hogy a tananyagot saját szavaival is el tudja mondani.
- i) Gyakorlatorientált nevelés-oktatás, amelyben az elméleti ismeretek, összefüggések tanítását is valamely gyakorlati tevékenységekkel kapcsolják össze (megnézik, meghallgatják, modellezik, elkészítik, bemutatják, előadják, lerajzolják, megszemélyesítik, stb.).
- j) A gyakori – segítő jellegű – ellenőrzés szükségessége annak érdekében, hogy a szakember még időben (a lemaradás, kihagyás kezdetekor) felismerje: a gyermek megfelelően értelmezte-e a feladatokat, követi-e a feladat végzését és az óra menetét.
- k) Teljesítményének értékelésekor az önmagához mért fejlődés figyelembevételére javasolt, méltányos tanulási környezet biztosítása, közös célkitűzések megfogalmazása. Fontos, hogy az elvárások igazodjanak a gyermek fejlődésének üteméhez. A képességeinek megismerése, tiszteletben tartása, az ahhoz való igazodás elengedhetetlen a nevelési- oktatási folyamatban. Eredmények személyre szabott megerősítése.
- l) A tartalmak és követelmények átláthatóbbá tétele. A tanulási folyamatban való tájékozódás elősegítése. Differenciált oktatás és értékelés a gyermek, sikeres tovább-haladásának, az iskolai előmenetelének érdekében.
- m) Tanulási stílus megismerése, stratégiák és módszerek bővítése. Akár az óravezetés és/vagy korrepetálás és/vagy fejlesztő foglalkozás keretében újabb tanulási technikák (pl.: lényegkiemelés, gondolattérkép, stb.) megtanításával, gyakoroltatásával segítse a szakember a gyermeket a tananyag feldolgozásában, könnyebb elsajátításában.
- n) A gyermek lassabb fejlődésmenete, konkrét tantárgyi hiányosságai miatt a többi tantárgyból is a feladatok részekre bontása lehet indokolt.
- o) A tanórán belüli felzárkóztatás. (A gyermekek ne csak a fejlesztő pedagógiai ellátásban, a fejlesztő foglalkozásokon kapják meg azt a különleges bánásmódot, amire szükségük van. A szakembereknek a csoporttal való együttnevelés-oktatás során is szükséges tenniük a felzárkóztatás érdekében (korrepetálás).
- p) Egyértelmű, világos keretek, szabályok és napirend létrehozása, betartása, határozott felnőtt irányítás, tudatos foglalkozás-vezetés.
- q) Érzelmi, hangulati, figyelmi nehézségek miatt fokozott odafigyelés, a pozitívumok kiemelése, jutalmazása javasolt. Pozitív fegyelmezés, ösztönzés, eredmény-érdekltség a magatartási szabályozásban.
- r) A nevelés-oktatás, fejlesztés ne terhelje túl a gyermeket.
- s) A stressz-helyzetek lehetőség szerinti csökkentése a gyermek életében. Érzelmi kontroll erősítése (például várakozási helyzet kitöltése, közös tervkészítés problémás szituációra).
- t) Kortársakra, kortárs- és felnőtt közösségekre irányuló rendezett társas kapcsolatok kialakítása a szociális interakciók pozitív befolyásolása, támogatása céljából. Magatartás befolyásolása (szabályok közös kialakítása, lehetőségadás az érzelmi feszültségek levezetésére, biztonságérzet adása, a következmény módszerének használata büntetés helyett).
- u) Az átlagosnál, megszokottnál, bevettnél gyakoribb pozitív visszajelzések kellenek a sikerélmény biztosításához. A gyermek nevelése-oktatása során legyen kiemelt cél önbizalmának, egészséges

énképének alakítása, erősítése; mentális egészségének megőrzése. Érzelmi, hangulati, figyelmi nehézségek miatt fokozott odafigyelés, a pozitívumok kiemelése, jutalmazása javasolt. A gyermek, gyermek szorongásait oldani szükséges, hagyjunk elegendő időt az érzelmek kifejeződésére és megbeszélésére.

- v) Az oktatás-nevelés keretei között segítsék önértékelésének fejlődését, fejlesztő értékelést alkalmazzanak. A gyermek erősségeire építsék a fejlesztési célokat, feladatokat; és ez határozza meg – a gyermek erősségei – a nevelő-oktató munka egyéniesítését is.
- w) A gyermekek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg a fejlesztés során alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert. A fejlesztések a gyermek számára megfelelő és szükséges területeken valósuljanak meg.
- x) Egyéniesítés a fejlesztés szervezeti keretének megválasztásában (tanórán, tanórán kívül, egyéni, 1-3 fős, tanítás alatt, tanítás után, helyszín az iskolában vagy iskolán kívül, stb.).

2. Tanulásszervezési, differenciálási, oktatásmódszertanban és értékelésben egyéniesítő, magatartási- és viselkedésbefolyásolási pedagógiai módszerek

- a) A gyermek számára választhatóvá lehet tenni, hogy a tudásáról írásban vagy szóban tud előnyösebben számot adni. Ha az érdeklő a szakembert igazán, hogy a gyermek mit tud és miben jó (ahelyett, hogy folyamatosan a hiányosságokat, tanulmányi „lyukakat”, mulasztásokat és gyengeségeket kutatná), akkor igazán nem jelenthet problémát a gyermek számára előnyösebb (inkább eredménnyel és sikerrel kecsegtető) beszámoltatási forma választhatósága.). A mai jogi szabályozásban az írásbeli és szóbeli „számonkérés” közötti választás joga nem csak a tanulmányok alatti vizsgák vonatkozásában illeti meg a gyermeket, hanem a vizsgának nem minősülő évközi számonkéréskor is; de csak akkor, ha a szakértői vélemény tételesen tartalmazza ezen jog igénybevételének szükségességét. Nincsen viszont semmilyen akadálya annak – mert csupán elhatározás kérdése – hogy szakember úgy döntsön: a mindennapos értékelési és „számonkérési” folyamatokra is igazak mindazon indokok, amelyek a szakértői vélemény szerint a vizsgaformák (írásbeli vagy szóbeli) közötti választást biztosítják a gyermeknek.
- b) Fokozottan figyelni kell arra, hogy a gyermeknek sikerélményei legyenek a feladat végzése közben. A fennálló tanulási és magatartási, viselkedési nehézségek kompenzálásához, hátrányos következményeiknek tompításához és ellensúlyozásához szükség van a pozitív tanulási élményekre, sikerekre, intézményi és közösségi megerősítésekre.
- c) Ebből a szempontból is fontos a szakemberek közötti együttműködés és esetmegbeszélés, mert ezzel össze lehet hangolni csoportban tanító többi szakember munkáját. A szakember fontos feladata a szorosan vett oktatáson túl ezen a tanítási folyamaton keresztül a gyermek önértékelésének, önbecsülésének támogatása is.
- d) A gyermek figyelmét csak fokozatosan célszerű terhelni. Figyelmi nehézség esetén hathatósak a jól megfogalmazott, rövid instrukciók, a

gyakori feladatváltások, kétszemélyes helyzetek teremtése, mozgásos tevékenységek lehetőség szerinti beiktatása, a kiegészítő tevékenységek engedélyezése: rajzolgatás, gyurmázás, szivacspárna stb.

- e) A tanulási folyamat hatékonyságát az egyidejűleg többcsatornás információ közvetítésével lehet jól segíteni – a gyermek fő feldolgozási csatornájának előtérbe helyezésével. Ezzel összefüggő javaslat a sokoldalú eszközhasználat a tantárgy lehetőségei és a szakember szakmai megítélése szerint (számítógép, számológép, szótárak, időszalagok, számsorok, Google-keresés, stb.).
- f) Rugalmasabb időkeretet kell biztosítani a tananyag-feldolgozásban és a számonkérésben: több idő vagy azonos időkeretben kevesebb feladat adásával.
- g) A gyermek nyelvi képességeihez is igazodni szükséges: gyakoribb szómagyarázatokkal, a megértés időben történő ellenőrzésével, az elvárásoknak a gyermek szóbeli és írásbeli képességéhez igazításával.
- h) Az egyéni pedagógiai segítségnyújtás változatos formáinak alkalmazása lehetséges: a padban történő mellé üléstől, az irányított ültetési renden túl, a motiválás-biztatásnak és a pozitív megerősítésnek sokféle formájú alkalmazása mellett egészen az egyéni erősségek és az önmagához mért fejlődés figyelembe vételéig sok minden.

3. Az intézménnyel, vezetőikkel, szakemberrel szembeni elvárások

A bevezetőben megfogalmazott célokat az intézmény akkor tudja elérni, ha pedagógiai erőforrás-koncentrációt hajt végre:

- a) Az intézmény vezetője támogatja az oktatási feladatokat ellátó munkatársai részvételét az oktatással összefüggő szakmai programokon, továbbképzéseken, konferenciákon, tapasztalatcserén, konzultációkon.
- b) A hatékony prevenciós munka érdekében szükséges, hogy az oktatási feladatokat ellátó munkatársak a fejlesztő (gyógy)pedagógussal együttműködésben a kultúrtechnikák tanítását megalapozó, osztályban végzett megelőző készségfejlesztés alapelveit és elemeit kidolgozzák.
- c) A gyermekotthonban oktatási feladatokat ellátó munkatársak felkészítése a speciális szükségletű gyermek nevelésének-oktatásának specialitásaira.
- d) A különböző pedagógiai színtereken a „neki megfelelő oktatáshoz való jog” alapvének következetes alkalmazása. Az oktatási problémákhoz adekvát nevelés-oktatás módszertani eljárások tartoznak. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a "nehézség-specifikusság" alkalmazkodást jelent a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség típusához, a bekövetkezett elmaradás súlyosságához, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.
- e) A speciális szükségletű gyermekek, neveléséhez-oktatásához magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és a probléma eredményes kezeléséhez szükséges kompetenciákkal rendelkező szakemberek kellene, akik
 - a tananyag-feldolgozásnál figyelembe veszik a tantárgyi tartalmak – egyes speciális szükségletű gyermekekre esetlegesen kihatással lévő – módosulásait;
 - egyéni fejlesztési tervet készítenek az iskolai tantárgyak vonatkozásában a fejlesztő pedagógus (esetleg gyógypedagógus) együttműködésével, ennek alapján egyéni haladási ütemet biztosítanak, a differenciált nevelés, oktatás céljából individuális módszereket, technikákat alkalmaznak;
 - a tanórai tevékenységek, foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépítik, a folyamatos értékelés, hatékonyság-vizsgálat, a tanulói teljesítmények elemzése alapján – szükség esetén – megváltoztatják eljárásaikat, az adott szükséglethez igazodó módszereket alkalmaznak;
 - nyitott tanítási-tanulási folyamatban dolgoznak, amely lehetővé teszi az egyes gyermek igényeitől függő pedagógiai, gyógypedagógiai, pszichológiai, szociális, egészségügyi eljárások, eszközök, módszerek, terápiák, a tanítás-tanulást segítő speciális metodikák alkalmazását;
 - egy-egy tanulási, nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keresnek;
 - alkalmazkodnak az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez, a gyermek problémájához;

- együttműködnek különböző szakemberekkel, a fejlesztő pedagógus vagy a fejlesztő pedagógusi feladatokat ellátó gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépítik a pedagógiai folyamatokba;
 - olyan asszertív személyiségek (kellő határozottságú és öntudatú), akik kerülnek a minősítést, alacsony beavatkozási szintet használnak, inkább kérnek és nem követelnek, hitelesek;
 - a gordonai alapelveket (értő figyelem, csoporttagok közléseinek elfogadása) használják a beilleszkedést támogató hatékony vezetés céljából.
- Az intézmények a speciális szükségletű gyermekek fejlesztése, segítése során, a számukra biztosítandó „különleges bánásmód” során vegyék igénybe a pedagógiai szakszolgálati, illetve pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmények szolgáltatásait, a fejlesztő pedagógust, az óvoda-, iskolapszichológust.

4. A fejlesztő szakemberrel szembeni elvárások

A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyerekek nevelésében, oktatásában, fejlesztésében részt vevő fejlesztő pedagógus:

- a) preventív intézkedéseket szorgalmaz, pl. a tanulási nehézségek megelőzését szem előtt tartva segíti a tanítókat az oktatás kezdő szakaszában a kulturtechnikák bevezetéséhez szükséges és elégséges készség-képességstruktúra kialakításának módszertanában;
- b) a tanulási nehézségek jeleinek mielőbbi feltárásához pedagógiai szűréseket végez az oktatás kezdő szakaszában, majd a szakemberekkel együtt megtervezi a kiszűrt gyermekek segítésének folyamatát;
- c) segíti a szakértői bizottság BTMN-t megállapító szakértői véleményének – különösen a pedagógiai diagnózis részének – értelmezését;
- d) a szakértői vélemény alapján egyéni fejlesztési tervet készít, hogy a fejlesztő pedagógiai ellátásból a törvény szerint feladatkörébe tartozó készségfejlesztéssel a leghatékonyabb módon tudja segíteni a gyermeket a nehézsége leküzdésében;
- e) javaslatot tesz a nehézség típusának és az ebből következő igénynek megfelelően szükséges nevelési-oktatási környezet kialakítására (például ültetés, eszközhasználat, stb.), oktatásszervezési, közösségi intézkedések meghozatalára vagy egyéb más feltételek biztosítására;
- f) javaslatot tesz a specifikus módszerek, módszerkombinációk alkalmazására; esetleg pedagógiai (konfliktuskezelési eljárások, értékelési - önértékelési technikák, jutalmazási – ambicionálási – sikerességi metodikák) bevezetésére, és más olyan pedagógiai innovációra, amely pozitív hatással lehet az adott gyermek konkrét nehézségének megszüntetési folyamatára;
- g) figyelemmel kíséri a gyermekek, haladását, részt vesz a részeredmények értékelésében, javaslatot tesz az egyéni fejlesztési szükséglethez igazodó módszerváltásokra;
- h) együttműködik a gyermeket nevelő-oktató szakemberekkel, figyelembe veszi tapasztalataikat, észrevételeiket, javasolataikat;
- i) fejlesztő tevékenységet végez a gyermekkel való közvetlen foglalkozásokon, – egyéni fejlesztési terv alapján az erre szolgáló fejlesztő pedagógiai ellátás órakeretében – ennek során támaszkodik a gyermeket

sikerélményhez juttatható képességeire, az átlagot meghaladóan működő és jól teljesítő funkciókra;

- j) segíti a szakembert az egyéni értékelés kialakításában, a gyermek önmagához mért fejlődésének megítélésében a problémás területen vagy dimenzióban;
- k) segíti a helyi feltételek és a gyermek egyéni szükségleteinek összehangolását.

II. A speciális szükségletű gyermek tanulással kapcsolatos specifikus elakadásainak jellemzői, fejlesztésük irányai és a pedagógiai megsegítés tartalmi, ajánlott módszerek

1. Tanulási nehézség

Leírás

A tanulási nehézség az ismeretek és készségek elsajátításának, illetve használatának problémája, amelynek háttérében általánosabb jellegű, nem specifikus tényezők állnak. A tanulási nehézség létrejöhet átlag alatti, de még a normalitás övezetébe eső értelmi képességek (sztenderdizált intelligenciatesztben mért 70-85 között IQ-érték /lassan tanulók/), érzelmi, hangulati vagy motivációs problémák, hiányos környezeti feltételek (pl. rendszertelen iskolalátogatás, nem adekvát oktatási módszerek, gyakori tanárváltások) következtében, vagy akár az oktatási közeg és gyermek közvetlen környezete közötti kulturális-nyelvi illeszkedés hiányosságaiból fakadóan. Tanulási nehézség lehet időszakos, átmeneti jellegű vagy (különösen megfelelő beavatkozás és támogatás hiányában) tartós, krónikus. Az érintett gyermekek kortársaikhoz képest lassabban és/vagy alacsonyabb nívón (pl. tantervi minimum szintjén) haladnak az ismeretek, készségek elsajátításban, tanulmányi teljesítményük gyenge. Iskoláskorban a tanulási nehézség megnyilvánulhat akár több tantárgycsoportozáshoz kötődően, általános jelleggel vagy dominánsan bizonyos tantárgyak tanulásában. A tanulási nehézség megállapítása és az egyénre szabott pedagógiai megsegítés módjára vonatkozó javaslatétel a járási vagy tankerületi szakértői bizottsági tevékenység keretében történik. A szakértői vizsgálat részeként feltárásra kerül a tanulási nehézség oki háttere, amely lehetővé teszi a célirányos beavatkozás megtervezését, továbbá prognosztikai vonatkozásai is vannak (például alacsony intelligenciaszint esetén, magasabb évfolyamokon a tanulási problémák fokozódásával számolhatunk).

A tanulási nehézség fogalmába *nem tartoznak bele* a (specifikus) tanulási zavarok (úm. diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia), mint ahogyan a beszéd- és nyelvi fejlődés meghatározott zavarai vagy az értelmi fogyatékoság (korszerűbb elnevezéssel intellektuális képességzavar) különböző súlyossági szintjei sem. A beszéd- és nyelvfejlődési zavar, a tanulási zavar és az intellektuális képességzavar az idegrendszer fejlődésének zavarán alapuló sajátos és komplex, kognitív és viselkedéses tünet-együttes, amelyek megállapítása beszéd-fogyatékoság esetén a fővárosi és megyei szakértői bizottsági tevékenység keretében történik. Ezek a diagnózisok a köznevelés rendszerében sajátos nevelési igényként fogalmazódnak meg, és az érintettek fejlesztését a sajátos nevelési igény típusának és súlyosságának megfelelő szakon, szakirányon végzett gyógypedagógus végzi.

A tanulási nehézséggel küzdő gyermek képességfejlesztő foglalkozásainak, illetve felzárkóztatásának (mint köznevelési jogi feladatellátásnak) a gyakorlatban több módja ismert és lehetséges. Általában a szakember szaktudásától és a munkájába fektetett energiától függ, mennyire képes a nehézséggel küzdő gyermeket tanórák keretein belül individuálisan foglalkoztatni. Számos olyan lehetőség kínálkozik, amikor individuálisan, vagy csoportosan, egy-egy tananyaghoz kapcsolva (olvasás, írás tanulása és gyakorlása) lehetőség van a képességfejlesztésre. A jobbnál jobb feladatoknak és játékötleteknek csak a szakember fantáziája szabhat határt.

A csoportos vagy individuális fejlesztésnél általában egyénre szabott és a hiányosan kialakult részképesség fejlesztésére irányuló feladatokat alkalmazhatóak. Ezek területei lehetnek:

- a) a mozgáskoordináció fejlesztése (pl. nagymozgások folyamatosságának ritmusosságának alakítása, finommotorika, és a szemmozgással való követés fejlesztése);
- b) a saját test érzetének, mint elemi viszonyítási pontnak a fejlesztése (pl. saját testen való tájékozódás, téri irányok: jobb-bal, fent lent közepen; testséma gyakorlatok, testkörüli térben végzett babzsákgyakorlatok);
- c) az akusztikus-fonológiai és a beszédfeldolgozás fejlesztése (pl. zörejek, zajok, zenei és beszédhangok felismerése, megkülönböztetése, zajhátterből szavak, mondatok kiemelése, megkülönböztetése);
- d) a vizuális feldolgozás fejlesztése (pl. az alak- a nagyság-, a mennyiségállandóság kialakítása, a téri irányok felismerése, a téri helyzetek megkülönböztetése, alak-háttér elválasztás gyakorlása);
- e) nyelvi játékok a szókincs és a mondatalkotás fejlesztésére (pl. szinonimák, ellentétpárok, főfogalmak szerinti csoportosítások, fokozatos mondatbővítések, mondatbefejezés, kiegészítés, egyszerű mondatokból mondatbővítés, mondatokból történet összerakás, történetek befejezése, stb.);
- f) kognitív funkciók fejlesztése (pl. figyelem, munkaemlékezet, hosszútávú emlékezetből való előhívás, intermodális (látás-hallás-tapintás együttműködése) és szeriális észlelés fejlesztése);
- g) gondolkodási műveletek fejlesztése (pl. asszociációk, analízis vagy szintézis folyamatok, elvonatkoztatási folyamat, ok-okozati összefüggéslátás, kombinációs képességek, deduktív, induktív gondolkodás fejlesztése);
- h) önbizalom, önértékelés fejlesztése, helyes megküzdési stratégiák kialakítása.

A kognitív (megismerési) képességeknek különböző dimenziói, működési folyamatai vannak, amelyekben az egyes elemek

- a) magasabb szintű látótérbe kerülhetnek (absztrakció);
- b) további elemekre tagolódhatnak, illetve az egyes elemek összevonódhatnak (strukturálás);
- c) vonatkoztathatóak, átkerülhetnek más elemek területére (transzferálás);
- d) egymással különféle kapcsolatok ismerhetők fel (kombinálás);
- e) új elemekké, új struktúrákká állhatnak össze (konstruálás, kreativitás).

Ezek a képességi szintek a mindennapi tanítási gyakorlatban (is) létező eredménymutatók; arra adhatnak választ, hogy milyen kognitív szintre lehet eljuttatni a gyermekeket a tanítás, oktatás, ismeretfeldolgozás során. Ez pedig azért fontos, mert a tanítás, oktatás alkalmatlan vagy kis hatékonyságú módszerei eredményezhetik a gyermekek körében a gyakori sikertelenséget. A tanulásban megélt sikertelenség pedig – nagy valószínűséggel – tanulási, magatartási nehézséghez vagy annak felerősödéséhez vezet. Ha nem is abban a közvetlen értelemben, hogy a rossz pedagógiai módszerek eredményezik direkt módon a tanulási nehézségek kialakulását (de e nehézségek eluralkodását a gyermek iskolai karrierjében nagyon is); viszont abban az értelemben mindenképpen,

hogy a pedagógiai gyakorlat hiányosságai eredményezik a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek tanórai háttérbe szorulását, s ezzel a negatív pszichikai (lélektani és érzelmi) spirál beindulását.

A tanulási nehézséggel küzdő gyermekeknél a fenti összefüggések kiemelt jelentőségűek. Amilyen „kiemelt figyelmet” kellene fordítani a köznevelési törvény szerint a tanulási nehézséggel küzdő gyermekek iskolai nevelésére, oktatására – nos, éppen olyan „kiemelt jelentőségű” az a törekvés vagy éppen mulasztás, ami a szakember részéről megtörténik vagy sem, a megoldásokat elősegítő kognitív folyamat-módszer alkalmazása terén.

A kognitív folyamat-módszer lényege, hogy a gyermek cselekvése áll a tanítás középpontjában. Az aktivitás, részvétel, együttműködés azért fontos (a frontális tanítás pusztán ismeretközlési céljával szemben), mert csakis az aktivitás gerjesztésével érhető el a tanulási készségek fejlesztése és az önirányítású tanulás kialakítása a speciális szükségletű gyerekeknél.

A főbb kognitív tanulási készségek az alábbiak legyenek (ezekre irányuljon az olvasási és írási tanulási nehézséggel küzdő gyermekek fejlesztése):

- a) Lényegre irányuló olvasás (vagy képi anyag tanulása a lényegre koncentrálnálva).
- b) A lényeges és a lényegtelen, az egyenrangú és az alárendelt elemek kiválasztása.
- c) Nehezen érthető anyagokkal való munka.
- d) Összegzés készítése.
- e) Osztályozás (a műveletnek a csoportképzési értelmében.)
- f) Térképkészítés – a lap közepére leírjuk a lényegét, gondolatokat és összefüggéseket kapcsolunk hozzá.
- g) Sorozatok készítése.
- h) Táblázatok készítése.
- i) Modellkészítés.
- j) Folyamatábrák készítése.
- k) Diagramm készítése.
- l) Szerepjátás és szimuláció.
- m) Értékelés (elsősorban a saját munka értékelő elhelyezése a követelmények viszonylatai között.)

Ezek a tanulási készségek céljai és egyben keretei is a fejlesztésnek. Fontos, hogy ezek a feladatok igazodjanak a gyermek fejlettségi szintjéhez. Csak akkor van remény ugyanis a fejlesztő hatás kiváltására, ha ezen a téren is következetesen érvényesül az egyéni differenciálás elve.

A frontális módszerű, ismeretközlő tartalmú tanórán a tananyag egyes fogalmainak megértése verbális úton és a gyermektől megkívánt absztrakció szintjén történik, s ez a legtöbb tanulási nehézséggel érintett gyerek számára elégtelen. Számukra leküzdhetetlen akadályt jelentenek az olvasási-szövegértési nehézségeik, s ezek idővel csak sokasodnak, s a későbbi feladatokat megközelíthetetlené teszik.

A kognitív folyamat-módszerrel szervezett tanórán minden gyermek ugyanazzal a közvetlen élménnyel kezdheti a feladatmegoldást. A tipikus fejlődésű gyermek (akinek nincsen tanulási nehézsége) nem – és a tehetséges gyermek sem – tart előrébb a tanulási folyamat kezdetén a tanulási nehézséggel küzdőknél. Mert a kérdések és feleletek nem egy már esetleg hiányzó (nehezített, gátolt vagy lassabb) olvasási, szövegértési, absztrakciós műveleten keresztül jutnak el a gyermekhez, hanem a gyermekek közvetlen és

azonnali élményein keresztül. Nincsen tehát szükség arra, hogy korábbi ismeretekre vagy új ismeretek azonnali, gyors feldolgozására támaszkodjanak. A tanórák gyermek tevékenység-központú módszer szerinti szervezése a tantárgyi ismeretek és készségek összekapcsolódását eredményezi.

A fejlesztés hatása abban mérhető, hogy a fennálló olvasási, szövegértési, írási és helyesírási nehézség a gyermek tanulásának „neki megfelelőbbé” tételével (azaz tanulási stílusának, stratégiáinak, tanulási módszereinek fejlesztésével, továbbá a tanulási folyamat pszichés akadályainak lebontásával, közömbösítésével és pozitív tanulási motivációk kialakulásával) mérséklődött-e, vagy akár teljesen megszűnt-e?

Az egyéni fejlesztési tervhez:

- a) Meg kell állapítani, fel kell tární, hogy mi okoz nehézséget a gyerekeknek? (Az olvasási-szövegértési, írási-helyesírási nehézségek milyen rész-képessége érintett a tanulási nehézségben. (Pl. auditív rövid távú memória vagy fonológiai feldolgozás, stb. terén.) Sok esetben nyújt ehhez muníciót vagy legalább is támpontot a szakértői vélemény (amennyiben rendelkezésre áll).
- b) Meg kell tudni a nehézségek kialakulásának oki hátterét. (Mitől alakult ki és mi tartja fenn vagy akár súlyosbítja is?) Ha a tanulási is vannak ilyen oki tényezők, azok megszüntetése (de legalábbis enyhítése) a pedagógiai segítség része kell legyen – a fejlesztési tervben rögzített módon is.
- c) A gyermek aktuális tanulási stílusának, tanulási módszereinek feltérképezése nélkül nem lehetséges a fejlesztés irányainak megfelelő fejlesztő módszertan kidolgozása. A fejlesztési tervnek foglalkoznia kell ezzel.
- d) Az egyéni fejlesztési terv orientálhatja a szakembereket abban is, hogy milyen tanítási módszer segíti a gyermeket legjobban a tanulásban? Az évközi gyakorlatban tapasztaltak alapján a fejlesztési terv módszertani részletei rendszeresen felülvizsgálandók.
- e) Folyamatosan ismétljünk (ezzel is segítve a sikerhez jutás esélyét a lassabban vagy nehezebben haladóknál), és állapítsuk meg, hogy miért nem sikerült az ismétlésekkel sem elérni a kitűzött célt? Ha pedig sikerült elérni a kitűzött célt, akkor a gyermek képességeit megfelelően vette-e igénybe a feladat?
- f) A fejlesztés csak akkor tud maximális eredményre jutni, ha a szakemberek együttműködnek. Az érintett gyermekkel foglalkozó minden szakembert tájékoztassunk a nehézségekről, és arról, hogyan (mivel) tudnak a helyzeten a legjobban segíteni.

Konkrét pedagógiai módszertani javaslatok a tanulási nehézségekkel küzdő gyermek segítségéhez:

- a) Az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé haladást kell választani a tananyag és az eszközök, módszerek megtervezésénél; apró lépésekben haladjon a „fonal elvesztését minimalizálva a csoportban”, szükség esetén visszalépni is merjen a tanító egy alacsonyabb szintre. Ha ez a többség gyorsabb haladása miatt csak korlátozottan lehetséges, akkor a feladatok és módszerek egyéniesítésével kell ennek az ellentmondásnak a feloldására törekedni.

- b) A tanulási nehézséggel küzdő gyermeket meg kell tanítani a számára leginkább megfelelő módokon, módszerekkel tanulni.
- c) Segíteni kell a tanítónak a gyermeket, de ne az önállóságának a rovására, mert a siker csak a gyerek saját eredményéhez kötődve tudja kifejteni a pozitív hatásait!
- d) A szakembernek törekednie kell arra, hogy a gyermek ne kudarcként élje meg a tanulást és ne szorongjon, féljen a tanórán.
- e) A multiszenzoros (a látást, hallást, tapintást és a mozgásos érzékelést is bevonó) módszerek és eszközök működnek a leghatékonyabban a tanulási nehézséggel küzdő gyermekeknél.
- f) Fontos a tanulással kapcsolatos motiváció fenntartása.
- g) A szakember emelje ki a gyermek jó tulajdonságait, erősítse azokat a képességeit, teljesítményeit, amiben jó, jól tud, vagy jól teljesített.
- h) Meg kell előzni, hogy a társak csúfolják, bántsák, peremhelyzetbe szorítsák, kiközösítsék a tanulási nehézséggel küzdő gyermeket a közösségben.
- i) A gyermek érezze magát biztonságban a szakember jelenlétében; dicserje, motiválja, ambicionálja őt a szakember – de mindig csak megérdemelten! Ehhez az kell, hogy a szakember megkeresse, felkutassa és „megláttassa” a gyermekkel azokat a képességeit és teljesítményeit, amikben erősek, jók vagy éppen kiválóak. Mindezekkel erősítik a gyerek önbizalmát, ami a tanulási nehézségek leküzdéséhez is szükséges.
- j) A tanulási nehézségek az esetek többségében viselkedésbeli, magatartásban is megmutatkozó jelenségekkel is együtt járnak. Ha szükséges, kérje ki más szakember véleményét, tanácsát.

2. Olvasási–szövegértési nehézség, írás–helyesírási nehézség

Leírás

Ahhoz, hogy pontosan érthetővé váljon, mit is jelent az olvasás-írás területén létrejövő tanulási nehézség, röviden szót kell ejteni az olvasástanulás idegrendszeri hátteréről. Az olvasás-írás (szövegértés-szövegalkotás kompetencia) igen összetett, igazán tanult emberi képességünk. A szóbeli nyelvet, beszédet, szinte észrevétlenül tanuljuk meg, ehhez rendelkezünk velünk született érzékenységgel, melyet a kezdetől direkt módon, a nyelvi fejlődéshez rendelt idegrendszeri struktúrák biztosítanak. Olvasástanuláskor – ellentétben a nyelv természetes tanulási folyamataival – idegrendszerünk nem egy „szűz”, hét éves korunk előtt még nem használt idegrendszeri területet bocsát rendelkezésünkre, hanem olyan neurális területeket, melyek az olvasás funkciójához legközelebb álló más készségek-képességek koragyermekkor óta történő kialakulásában aktívan működtek közre. Az olvasástanulás során ezek funkciója fokozatosan alakul át. Az új funkciók stabilizálásához megfelelő időre van szükség. Ellentétben tehát a beszéd tanulásával, az olvasás és a helyesírás optimális működésének kialakításához – tipikus fejlődés és kellően érett idegrendszer mellett is – hosszú időn át tartó, tudatos (a szakember által megfelelően irányított) tanítási-tanulási folyamatokra van szükség akkor is, ha vannak olyan gyermekek, akik látszólag maguktól tanulják meg az olvasás technikáját.

Az írott nyelv elsajátításának két alapfolyamata: (i) **A kódolás-dekódolás**, melynek feladata írás esetén a beszédhang betűre váltása, olvasás esetén a betű beszédhangra váltása (ezt hívtuk korábban olvasástechnikának és „ahogy mondjuk, úgy írjuk” helyesírásnak); (ii) **a szövegértés-szövegfeldolgozás**, melyben a dekódoláson már átment szöveg tartalma tudatossá válik, majd az így nyert tartalmat a gyakorlott olvasó képes összevetni korábbi ismereteivel, tapasztalataival is. Az elsős kisdíák képesek elsajátítani a betű-beszédhang megfeleltetés szabályait, de ennek teljes automatizálódása tipikus fejlődés esetén is csak a 4. osztályra szilárdul meg. A szövegértés-szövegfeldolgozás a teljes iskoláskoron át fejlesztendő, csak ezáltal tudja összekapcsolni a gyermek a korábban szerzett ismeretekkel és gondolkodási műveletekkel az éppen olvasott tartalmakat.

Az **olvasási–szövegértési, vagy a helyesírási nehézség**, olyan, kizárólag az írott nyelv elsajátításának szakaszát érintő, a két pszichikus alapfolyamat (kódolás-dekódolás és/vagy szövegértés) valamelyikében vagy akár mindkettőben létrejövő, **átmeneti tanulási nehézség**, mely elsősorban gyenge olvasási, helyesírási teljesítményben nyilvánul meg. Az olvasás-írás tanulás folyamata megtorpan, lelassul, a kisdíák nem sajátítják el társaival hasonló ütemben a betű-beszédhang megfeleltetés szabályait, és/vagy az összeolvasást. Az olvasás betűző marad, nem válik folyamatossá, betűcserék, kihagyások, sorrendi tévesztések jönnek létre. Ebben a folyamatban a szövegértés nehézsége lehet másodlagos következmény is, hiszen minél gyengébb az olvasástechnika (dekódolás), annál korlátozottabban fér hozzá az írott nyelvbe „rejtett” információhoz a gyermek, s ez önmagában is jelentősen csökkentheti a tartalom megértésének esélyét. Lehetséges azonban, hogy a gyermek az olvasástechnika viszonylag kielégítő fejlődése mellett is társainál kevésbé érti az olvasottakat az előzetes tudás hiányosságai, vagy a szövegfeldolgozáshoz szükséges gondolkodási műveletek gyengesége miatt. Az olvasási-helyesírási nehézség ugyanakkor kizárólag viszonyfogalomként értelmezhető, ahol a gyermek nyelvi fejlődése, idegrendszeri funkciói nem térnek el jelentősen, ugyanakkor más belső vagy környezeti okok miatt átmenetileg nem tud megfelelni az olvasás-írás tanítási-tanulási folyamatban támasztott elvárásoknak.

Az olvasási-helyesírási nehézség kialakulását jelentősen befolyásolják a következő környezeti tényezők:

- a) A gyermek szociokulturális háttere (pl. a nyelvi fejlődést és/vagy az olvasási kedv felkeltését nem ösztönző, esetleg korlátozott nyelvi kódot használó környezet). Amennyiben a családban nem mindennaposak a gyermekkel való beszélgetések, mese vagy verselés, éneklés, esetleg a gyermek környezete szűk szókinccsel, egyszerűsített grammatikai szerkesztéssel beszél, nem lesz elégséges a nyelvi fejlődés az írott nyelv elsajátítására.
- b) Az idegrendszeri érési folyamatokat figyelmen kívül hagyó, a közvetlen világot megismerő érzékelési folyamatokat elhanyagoló, helyette a virtuális világ (TV computer, okos telefon, videojátékok) korai és/vagy túlzott használatát megengedő, preferáló szülői magatartás.
- c) A tartós, rendszeres iskolai távollétek, bármilyen ok is áll a háttérben: pl. krónikus betegség, szülői elhanyagolás.
- d) Az olvasás-íráshoz szükséges nyelvi- vizuális és grafomotoros készségek előkészítő fejlesztéséhez kevés időt biztosító, a betűtanulást a képességbeli előfeltételek megteremtése nélkül sürgető tanítói magatartás.
- e) A magyar nyelv sajátosságaihoz nem alkalmazkodó olvasástanítási módszer (pl. nem veszi figyelembe a betűtanítási sorrend kialakításakor a homogén gátlás jelenségét).
- f) A neurális fejlődés törvényszerűségeihez nem alkalmazkodó, az olvasáshoz szükséges nyelvi és vizuális készségek megelőző fejlesztésére vagy a betű-beszédhang kapcsolat megszilárdítására, az összeolvasásra kellő időt, gyakorlást nem biztosító olvasástanítási folyamat.

A gyermeki fejlődésben mutatkozó enyhe eltérések is vezethetnek átmeneti nehézségekhez az írott nyelv (olvasás és helyesírás) elsajátításában:

- a) Korai beiskolázás miatt az idegrendszer éretlen az olvasással járó kettős elvonatkoztatási folyamat feldolgozására.
- b) A látás korrekciója miatt kapott új szemüveg (pl. Prizmás szemüveg) megszokásának folyamata egybeesik a betűtanulás intenzív szakaszával.
- c) Gyakori felsőlégtűi megbetegedések átmeneti, enyhe, ám a beszédhang-feldolgozást érintő hallásromlással járnak, melyek visszavetik a betűtanulás sikerességét.
- d) A fókuszált figyelem (ez lehet elsődleges ok vagy pl. valamilyen aktivitászavar vagy más viselkedési-magatartási probléma következménye) megtartásának nehézségéből fakadó auditív-fonológiai vagy vizuális feldolgozási nehézségek, melyek miatt a gyermek több időre és gyakorlásra van szüksége a betű-beszédhang kapcsolat és az összeolvasás elsajátításához.
- e) A szeriális sorbarendezés vagy a szenzoros integráció zavara, mely akadályozza a betű-beszédhang összekapcsolódást és a kezdetben szigorúan szekvenciálisan működő összeolvasási folyamatokat.
- f) Fel nem ismert fejlődési zavar (pl. a nyelvfejlődés vagy az intellektuális képességek zavara).

Az olvasás és az elemi helyesírás nehézsége egy töről, a betű-beszédhang kapcsolat, valamint az összeolvasás nem megfelelő voltából fakad. Amennyiben az **írás kivitelezésének nehézségeivel**, tehát nem helyesírási, hanem alaki problémával állunk szemben belső okként felmerülhet a mozgásos ügyetlenség, a mozgáskoordináció gyengesége. Az olvasás, a helyesírás és az írástanulás nehézségeit számos másodlagos nehézség is követi. A gyermek egyre több kudarcot él át, ennek hatására önértékelése, önbizalma fokozatosan leépül, tanulási motivációja csökken vagy teljesen elveszik, egyre növekszik teljesítményszorongása, a számára megugorhatatlan teljesítményelvárások frusztrációt, dühöt vagy éppen apátiát válthatnak ki akár már egy tanév leforgása alatt. Ezek nyomán magatartási, viselkedési, figyelmi problémák jöhetnek létre, melyek tovább rontják teljesítményét. Gyakori, hogy már csak az ilyen másodlagos, következményes nehézségek okán kerül a gyermek szakértői vizsgálatra, pedig az írott nyelv elsajátítást érintő nehézségek jelentős részét meg lehetne előzni.

Sajnos még ma is tipikusnak mondható életút, hogy az olvasás, helyesírási nehézségekkel küzdő tanulók jelentős hányada csak a második osztályban vagy azt követően kerül szakértői vizsgálatra. A tanulási nehézség diagnózis kézhezvétele általában először harmadik osztályban történik meg. Az iskolák többsége tévesen úgy értelmezi, hogy az iskolai fejlesztő-segítő beavatkozás csak akkor jár a gyermeknek, hogyha már szakvéleménnyel rendelkezik. Ez sajnos így van még jelenleg jogi értelemben a törvény által kifejezetten „fejlesztő pedagógiai ellátásként” meghatározott BTMN-különjog vonatkozásában. Viszont a törvény szerint nagyon is lehetséges – és az alábbiakban látni fogjuk, hogy kiemelkedő jelentőségű is – a tanuló azon jogának érvényesülése, hogy a fejlesztő pedagógus, gyógypedagógus (akár az iskolán belül, akár a pedagógiai szakszolgálatoknál) segítségét minél korábban igénybe vehesse. A pedagógiai szakszolgálatokról szóló 15/2013. EMMI rendelet a nevelési tanácsadásról, a logopédiai ellátásról és az óvodapszichológusi, iskolapszichológusi ellátásról szóló részekben a szakszolgálat „alapellátásként” írja le ezeket a szolgáltatásokat; tehát az igénybe vételüket a szakember által észlelt aktuális szükség alapozza meg és nem a „szakellátáshoz” szükséges BTMN-t megállapító szakértői bizottsági szakértői vélemény. Jár tehát a gyermeknek, szakértői vélemény elkészülése előtt is a neki szükséges pedagógiai, fejlesztő pedagógiai segítség! A gyermeket a probléma felismerését követően (nem csak a diagnózist követően) a lehető leghamarabb megelőző (preventív) ellátásban kell részesítenünk. A tanulási nehézség – ellentétben a tanulási zavarokkal – visszafordítható folyamat, ha a preventív megsegítés, fejlesztés időben, a szükséges képességterületeken végbemegy. Ellenkező esetben konzerváljuk a nehézségeket vagy akár súlyosbítjuk is azokat, tartós tanulási hátrányt okozva. Nem beszélve az ennek következtében létrejövő viselkedési, magatartási nehézségekről. Az Nkt. 27. § (5) bekezdése nyújt erre (a BTMN szakértői bizottság által készített szakértői vélemény előtti!) kötelező köznevelési szolgáltatásra jogalapot: „Az általános iskola és a középfokú iskola köteles megszervezni a tanuló heti kötelező óraszámát és az osztályok engedélyezett heti időkeret-különbözete terhére a tehetség kibontakoztatására, a **hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatására**, a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulók számára, továbbá az **első–negyedik évfolyamra járó tanulók eredményes felkészítésére szolgáló, differenciált fejlesztést biztosító egy-három fős foglalkozásokat.**„

Fontos, hogy az olvasási-helyesírási nehézség átmeneti problémáját (BTMN) megkülönböztessük a fejlődési diszlexia, illetve a nyelvfejlődési zavar vagy más pszichés fejlődési zavar talaján kialakuló írott nyelvi zavartól (SNI). Jóllehet az olvasás-

írás teljesítmény szintjén a jelenségek hasonlóan mutatkozhatnak, az egyén képességstruktúrájában, anyanyelvi fejlődésében kielégítő nevelési környezet mellett is (pl. nyelvfejlődési zavar esetén) jelentős eltéréseket találunk:

- a) A gyermek beszéd-nyelvi fejlődése jelentősen megkésik, (2 éves korára nem éri el aktívan használt szókincse az 50-70 szót.
- b) Mondatalkotására még nagyóvodás korában is a töredékes, hiányos vagy a grammatikai szabályokat (nem csak a kivételeket) figyelembe nem vevő szerkesztés jellemző.
- c) Az összetett instrukciókat nem tudja feldolgozni, annak ellenére, hogy figyelmét jól koncentrálja. Hosszabb verbális kommunikációban (lehet akár 15 perc után is) nagyon elfárad, szinte kimerül, ezért csökken figyelem összpontosítása.
- d) Mondanivalóját gyakran helyettesíti gesztusokkal, rámutatással, élénk, már-már a bohóckodásig elmenő mimikával.
- e) Nehezen ragad meg szónál kisebb elemeket, pl. nem tud szótagolva mondókat mondani, vagy még elsős korában is nehezen választja le az első hangot a szóról vagy nem tud szavakat beszédhangokra bontani.
- f) Kerüli az óvodában a verbalitást igénybevevő játékokat.
- g) Nehezen jegyez meg verseket, rövid 1-2 mondatos szövegeket kívülről.
- h) Esetleg sok hangra kiterjedő artikulációs zavart mutat, mely makacsul fenn áll, fejlesztés hatására is nehezen javul.

A fejlődési diszlexia és a nyelvfejlődési zavar az anyanyelv-elsajátításhoz kapcsolódó idegrendszeri funkciók tipikustól való jelentősen eltérő fejlődése miatt (akár fennáll genetikai ok akár nem) tartósan fennálló súlyos, specifikus tanulási zavar, az egyéb pszichés fejlődési zavar SNI-kategóriába tartozik. A fejlődési diszlexia megfelelő logopédiai, gyógypedagógiai beavatkozás mellett jelentősen fejleszhető, azonban meg nem szüntethető, nem csak az olvasást és a helyesírást, de az írott nyelvi feldolgozás minden iskolai és iskolán kívüli területét (a közismereti tárgyakhoz kapcsolódó tankönyvi tanulástól a bevasárlásig) súlyosan befolyásoló zavar.

Fejlesztési irányok

Az olvasási, helyesírási nehézséggel küzdő gyermekek segítésében döntő szerepe van az őket tanító szakembereknek. A mindennapi pedagógiai munkát segíti, támasztja alá elsősorban tanácsadással, másodsorban készségfejlesztéssel, és ha szükséges reedukációval a fejlesztő pedagógus.

Minden gyermek esetében fontos a tanulási folyamatok alaphangulata. Általánosan elmondható, hogy szorongás és feszültségmentes, elfogadó, a gyakorlásra és nem a megmérettetésre hangsúlyt helyező légkörben jó tanulni. Ahol nincs megítélő, inkább fejlesztő értékelés. Az ilyen légkör maga is megelőzhet tanulási nehézségeket, vagy azok súlyosbodását jelentősen befolyásolhatja. Szintén csökkenti a szorongást, ha az olvasási-helyesírási nehézségekkel küzdő gyermek a felső tagozattól kezdve használhat akadálymentesítő eszközöket (pl. laptop, felolvasóprogram) a tanórák és az otthoni tanulás során. A tanulás iránti öröm a gyermek életörömének egyik fontos kifejeződése – már, ha az intézményes oktatás ezt engedi neki...!

Az olvasás-helyesírási nehézséggel küzdő gyermek számára legfontosabb a differenciálás az órai és az otthoni munka adásakor egyaránt. Ugyanis „megfelelően tápláló” (a gyermek aktuális képességszintjével sikeresen megoldható) feladat nélkül gyorsan elveszik a tanulási motiváció. S ez egyre halmozza a nehézségeket, valamint másodlagosan megjelennek a viselkedési problémák, de akár pszichés zavarokat (depresszió) is

okoz a tartós teljesítményfrusztráció. Emellett azonban fontos tudni, hogy a szakemberek magával az órai munka szervezésével, a tananyag feldolgozás módjaival is sokat segíthetnek az ilyen gyermekeknek. Az egyszerű, jól átlátható, jól strukturált óravezetés és instrukció minden gyermeknek segítség. Szintén elsődlegesen a szakember feladata a tantárgyi felzárkóztatás, az egyéni vagy kiscsoportos gyakorlóórák tartása, hiszen ő tudja leginkább, milyen tananyagot, milyen módon adott át a gyermekeknek, így azt is, milyen más módon közelíthető meg még az a tananyagrész. A reedukáció, tehát pl. a betűk és az összeolvasás rendszerszerű újratanítása valamint az olvasáshoz, íráshoz szükséges kognitív és nyelvi készséghiányok kiküszöbölése szintén fejlesztő pedagógiai kompetencia.

A szakember feladatai:

Leghatékonyabb segítség, ha a szakember a gyermeki fejlődés-törvényszerűségeit messzemenőig figyelembe vevő preventív, proaktív, hézagmentes, a homogén gátlást lehetőség szerint kiküszöbölő olvasás-íratanítási módszert választ, melyben kiegyenlített a hangoztatás, az analízis és szintézis folyamatok aránya.

Mit is jelent pontosan ez:

- i) Preventív, mert széles alapú akusztikus-fonológiai előkészítést, végez még a betűtanítási szakasz előtt. Vagyis a beszédhangok egymástól való megkülönböztetését, a szavak beszédhangokra bontását, beszédhangokból történő összerakását, vagyis az úgynevezett fonológiai tudatosság fejlesztését preferálja a vizuális és grafomotoros előkészítés mellett. A fonológiai tudatosság a leghatékonyabb előrejelzője az olvasástanulás sikerességének. Minden diszlexiás gyermek gyenge fonológiai tudatosságbeli készségeket mutat (vizuális feldolgozási nehézségeket csak egy részük), míg a jól olvasók ügyesek az ilyen feladatokban. Annak ellenére, hogy az olvasáshoz szükséges nyelvi és vizuális készségek-képességek fejlesztése relatíve sok időt visz el, a betűtanulás gördülékenyebbé válik, gyorsabban szilárdul meg a betű-beszédhang kapcsolat.
- j) Proaktív, mert a fonológiai tudatossághoz kapcsolódó készségfejlesztést az előkészítő szakaszt követően a betűtanulás és az evidencia alapú (ahogy mondjuk, úgy írjuk) helyesírás tanulásának szakaszában is tovább folytatja, addig, míg a csoport kiegyenlített képességeket mutat e tekintetben.
- k) Proaktív, mert nem siet el a betűtanítást, elegendő időt hagy a gyerekeknek a betű-beszédhang kapcsolat megszilárdítására, sok játékos feladattal (minden érzékleti területet bevonva: látás, hallás, tapintás, mozgás) szinte a „gyermekek testébe költözteti a betűket”.
- l) Hézagmentes, mert csak olyan betűk szerepelnek az olvasnivalóban, melyeket a gyermekek már megtanultak, ahol a betű-beszédhang kapcsolat már megszilárdulóban van.
- m) Hézagmentes, mert nagy figyelmet fordít az összeolvasás tanulására és a magyar nyelv fonotaktikai szabályainak (szótagszerkezetének) megfelelő szótagtípusok, szótípusok olvastatásának gyakorlására is.
- n) Hézagmentes, mert a legkönnyebb szerkezetű (pl. pipa) szavaktól indulva fokozatosan nehezíti az egyre összetettebb szerkezetű és egyre hosszabb szavak olvasásával. Ugyanígy a történetek olvasását is fokozatosan nehezedő szövegekkel gyakorolja.

- o) Kiegyenlített, mert törekszik arra, hogy a már ismert szavakat a gyermekek szónál kisebb egységekből (pl. szótagokból, betűkből) is kirakják a gyakorlás során.
- p) Kiegyenlített, mert történetet addig nem olvastat, amíg a gyermekek néhány mondatos történetet megadott mondatokból nem képes összeállítani.
- q) Kiegyenlített, mert az olvasástechnikát sohasem gyakorolja öncélúan, minden olvasástechnikai feladat mellé rendel egyszerű szövegértési feladatot (pl. szótagolvasáshoz a szótagok szóvá való kiegészítését).
- r) A homogén gátlás lehetőségének a csökkentése érdekében figyelemmel van arra, hogy a magyar ÁBÉCÉ viszonylag sok betűt tartalmaz (44, míg az angol majdnem csak ennek a felét 24), ezért gyakoriak a beszédhangzók közötti akusztikus-fonológiai hasonlóságok, de jelentős számban fordulnak elő formai-vizuális hasonlóságok is a betűk között. A leginkább azokat a betűket tévesztik össze a gyerekek, melyek formai és akusztikus hasonlóságot is mutatnak. Az ilyen betűket egymástól időben távolabb célszerű tanítani, valamint egymástól is érdemes a két szempont szerint differenciálni, a gyermekekben is tudatosítva ezek különbségeit.

Ezen elveknek megfelelő, tudományosan is érvényes módszer jelenleg a Meixner-féle hangoztató-elemző összetevő módszer, mely a Játékház olvasókönyvek sajátja. Szintén megalapozott, kiegyenlített módszer az Adamikné és Gósy Mária által kialakított módszer (Mesék csodái), valamint a Mozaik tankönyvcsalád olvasókönyve. A többi, jelenleg forgalomban lévő elsős olvasókönyv több felsorolt kritériumnak sem felel meg, választásuk önmagában is növeli a tanulási nehézség kockázatát.

A betűtanítás pillanataiban nem tud az osztálytanító differenciálni, éppen ezért van nagy jelentősége a multiszenzoros (auditív-vizuális-taktilis-kinesztetikus) megerősítésnek és a kellő gyakorlási időnek. A gyakorlás során már fontos a legalább két különböző szinten működő, differenciált feladatadás, mely nem csak a mennyiségében, de azok nehézségi szintjében is képes alkalmazkodni a gyermekek különböző képességeihez. Az olvasástanítás során sikerorientált fejlesztésre kell törekednünk, hogy kialakítsuk, fenntartjuk az olvasási kedvet, a gyermekek örömet leljenek abban, hogy egy szót, mondatot elolvastak, felismerték annak értelmét. Az olvasóvá nevelést nem csak az önálló olvasás, hanem a tanító által rendszeresen mondott mesék, történetek is segítik, nem különben, ha maguk a gyerekek alkotnak akár szóban írásban történeteket (kreatív írás). Ezeket a fontos lépéseket csak a tanító tudja megtenni, semmilyen – egyébként jól felépített – fejlesztő pedagógiai munka nem pótolhatja azt.

Az értő olvasás fejlesztése nem csak az olvasás-helyesírási nehézségekkel küzdő, de a tipikus fejlődésű gyermekek számára sem zárul le az olvasástanítás korszakával. Egészen középiskolás korig folyik tovább. Ennek fejlesztésében minden szaktanárnak jelentős feladata van. Minden szaktárgynak megvannak a jellemző kifejezései (szakszó-kincse), jellemzően használt nyelvi fordulatai. Ezeket ugyanúgy fel kell ismertetni, gyakoroltatni kell a gyermekekkel, mint olvasástanuláskor a szavakat. Fontos, hogy a szaktanár egy-egy tananyag feldolgozása során kiválassza azt a 10-15 legfontosabb kifejezést, melyet meg szeretne ismertetni a gyerekekkel és ezt változatos formában gyakoroltassa az órán. Segítse a gyermekeket, hogy az adott témakörbe bele tudjanak helyezkedni, megértsék a szaktárgy jellemző nyelvi fordulatait. Ugyanígy szükséges

segíteni a szövegfeldolgozás másik szintjét, az összefüggések megértését is. Segítse, hogy különböző feldolgozási technikákat, tanulási technikákat próbálhassanak ki a gyermekek egy-egy tananyagrésztényeinek és összefüggéseinek megértésére, megjegyzésére. Segítse, hogy képességek szerint heterogén csoportokban dolgozhassanak a gyerekek, így mindenki a saját lehetőségeinek megfelelő feladatot kaphat, mégis minden gyermek számára összeáll a teljes ismeretanyag. Így minden gyermek sajátjának fogja érezni az adott tananyagot. Az olvasási-helyesírási nehézségekkel küzdő gyermekeknek lehetőség szerint nyelvtől teljesen (pl. képregény rajzolás megadott kockaszámmal) vagy majdnem teljesen független (pl. gondolattérkép, idővonal) házi feladatokat ajánljunk fel. Tapasztalni fogjuk, milyen sok és ügyes munkára képesek, ha a feladatokat ilyen módon „akadálymentesítjük” számukra.

Fontos, hogy minden gyermek meg tudja mutatni, milyen tudásra tett szert egy-egy témakörben. Igyekezzünk olyan beszámolási módot választani az olvasási-helyesírási nehézségekkel küzdők számára, melyekben nem akadályozottságuk, hanem képességbeli erősségeik mentén dolgozhatják fel a tananyagot. Kérjünk kérdéseket a többiek számára vagy szóbeli beszámolót, esetleg a legfontosabb öt mozzanatról készített rajzot, címmel, stb.. A felső tagozaton a reális önértékelés kialakítását nagyban segíti, hogyha a felajánlott feladattípusok közül maguk a gyermekek választanak.

A fejlesztő pedagógus feladatai:

- a) hospitálásokkal, szakmai megbeszélésekkel segítik az oktató szakembereket, hogy az írás – olvasás tanulásában kockázatot hordozó gyermekeket hamar felismerjék;
- b) pedagógiai szűréseket végeznek
- c) segítséget nyújtanak az oktató szakembereknek, hogy az órai előkészítő készség-képességfejlesztés valamint a betűtanítás során milyen játékokat, gyakorlatokat alkalmazhatnak a kockázat csökkentésére, a nehézségek megelőzésére;
- d) kéttanáros modellben segíthetik az írás-olvasásórákon (vagy azok egy részén) a tanulási nehézségek megelőzését, ha segítenek a szakembernek a differenciálásban;
- e) segítik a szakembereket a differenciált tananyagfeldolgozás, feladatadás és számonkérés kidolgozásában;
- f) egyéni fejlesztési terv alapján kognitív és nyelvi készség-képességfejlesztést végeznek azoknál a gyermekeknél, akik a tanórai készségfejlesztés és differenciálás ellenére is nehézségeket mutatnak;
- g) egyéni fejlesztési terv alapján teljes vagy részleges reedukációt végeznek azokkal a gyermekekkel, akiknél a tanórán kellő körültekintéssel végzett betűtanítás nem vezetett eredményre;
- h) segítenek a gyermekeknek a tanulási folyamatok akadálymentesítésében: pl. kipróbálják a különböző tanulási vagy mnemotechnikákat, alkalmazzák azokat egyes konkrét tananyagrészek megtanulásához,
- i) megtanítják az infokommunikációs akadálymentesítésre szolgáló eszközök használatát, pl. felolvasóprogramok, helyesírás ellenőrző, hangfelismerő jegyzetkészítő, stb.;
- j) szükség esetén szakértői vizsgálatot, vagy felülvizsgálatot kezdeményeznek, ehhez fejlesztő pedagógiai véleményt készítenek.

A fejlesztő pedagógusnak összességében az olvasási-írási nehézségekkel küzdő gyermekek gondozása során arra kell törekednie, hogy az olvasás-írásstanulás mögött álló szenzo-motoros, kognitív és nyelvi készségek-képességek fejlesztésével járuljon hozzá az írás-olvasásstanulás sikeréhez. A készségfejlesztés mellett a reedukációs folyamatot is kézben tartva, a rosszul rögzült betű-beszédhang kapcsolatokat – közvetlen sok csatornás tapasztalatszerzéssel segítve meg az elvonatkoztatási folyamatot – újra feldolgozza, az összeolvasást újratanítja. Betűdifferenciálást és ennek megfelelő olvasási, helyesírási vagy szövegértési gyakorlatokat is gyakran végez ebben az időszakban. Folyamatosan segíti a gyermeket az önálló tanulási stratégiák kialakításában, melyhez nem csak a tanulási technikák, hanem a megfelelő tanulási környezet és timing (időbeosztás) kialakítása, és az infokommunikációs akadálymentesítő eszközök használatának gyakorlása, illetve a WEB verbális információkeresés, feldolgozása hatékony technikáinak megtanítása is hozzátartozik. A fejlesztő folyamat közben mindig törekszik a metakészségek fejlesztésére, hiszen a tartósan tanulási nehézségekkel élő fiatalnak nagy szüksége van arra, hogy pontosan ismerje erősségeit és gyengeségeit, reális önértékelést és megküzdési stratégiákat építsen ki (vagyis erősségeivel képes legyen gyengébb képességeit kompenzálni). Ezeket a tanulás vagy később a munkája során ki egyenlítőten tudja kezelni.

Ajánlott pedagógiai segítség

Ahogy azt már előzőleg leírtuk, a pedagógiai megsegítés fókuszpontjai a különböző életkorokban mások és mások. Az alábbiakban területenként nézzük végig, milyen módszereket, feladattípusokat érdemes alkalmazni az olvasás-helyesírás nehézségével küzdő gyermekek differenciált oktatásában. Ezek a módszerek azonban a többi gyermek hasznára is válnak, élményszerűvé, színessé teszik az órákat.

- a) **A beszédhangokból indulunk ki az előkészítés során**, sokat játszunk a szavakon belüli kisebb elemekkel, a szavak szótagokra, beszédhangokra bontásával, rímek felismerésével. Hiszen a szóbeli beszéd elemeinek „kihallásából” felismeréséből indul ki az olvasásitanítás. Ezt változatos módon mozgással is összeköthetjük, pl. a gyerekek leugorhatják a szótagszámot, szótagszám szerint csoportosíthatják a képeket, hozzátehetünk egy szótagot, elvehetünk egy szótagot a szóból, hogy egy új szót kapjunk. összekeverhetjük egy szó szótagjait, hogy azután helyes sorrendbe rendezzük. Halandzsa szavakat (álszavakat, pl. varázs-igéket) is szótagolhatunk, a rövidebbeket hangokra bonthatunk. Szavak szótagszámát beszédhangzó számát korongokkal kirakhatjuk, megnevezhetjük az egyes korongokhoz tartozó szótagot, beszédhangzót. Megnevezhetik az első, az utolsó beszédhangzót. Már nehezebb, ha pl. a 3. vagy az 5. hangzó megnevezését kérjük. Vagy, hogy pl. az első vagy az utolsó hangzót cserélje ki egy másikra, úgy, hogy újabb értelmes szót kapjon. Ezeket a játékokat általában nagyon szeretik a gyerekek, ha rendszeresen, csak rövid 5-10 perces ilyen feladatokat iktatunk a magyar órákba, akkor a betűtanulás és az evidencia alapú helyesírás sokkal gyorsabb fejlődésnek indul, kevesebb lesz a hangzás utáni tévesztés.
- b) **A betűtanulásnál a multiszenzoros érzékeltetésből indulunk ki**, melyhez főként a látás, hallás, tapintás és mozgásérzékelés csatornáit kapcsoljuk össze. Lejárjuk, testünkéből kirakjuk, fonalbetűként vagy agyagbetűként tapintjuk, hátra, tenyérbe, vizes kézzel papírra, zseblámpával

falra írva felismerjük, gyurmából megformázzuk, lábbal lerajzoljuk a betűket. Mindeközben mindig az adott betűhöz tartozó beszédhangot hangoztatjuk.

- c) **A fonológiai vagy vizuálisan összetéveszhető betűket egymástól tudatosan differenciáljuk**, érzékeltetjük a gyermekekkel a két hang kiejtése közti hasonlóságokat és különbségeket (pl. pattan a nyelvünk, vagy nincs akadály, morog a torkunk vagy nem), majd a két betű formájában, elhelyezkedésében mutatkozó hasonlóságokat és különbségeket (melyik vonalközben lakik, milyen elemekből áll). Majd ezt követően oppozíciós szavakat is olvasunk a betűkkel (pl. a-á esetén: vall-váll, sas-sás). Ezeket a szavakat legalább szóban mindig mondatokba is helyezzük utána, mivel a fonémáknak jelentés megkülönböztető szerepe van a nyelvben.
- d) **A folyóírás tanításánál** preferáljuk a lendületes, nagy ívű betűforma gyakorlást: betűfestés legalább 14-es lapos ecsettel, betűrajzolás vastag ceruzával, postaironnal 3 részre hajtott csomagoló papírra, betűírás homok- vagy lisztálcába, betűírás zsírkrétával, lábbal. Csak, mikor már a biztos lendület és kötésformák megjelentek, akkor érdemes lekicsinyíteni a betűket a füzetbe, de akkor is célszerű először nagyobb vonalásba írni.
- e) **Az olvasástechnika feladatát mindig kössük össze valamilyen szövegértési feladattal.** Például betűolvasáskor mondjunk szavakat az adott betűvel, betűdifferenciáláskor keressünk együtt oppozíciós szópárokat. Szótagolvasásnál egészítsük ki az adott szótagot szóval, úgy, hogy az legyen az első, utolsó vagy középső szótag a szóban. Ha ez nehéz, mondjunk egyszerű meghatározásokat, melyek segítségével a gyerekek könnyen rájönnek a kiegészítésre. Az írott nyelvi nehézségekkel küzdő gyermekek szoronganak a hangos olvasástól, sok frusztrációtól kíméljük meg őket, ha nem az osztály előtt olvasnak, csak kisebb csoport, vagy csak a tanító előtt, akinek – nyilvánvalóan – tudnia szükséges, hol tartanak épp a dekódolás fejlődésében.
- f) **Minden olvasási feladathoz kapcsoljunk analízis-szintézisgyakorlatokat.** szótagokból szavakat, szavakból mondatot, mondatokból ok-okozati összefüggést, összetett mondatot vagy rövid 3-5 mondatos történetet rakjunk össze. Ezeket a feladatokat fontos valódi manipulálással összekötni, tehát, hogy valóban mondatcsikokból álljon össze a történet a gyerekek számára. Csak ezután kezdjük rövidebb szövegeket tartalmilag is feldolgozni.
- g) **A szövegfeldolgozásban változatos technikákkal éljünk**, a lehető leg-ritkábban alkalmazzuk a hagyományos kérdés-kikeresés-válaszírás technikát. Ez mozgatja, fejleszti legkevésbé a nyelvi értést, nem aktivizálja a szöveggel kapcsolatos előzetes tudást, egysíkúvá, érdektelenné teszi az olvasás élményét. Helyette használjunk a szöveg jellegének megfelelően más szövegfeldolgozó technikákat, mint pl.:
- címadás (akár bekezdésenként is)
 - bekezdésenként kulcsszó, kulcsmondat megfogalmazása,
 - idővonal összeállítása,
 - bekezdésenként a gyermekek fogalmazzanak egymásnak kérdéseket,
 - eseményképek, képregény rajzolása fontosabb eseményenként,

- az események csoportos élőképben vagy rövid némajátékban való megjelenítése, a többieknek fel kell ismerni belőle a jelenetet,
 - az egyes szereplők, helyszínek egymáshoz való viszonyát pókhálóábrán megjeleníteni,
 - az események láncolatáról vagy a közöttük lévő összefüggésekről pókhálóábrát készíteni,
 - befejezést vagy elágazásokat írni a cselekményhez ugyanazokkal a szereplőkkel,
 - szereplőkről portrét készíteni rajzban és tulajdonságjegyzékkel egyaránt.
- h) A hagyományos szövegértési feladatoknál a kérdéseket a különböző gondolkodási műveletek szerint megválasztani:**
- egyszerű információk kikeresése,
 - összetett, de expliciten a szövegben megjelenő információk kikeresése,
 - explicit, de több mondatban megjelenő információ-kapcsolat felismerése,
 - implicit összefüggések felismerése,
 - szereplők, író szándékának felismerése,
 - a szöveg olvasóra való hatásának felismerése,
 - önreflexiók a szöveg tartalmára vonatkozóan.

Ezek a szintek minden rendszerszintű mérésben (kompetencia mérés, PISA-vizsgálat vagy akár a magyar érettségi is megjelennek. Az olvasási-helyesírási nehézségekkel küzdő gyermekeknek főként az implicit, összetett tartalmakkal vannak nehézségeik.

- i) A szövegértés gyakorlását több típusú szövegen is érdemes gyakorolni:**
- Elsőként olyan szövegeket válasszunk a gyermeknek, melyek a mindennapi élethez kapcsolódnak, egyszerűen megfogalmazottak, akár vele is megtörténhetek volna, tehát saját tapasztalataihoz tudja kapcsolni. Az elemi szövegértési képességet ezeken gyakoroljuk be.
 - Ezt követik az olyan ismeretterjesztő szövegek, melyekhez ábrák, képek, esetleg valamilyen táblázat, csatlakozik. Ezek segíthetnek a szövegértésben, alátámasztják a pontosabb megértést.
 - Ezt követően olyan, még mindig általános ismeretterjesztő szövegeket használjunk, ahol már nincs képi, vagy más dokumentum jellegű alátámasztás.
 - Végül jönnek az irodalmi szövegek, itt is először a kortárs irodalmat csak azt követően a korábbi korok irodalmát érdemes kiválasztani. Itt az elvont tartalmak, sajátos jelentésfordulatok képes beszéd megértése lehet nehéz, ezért ezek feldolgozásában való jártasság mentén választunk.
- j) A helyesírás gyakorlásának lehetőségei:** A helyesírás nehézségével küzdő gyermekek az olvasásnál jóval lassabban fejlődnek még a „füllel írható” (evidencia alapú) helyesírás terén is. Előfordulhat, hogy amikor már olvasásuk folyamatossá válik, helyesírásuk még mindig gyenge marad. Mivel fonológiai feldolgozásuk gyenge, ezért a szabályok, esetek egyenkénti megtanulásával tudunk csak sikereket elérni. Ez igen sziszifuszi munka, a gyermekek számára csak akkor elviselhető, ha közben kreatív szövegalkotási gyakorlatokkal kötjük össze. Ezt általában szeretik a gyerekek, mivel sokuknak igen kreatív a fantáziája. Pl. a múlt idejű igék helyesírását azzal gyakoroltatjuk, hogy készítsen

egy idővonalat, ahol minden fontosabb eseményt egy múlt idejű igével jelez. Ezt követően az órán mindig mondatokba fogalmazzuk az eseményeket, ahol immár mondatba ágyazva is megjelenik a múlt idő. Néhány óra alatt kész is lesz a novella. Az ilyen tudatos helyesírástanítás akár a sokáig elhúzódhat. Ahol nem eredményes, ott mindenképpen térjen rá a gyermek a helyesíró programok használatára és digitális formában fogadjuk el tőle a munkákat.

- k) **A házi feladatok tekintetében a tanárnak nagy mértékletességet kell tanúsítania!** Az írott nyelvi nehézségekkel küzdő gyermekek sokszor akár tíz, tizenötszörös időt kell, hogy fordítsanak egy házi feladat megírására jól olvasó-író társaikhoz képest. Ezért mindenképpen jóval több időt kell adnunk egy-egy munka elkészítéséhez, vagy kevesebb feladatot. A mennyiségi csökkentés, vagy a többletidő adása mellett azonban fontos, hogy a gyermek képességeihez, már kialakított készségeihez alkalmazkodjon a differenciált feladatadás. Ebben nagy segítséget nyújthat a fejlesztő pedagógus, aki valóban a készségfejlesztéssel foglalkozik nap mint nap.

A fenti szempontoknak nem csak a magyar-tanításban kell érvényesülniük, hanem minden más szaktárgyban is, ahol zömmel írott anyagokból, tankönyvi leckékből tanulnak a gyermekek.

3. Számolási nehézség

Leírás

A számolási képesség olyan akusztikus-verbális-szimbolikus tevékenység, amelyet írásban is kifejezünk, olvasva is megértünk és mentálisan alkalmazunk.

A számolás nehézségei bármelyik osztályfokon előfordulhatnak. Amennyiben a gyermeknél hosszabb ideig fennállnak a matematikatanulás problémái, indokolttá válik a szakértői vizsgálat kezdeményezése. A számolást érintő tanulási nehézség megállapítása a pedagógiai szakszolgálat járási tagintézményének tevékenységi körébe tartozik. A diagnosztikus folyamat során a gyermek születése körüli és fejlődési adatai is feltárásra kerülnek, illetve az addigi események a matematika tanulásban, az eredmények alakulásában. Ezt követően a matematikai készségek vizsgálatára kerül sor. A folyamat része a pszichológiai vizsgálat is, a diagnosztikus folyamat szakértői véleménnyel zárul, amelyben leírásra kerülnek az eredmények és javaslatok. A vizsgálat zárulhat úgy is, hogy megállapítják, nincs különösebb probléma a számolásban, csak egy ismétlő, rendszerező és az új tananyagot feldolgozó időleges differenciálás, felzárkóztatás lehet szükséges. Ha azonban súlyosabb és tartósabb a probléma, a gyermeket továbbküldik a megyei szakértői bizottsághoz, ahol megállapításra kerülhet a matematikatanulás zavara. Fontos összegezni, hogy a számolási nehézség megnevezéssel lefedett problémakör nem azonos a specifikus – matematikatanulást érintő – zavarral (amely széles körben diszkalkulia terminussal jelölt).

A számolási nehézségre utaló jelenségek az iskoláskor előtt kevésbé mutatkoznak, de előjelek megfigyelhetők óvodáskorban is. A számolás nehézségeire, vagy annak kialakulására utaló, elsősorban a matematikatanulás során észlelhető jelenségek, amelyekre a szakembernek érdemes figyelnie:

- a) az észlelés és figyelem, emlékezet (különösen a számemlékezet) problémája
- b) nagy- és finommozgás zavarai
- c) szókinccse, kifejezőkészsége szegényes, kialakulatlan relációs szókinccs
- d) a beszédértés nehézségei (különösen a matematikai alapfogalmak, műveletek és mennyiségi relációk bizonytalan értelmezése)
- e) bizonytalan tájékozódás saját testen, térben, síkban és időben
- f) számlálásnál kialakulatlan mozgás-beszéd koordináció, számok felcserélése, kihagyása
- g) bizonytalan globális mennyiségfelismerés saját testen és tárgyakon
- h) bizonytalan, kialakulatlan mennyiségállandóság i) mennyiség-számnév egyeztetés nehézkes
- j) soralkotása hibás folytatása, szabályának megfogalmazása nehézkes k) munkatempója lassú, feladatok megoldásában segítséget igényel.

A felsorolt problémák eltérő erősségben elszigetelten, de egyidejűleg is megjelenhetnek. Ha nem ismerik fel, és nem kezelik a nehézséget, a gyermek önértékelése károkat szenved (lustának, butának tartja magát), ez zavart okozhat szociális képességeiben és magatartásában.

Fejlesztési irányok

Elsődlegesen tanórai kereteken belül feladat. A nehezen tanuló gyermeknek felsőbb osztályfokon is szüksége lehet a segítségre.

Szükséges lehet a mozgás, a különböző érzékelési-észlelési csatornák, a figyelem és emlékezet teljes körű fejlesztése életkornak megfelelő (akár játékos) és változatos formában. A fejlesztési tevékenységek elsősorban az általános tanulási és specifikus számolási készségfejlesztést célozzák meg. Ideális esetben egymással kölcsönhatásban történik a képességek (pl. beszéd és kognitív) fejlesztése.

A kognitív képességek fejlesztése az oktatás valamennyi területén (pl. tanórán kívüli foglalkozások) esetében is lehetséges. A szakember feladata, hogy minden alkalmas helyzetben javítsa a kogníció rugalmasságát és akcióképességét. A tanulás során a különböző kognitív folyamatok egymással kölcsönhatásban mennek végbe.

Ezek a folyamatok: absztraháló képesség, strukturáló képesség, transzferáló képesség, kombináló képesség. Ezek alapműveletei kiemelt figyelmet kell, hogy kapjanak a fejlesztés során (matematikai példákkal):

ráismerés (számjegy felismerése különböző méretben), kiválogatás (logikai készlet zöld elemeinek kiválogatása), összehasonlítás (eltérő hosszúságú egyenesek összehasonlítása), csoportosítás (páros és páratlan számok), soralkotás (formák nagyság szerinti sorba rendezése), rendezés (konkrétól az elvontig), lényegkiemelés (szöveges feladtból az adatok kiemelése), szabályalkotás (mértékegység-váltások), rendszerezés (tanult fogalmak alapján), tervezés (szöveges feladathoz megoldási terv), megoldások keresése (osztálypénz elköltésének lehetőségei), kijelentés és kérdés (logikailag igaz - nem igaz állításokon), bizonyítás-érvelés (számok párosságának megállapítása), véleményalkotás (alternatívákról).

A fejlesztés kiemelt feladatai:

- a) A tanuláshoz szükséges képességek – mint kognitív képességek – felépítése, szokások kialakítása.
- b) A tanulás eszközeinek célszerű használata.
- c) Kíváncsiság ébrentartása, az önbizalom és reális énkép folyamatos megerősítése.
- d) Az alkotás örömeinek átélése.
- e) A matematika tanuláshoz szükséges fogalmak fokozatos megismertetése.
- f) A tantárgy iránti tanulási kedv folyamatos szinten tartása. Az önfejlesztés igényének támogatása, értékelése. Az önismeret, az önszabályozás képességének fejlesztése.
- g) Az eredmény ellenőrzése. (A matematikai eredmény egzakt kategória és magának az ellenőrzés folyamatának is lehet fejlesztő hatása.)
- h) Mindennapos matematikai problémák megoldása.

Ajánlott pedagógiai segítség

Ajánlott az adaptív oktatás alkalmazása, amely az oktatás minden szereplőjének igényeit figyelembe vevő rugalmas pedagógiai tevékenységrendszer. Az oktatás pozitív szocio-emocionális klímája (pl. nyílt kommunikáció), a gyermekekhez alkalmazkodó tanítás (pl. terhelhetőség figyelembe vétele) és az eredményes tanuláshoz szükséges magatartás kialakítása (pl. aktivizálás a tanulás és tanítás módjának változtatásával) nagymértékben támogatják a tanulási folyamat sikerességét. A legideálisabb feldolgozási, gyakorlási lehetőséget az individuális tanítás alkalmazása biztosítja minden gyermek számára. Ez elsősorban a tanulói aktivitás lépéseire illeszkedve határozza meg a szakember tevékenységkörét (mint követelmények átláthatóbbá tétele, nyitott

tanulási formák alkalmazása, a lépések analitikus minősítése – formatív értékelése, a követelményen való változtatás lehetőségének nyújtása, eredmények személyre szabott megerősítése, szummatív értékelés).

Számolási nehézség esetén szükséges a differenciálás akár segítségadásban, feladatok, tevékenységek, szociális keretek, tanulási stílus, célok szintjén és az értékelésben. A sikerességhez elengedhetetlen a motiváció erősítése, és az önértékelés fejlesztése.

Ki kell alakítani a matematikára vonatkozó, helyes tanulási szokásokat:

- kellő pontosságú becslések a számítások és mérések előtt,
- a feladatmegoldás helyességének ellenőrzése,
- anyanyelv és szaknyelv adott szinten elvárható használata (nyitott, eleven fogalmak folyamatosan bővülő elsajátítása),
- a megfelelő gyakorlottsági szint elérése (azaz fogalmak és eljárások eszközként való használata),
- a feladatokhoz terv- és vázlatkészítés,
- a megoldás megfogalmazása,
- a tanuláshoz kapcsolható eszközök (vonalzó, körző) ismerete és megfelelő használata,
- a gondolatokkal való érvelés és cáfolás elsajátítása.

Számolási nehézség esetén hasznos pedagógiai módszertani segítségek lehetnek:

- a) Az apró lépésekben haladás, világosan soroljuk fel a következő lépéseket. Lépcsőzetesen felépített leckék. Több csatornán keresztül adjunk utasításokat. Adjunk meg mintafeladatot.
- b) Több idő biztosítása a gyakorlásra, a fogalmak kialakulásához, ne érezze, hogy sietnie kell. Ez azonban ne váljon unalmassá. Kapjon plusz időt a dolgozatra is, ez azonban ne haladja meg aktuális terhelhetőségét és az órakeretet. Adjunk elegendő időt, hogy a gyermek a szóbeli kérdésekre választ tudjon adni. Mutassunk rá a fogalmak, a szókincs, a gondolatok között lévő kapcsolatokra.
- c) Csökkentsük a megadott feladatok számát.
- d) Fogalmak lassú, tapasztalatokkal gazdagított érlelése és a megfelelő (a hétköznapi és a matematikai kifejezést összekötő) szóhasználat. Ugyanazt a jelenséget, fogalmat több szituációban, változatos helyzetben mutassuk be, hogy a gyermekek általánosítani tudják a tartalmukat.
- e) Alternatív tevékenységek biztosítása (például elődolgozat íratása; vagy más hasznos gyakorlat).
- f) Aktivitásra, tevékenységre ösztönző eszközök alkalmazása.
- g) Segédeszközök használata gyakorló és számon kérő helyzetben egyaránt. Választhasson a számológép, papír – toll, vagy fejszámolás között. (A szakértői bizottság szakértői véleménye esetében ez amúgy is kötelezően alkalmazandó BTMN-különjog.)
- h) Megfelelő mennyiségű és minőségű szemléltetés egyénre szabott alkalmazása, sok kézzelfogható dolgot biztosítsunk, így könnyebben el tudja képzelni és meg tudja oldani a feladatot.
- i) Szöveges feladatok értelmezéséhez kiegészítő kérdések, ábrák használata.
- j) Egyszerűbb megfogalmazások alkalmazása. Alkalmazzunk sok gyakorlati példát az elvont fogalmak megértéséhez.
- k) Illusztrációk, szómagyarázatok készítése.
- l) Életközeli feladathelyzetek kialakítása. Problémamegoldó feladatok adása naponta.

- m) Ösztönözzük munkája ellenőrzésére, annak kivitelezésére való reflektálásra.
- n) Engedjük, hogy a füzet margójára írjanak, függőleges sorokba. Így könnyebb számukra a sorba rendezés, műveletvégzés, tehát kevesebbet hibáznak.
- o) Biztosítsunk sok helyet a dolgozatpapíron, hagyjunk helyet a számolásnak, ábrázolásnak.
- p) Minél változatosabb formában biztosítsuk a gyakorlást (verbális ismétlés, grafikus szervezők, gépies memorizálás, emlékezet erősítő módok).
- q) Munkamód, tanulási technikák változatos alkalmazása, stratégiák tanítása (pl. mnemotechnika, optikus jelek, összetett stratégiák). Tanítsuk meg a feleletválasztós, a kitöltős és a szöveges tesztek, feladatok megoldására.
- r) Használjuk az IKT adta lehetőségeket gyakorlásra és tudáspróbára egyaránt.

4. Figyelmi nehézség

Leírás

A figyelmi képességnek különböző megnyilvánulási formái vannak. A **figyelmi nehézségek** is többféle formában jelentkezhetnek. Az érintett gyermekek számára kihívást jelenthet, hogy az őket érő ingerek közül a megfelelőt kiválasszák a további, mélyebb feldolgozás számára (pl. az osztályteremben a tanár beszédét kiszűrjék a zajos háttérből, hogy a feladatmeghatározásra összpontosítsanak). Nehézséget okozhat a figyelem (szándékos) fenntartása hosszabb időszakon keresztül (pl. egy több percig tartó, kevésbé változatos gyakorlást, bevést szolgáló feladat során), így a kezdeti, akár sikeres megoldások után a gyermek elterelődik a feladattól, hosszabb-rövidebb időre kikapcsolódik a helyzetből, vagy pedig romlik a teljesítménye (pl. egyre többet hibázik). Más esetben a figyelem irányának áthelyezése, azaz a figyelmi fókusz váltása okoz nehézséget. A figyelem megtapadására példa lehet, ha egy matematika feladatlapon sorozatos összeadások után kivonások következnek, és a gyermek figyelmen kívül hagyva a váltást, végig csak összeadja a számokat. Gyakran ehhez kapcsolódik a figyelem megosztásának problémája, amely esetén nehézséget okoz a párhuzamos válaszadás vagy feladatvégzés. A figyelem megosztása azt jelenti, hogy egyidejűleg több műveletet hajtunk végre (pl. biciklizés közben tudunk beszélgetni) és a különböző műveletekre különböző mértékben figyelünk (pl. forgalmi akadály esetén a társalgás helyett a biztonságos kerékpározásra összpontosítunk). Megint más esetben a szűkebb figyelmi kapacitás okoz nehézséget, vagyis a gyermek egyidejűleg a szükségesnél kevesebb dolgot képes figyelmével befogni. Csökkent figyelmi terjedelem esetén például gondot jelent 2-3 számnál több elemből álló sorozatok figyelemmel kísérése. A fenti problémák viszonylag egymástól elszigetelten, de akár kombinált módon is megjelenhetnek.

A figyelmi nehézség kategóriába sorolt jelenségek eredetüket tekintve másodlagosak vagy nem specifikusak, tehát ez esetben a figyelmi működés eltérései általánosabb tényezőkkel (pl. az idegrendszer fejlődési késése, alacsonyabb értelmi képesség, érzelmi, hangulati vagy motivációs problémák, testi betegség vagy tartós fájdalom) magyarázhatók. A figyelmi nehézség - a mögöttes kiváltó tényezők, illetve az azok befolyásolására tett megoldásmódok függvényében - időszakos is lehet (így például az érzelmileg megterhelő időszakot követően megszűnhet). A probléma gyakran hullámzó teljesítményszint, feladatértési problémák, fáradékonyság vagy "feledékenység" formájában jelentkezik. A figyelmi nehézség megállapítása, illetve a pedagógiai megsegítés módjára vonatkozó javaslatétel a szakértői bizottsági tevékenység keretében történik. A vizsgálat során feltárásra kerül a figyelmi nehézség gyökere, a háttértényezők ismerete ugyanis alapja a célirányos megsegítés megtervezésének. Fontos megjegyezni, **hogy a figyelmi nehézséggel lefedett problémakör nem azonos a figyelemhiányos hiperaktivitás zavarral** (Attention Deficit Hyperactivity Disorder, széles körben használt rövidítéssel ADHD). Az ADHD-ra utaló jelenségek tüneti képének kialakulásában meghatározó a figyelmi, kognitív és viselkedési kontrollfolyamatok működtetéséért felelős agyi hálózatok eltérő fejlődése és működése. Az ADHD szakértői bizottsági szakértői véleményhez kötött diagnózis, amely a megyei szakértői bizottsági tevékenység keretében kiállított szakértői véleményben foglaltak alapján a köznevelés rendszerén belül a sajátos nevelési igényhez rendelt többlétszolgáltatások igénybevételére jogosít.

Fejlesztési irányok

Figyelmi nehézségek esetén elsődlegesen a tanóra során kell megfelelő támogatást biztosítani. Emellett fontos, hogy - amennyiben szükséges - tantárgyi megsegítés is elérhető legyen. Tanórán kívül pedig a fejlesztő pedagógus egyéni és/vagy csoportban végzett fejlesztéssel támogathatja a gyermeket.

Mind a tanórán, mind azon kívül a figyelem fejlesztését érdemes játékos formában megvalósítani.

a) A vizuális (látási) figyelem fejlesztését szolgálhatja:

- két kép közötti különbségek megkeresése
- hasonlóak közül a pontosan ugyanolyanok megkeresése – egy adott forma megkeresése egy ábrán belül – kakukktojás játékok
- Mi változott? játékok – jelkeresés játékok
- tárgyak válogatása megadott szempont alapján (szín, méret, forma szerint)

b) Az auditív (hallási) figyelem fejlesztését szolgálhatja:

- szópárok azonosságának megítélése
- egy adott szóra való figyelés szóhalmazból
- a szűkebb vagy tágabb környezetünk különböző zajainak megfigyelése – mondókázás, éneklés

Ajánlott pedagógiai segítség

Fontos egy olyan oktatási környezet kialakítása, amely figyelembe veszi és elfogadja a gyermekek sokszínűségét (tanulói diverzitást), a gyermekek közti különbségeket, eltérő képességeket és haladási tempót. Ehhez szorongásmentes, nyugodt, elfogadó, barátságos légkör kialakítása az elsődleges feladat.

a) A tanulásegítés szempontjából a szakembernek érdemes figyelnie a következőkre:

- Éber jelenlét legyen jellemző rá, amelynek következtében viselkedésével sugallja, hogy teljes mértékben jelen van, hatékonyan beavatkozik még a probléma kialakulása előtt.
- Fontos a megosztott figyelem képessége, amely lehetővé teszi, hogy egy-egy problémát úgy kezeljen, rendezzen el, hogy az ne zavarja a csoport nem érintett részének feladatvégzését.
- A tanóra vezetése során törekedjen az egyenletes tempóra. A tevékenységek legyenek lendületesek és változatosak.
- A tanóra vezetése során törekedjen a gördülékenységre. Ehhez például figyeljen a tevékenységek közötti váltás alapos megtervezésére.
- Ehhez jó eszköz lehet a közösen kialakított verbális vagy nonverbális (kéz- vagy hangjel, képes kártya stb.) jelek alkalmazása.
- A lassabban gyermeke gyermekek tanítása során – mivel a figyelmi kapacitásuk jellemzően korlátozott –, a tananyagot célszerű az élményeikre, közvetlen tapasztalataikra alapozni.
- Az új ismeretek fokozatos, kisebb lépésekben történő közlése, a tananyag kisebb egységekre való bontása.
- Szükséges a tanítási módszerek gyakoribb változtatása, emellett minél több ingermodalitás bekapcsolása, amivel jó esetben minden tanulási stratégiával bíró gyermeket meg tudunk szólítani.
- Kevesebb feladat adása vagy ugyanannyi feladatra több idő biztosítása.

b) A tanórai motiválás technikái:

- a gyermekek alapvető szükségletei legyenek kielégítettek (például: éhség, szomjúság, mozgásigény stb.) – mind a terem, mind a gyermekek közössége nyújtson biztonságot a gyermeknek
- a szakember maga motivációs tényező (például: a kommunikációs stílusa, elfogadó attitűdje stb.) – játékoság
- kognitív egyensúly kimozdítása olyan feladatokkal, ahol a gyermekek megbeszélhetik mit gondolnak egy problémáról, például: szóforgó kooperatív technika alkalmazásával
- világos, elérhető célok kijelölése a gyermek számára
- ismeretlen hozzákötése valami ismerőshöz, hogy a gyermek biztonságban érezze magát – a rutinok mellett néha alkalmazzunk meglepetést
- választási lehetőségek biztosítása

c) Néhány ötlet a tanórai figyelem fenntartására:

- A szakember járkáljon a teremben, miközben tanít.
- A nyugi labda, gyurmalin, vagy más, hangot nem adó eszköz automatikus babrálásának megengedése a figyelem fenntartását is segítheti.
- Törekedjünk az interaktivitásra, vonjuk be aktívan a gyermekeket a tanulási folyamatba.
- Törekedjünk a gyermekekkel szemkontaktusba kerülni miközben beszélünk.
- Érdemes a tanóra menetébe átmozgató gyakorlatokat beiktatni, akár egy mozgással kísért mondóka, akár egy légzőgyakorlat segítségével.

d) Fontos megtalálni az egyensúlyt az együttműködő, a versenyztető és az individuális tanulásszervezés között. A gyermekek így készíthetők fel a lehető legtöbb élethelyzetre, hiszen a cél rugalmas személyiségek nevelése, akik bármilyen társas helyzetben hatékony interakcióra képesek.

- A kooperatív tanulás során a jobb képességű gyermekek tudása éppen annyira gyarapszik, mint azoké, akiket tanítottak. A módszer ereje éppen abban rejlik, hogy kihasználja a gyermekek természetes megnyilvánulásait. Persze ehhez a szakembernek meg kell tanulnia azt, hogy hogyan irányíthat egy csoportokban működő közösséget, a titok a tanulásszervezésben rejlik. Kooperatív foglalkozásokon a gyermekek több időt töltenek a feladattal, mint a hagyományos órákon, hiszen a csoportokra és az egyénekre ruházza a felelősséget és elszámoltatja őket azzal, amit végeztek. Kiemelendő, hogy a pozitív csoportdinamika a kezdetben félénk, vonakodó gyermekeket is részvételre készíti.
- A gyermekek egyéni munka során egyéni feladattal dolgoznak, mely önállóan megoldandó. Kevésbé jó formája, amikor mindenki ugyanazzal a feladattal próbálkozik önállóan. Jó esetben differenciált feladatokkal készülhetünk, egyéni segítséget nyújtva a nehezen haladóknak. Utóbbi esetekben teljesen vagy részben egyénre szabott munkáról beszélünk (individualizált tanulás). Ezek biztosítják az előrelépés lehetőségét minden gyerek esetében saját magukhoz képest.
- Párban folyó tanulás esetén két gyermek működik együtt valamely tanulmányi feladat megoldásában. Páros munka esetén két azonos képességű gyermek dolgozik együtt, míg ha két különböző képességű

gyermek, akkor tanulópárról beszélünk. Mindkettőt meg kell, hogy előzze a szakember mérlegelése a párok összetételével, ill. a feladat meghatározásával kapcsolatosan. Mindenképpen jó terep a gyerekek számára ahhoz, hogy az együttműködésben gyakorlatot szerezzenek és előkészüljenek a csoportmunkára.

- Differenciált egyéni rétegmunka során a gyermekek rétegekben önállóan, azonos feladatokkal dolgoznak. Maximum 3-4 réteget érdemes létrehozni. Egy rétegbe tartozó gyermekek hasonló szinteken állnak, hasonló ismeretekkel rendelkeznek, tehát jól tudják követni a szakember és egymás munkáját. A rétegmunka lehetővé teszi az elmélyült, önálló tanulást, hiszen mással foglalkozhat a tehetséges, a jó ütemben vagy a lassabban haladó társuk is.

5. Beilleszkedési, magatartási nehézség

Leírás

Ahhoz, hogy meghatározhassuk a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség jogi fogalmának jelentését, szükséges az alapfogalmak tartalmainak leírása is. A fogalmak meghatározása nehéz, mert a mindennapi használatban több terminológia szinonimaként jelenik meg, miközben szakmai tartalmát tekintve jelentős eltérést mutatnak egymástól. Ezek a következők: viselkedés, magatartás, beilleszkedés. A legtágabban értelmezhető viselkedés fogalom tisztázásából indulunk ki, és haladunk a szűkebben értelmezhető magatartás és beilleszkedés fogalmak felé.

A szűken értelmezett viselkedés az egyén mások számára mutatott különböző mértékben kontrollált megnyilvánulásai. Ezek háttérben rejlenek az egyén tanult, (szűkebb és tágabb) környezet által meghatározott erkölcsi normái, értékei, motívumrendszere, valamint személyiségének sajátosságai is. A viselkedés tágra értelmezve az egyén valamennyi választát, reakcióját magában foglalja a külső és belső környezet változásaira. Ez alapján az embernél három viselkedési szintet különböztethetünk meg: 1) a vegetatív működések, melyek az agy kéreg alatti részei által szabályozottak, és általában akaratlanul nem kontrollálhatók (pl. keringés, légzés, pupillák működése, szemhéj lecsukása). 2) a motoros, cselekvéses reakciók, melyek a vázizomzat és a bőr bizonyos részeinek akaratlan és akaratlagos megnyilvánulásai (pl. mimika, gesztus, testtartás, tekintet irányítása, hely- és helyzetváltoztatás). 3) a verbális viselkedés, a többnyire akaratlagosan irányított beszéd.

A motoros/cselekvéses és beszéd viselkedési szintek akaratlagos, tudatos szabályozása a magatartás. Melynek kialakulásában jelentős szerepe van a tanulási folyamatoknak és a kognitív funkciók fejlettségének (pl. gondolkodás, problémamegoldás, végrehajtó funkciók, emlékezet, képzelet). Ezek nyomán alakul ki az érzelemszabályozás, a frusztrációkezelés, megküzdési stratégiák adaptív alkalmazása, az önszabályozás, az adaptív énfunkciók, és az attitűdök. Az adaptív énfunkciók a környezethez való alkalmazkodást szolgálják. Egyes elemek a jutalom függvényében alakulnak ki: a kitartás, a frusztrációs tolerancia, a késleltetés és a jutalmazás önszabályozása. Míg mások a büntetés elkerülésére szerveződnek: a viselkedési gátlás és a lelkiismereti funkció. Tehát a magatartás a viselkedésnek az a része, amikor kontrolláltan az adott helyzetben az egyén cselekvéses, verbális választ ad az ismert normák tükrében. A beilleszkedés az új helyzetben megnyilvánuló adaptív reakciók sokasága.

Miután áttekintettük az alapfogalmakat, rátérünk azok működésének sajátos tendenciáira, vagy nehézségeire, a kóros pszichés működésekre, a pszichopatológiára. A továbbiakban kifejezetten hangsúlyos lesz a zavar és a nehézség szavak megfelelő használata. A zavar minden esetben azokra az állapotokra vonatkozik, melyek súlyosak, tartósak és specifikus ellátást igényelnek (pszichológiai, pszichiátriai), míg a nehézség azokat foglalja magába, melyek kevésbé súlyosak, feltételezhetően nem tartósak, egy adott intervallumban észlelhetők és a megfelelő fejlesztő vagy terápiás foglalkozás hatására (esteleg a fejlődés folyamatában önmagától is) elmúlhatnak, megszűnhetnek.

A szakértői vizsgálat alkalmával a differenciáldiagnosztizálást a klasszifikációs rendszerek diagnosztikus kategóriáinak való megfeleltetés alapozza meg. Amennyiben a pszichológiai, gyógypedagógiai és orvosi vizsgálat során a gyermek pszichés státusza, a megfigyelés, az anamnézis, a kérdőíves és teszt eljárások, valamint a rendelkezésre álló pedagógiai jellemzés és szülői beszámoló alapján a viselkedést, a magatartást érintő eltérések jelentősek és egyeznek a diagnosztikus rendszerekben

(DSM-5, jelenleg még BNO-10, DC:0–5™) leírt kritériumokkal, akkor a **zavar** kifejezés jelenik meg az állapot jelölésében (pl. szorongásos zavar, oppozíciós zavar, viselkedési zavar). Ez a sajátos nevelési igény megállapítását eredményezi.

Amikor a magatartás szabályozása fejletlen, a viselkedés adaptivitása sajátos tendenciát mutat, a jelenségek a társas helyzetekben problémákat okoznak, de a diagnosztikus rendszerek kritériumait nem fedi le teljes egészében, akkor a **nehézség** szó jelenik meg az állapot leírásakor. Nézzük meg egy konkrét példán keresztül. Hat éves gyermek esetében az oppozíciós zavar diagnózis akkor mondható ki, ha a gyermek negativisztikus, ellenséges és dacos viselkedése legalább fél éven keresztül fennáll, amelyben a felsorolt jelenségekből legalább 4 megjelenik (önmérséklet gyakori elvesztése; gyakori vitatkozás felnőttekkel; gyakran aktívan szembeszegül a felnőttek elvárásaival vagy normáival; gyakran szándékosan bosszant másokat; gyakran és könnyen hibáztat másokat a saját hibáiért és rossz viselkedéséért; gyakran érzékeny és sértődékeny; gyakran dühös és megsértett; gyakran bosszúálló és rosszakaratú), továbbá klinikailag jelentős károsodást okoz a szociális, iskolai vagy foglalkozási működésben. Ha e jelenségek közül csupán egy-kettő tapasztalható a gyermeknél és nem áll fenn fél éven keresztül, akkor az oppozíciós zavar diagnózisa nem állapítható meg; így a gyermeknél nem áll fent a pszichés fejlődés zavara, azaz nem tekinthető sajátos nevelési igényűnek. Viszont a fenti jelenségek zavaróak a társas térben (problémát okoz az óvodai csoportban), társas kapcsolati problémákat alakít(hat) ki, melyek a magatartás-szabályozás fejletlenségét, illetve magatartásszabályozási hiányosságokat jelzik, így beilleszkedési, magatartási nehézség állapítható meg.

a) Magatartási nehézség kialakulásának lehetséges okai:

- a gyermek fejlődése nem minden területen halad egyenletesen az elvárt, neurotipikus ütemben (pl. szociális készségek fejlődésének késése)
- emocionálisan megterhelő élethelyzetek, veszteségek, traumák (pl. költözés, új intézménybe kerülés; szülők válása, haláleset a családban)
- a család (nevelési stílus) és az intézmény által elvárt viselkedés (normák, szabályok) közötti jelentős különbség (pl. „alulszocializált gyermek”)
- a szakember és gyermek közötti „összeillési zavar” (pl. a szakember nem tudja kompetens módon a gyermeket kezelni, illetve nem megfelelő attitűddel fordul felé)
- tartós betegség következményeként (pl. szorongásra utaló jelenségek, szülőről való leválás problematikája) – érzelmi, fizikai elhanyagolás következményeként
- érzelmi, fizikai, és egyéb módon okozott sérelmek és bántalmazást követően

b) A magatartási nehézségre utaló jelenségek:

- az intézményben elvárt szabályok, normák betartásának problémái (pl. indulatkezelési problémák, együttműködési problémák)
- társas kapcsolati problémák társakkal és/vagy felnőttekkel (pl. érzelmszabályozási nehézségek, szorongás, agresszió, verekedés, csúnya beszéd)
- szociális gátoltság, szociálisan visszahúzódó magatartás (pl. nehezen tud kapcsolatokat kialakítani, túlzott visszahúzódás a társas térben, kommunikációs gátoltság)

Fejlesztési irányok

- a) Kognitív funkciók fejlesztése (gondolkodás, problémamegoldás, képzület, emlékezet, végrehajtó funkciók: pl. figyelem)
- b) Kommunikációs képességek fejlesztése (pl. miként fogalmazza meg a problémáját, miként kérjen segítséget, stb.)
- c) A szocio-emocionális kompetencia, érzelmi intelligencia fejlesztése
- d) Szorongásoldás
- e) Adaptív énfunkciók kialakítása jutalmazással
- f) Érzelemszabályozás fejlesztése
- g) Megoldásközpontú módszer alkalmazása készségek tanításával (pl. Kids' Skills, konfliktusmegoldási stratégiák, problémamegoldási stratégiák tanítása)
- h) Önbizalom, önértékelés fejlesztése
- i) Tanulási motiváció fejlesztése, a tanulás iránti attitűd felmérése

Ajánlott pedagógiai segítség

Amennyiben a beilleszkedési vagy magatartási nehézséget érzelmileg megterhelő élethelyzet okozza, ne terheljük feleslegesen tovább a gyermeket, az elfogadó környezet legyen a hangsúly.

Az elvárások ideiglenes csökkentése, a tempó lassítása, a túlingereltség elkerülése, plusz pihenőidő, feltöltődési lehetőség biztosítása, a kortárs bántalmazás megelőzése jelenthet segítséget; valamint legyen olyan bizalmi személy a gyermek környezetében, akinek jelezheti a nehézségeit, beszélgethet vele; illetve aki fel tudja mérni, hogy van-e szüksége szaksegítségre a helyzet feldolgozásához. Ugyanakkor a kiszámíthatóság ezekben az esetekben is kritikusan fontos, tehát beszéljük meg a gyermekkel, hogy milyen könnyítésekkel mikor, hogyan és meddig vehet igénybe, a szükségleteit hogyan, kinek és mikor jelezheti.

Konkrét pedagógiai módszerek a beilleszkedési vagy magatartási nehézség esetkörében:

- a) Közös szabályalkotás az osztályban, közösségépítés, bullying prevenció, problémamegoldási, konfliktuskezelési módszerek tanítása az egész osztálynak, a szabályok és a problémamegoldás módszereinek vizuális megjelenítése az osztályban, szocio-emocionális képességfejlesztés, érzelmi intelligencia fejlesztése a tanulási folyamatba ágyazottan is;
- b) A magatartásra vonatkozó szabályok megbeszélése, közös alakítása az érintett gyermekkel, a következmények/jutalmazás rendszerének közös kialakítása, a fokozatosság elvének érvényesítése a magatartási nehézségek leküzdésében;
- c) A szakemberek elvárásainak összehangolása, azonos magatartási szabályok, kiszámítható reakciók a különböző órákon és a szünetekben is;
- d) Beilleszkedési nehézség esetén pozitív szerepek megerősítése, társas kompetenciák fejlesztése;
- e) Egyértelmű, részletes szabályrendszer kialakítása vizuális képek, táblák, molinók segítségével; a rövid szabályok gyakori ismertetése, következetes betartatása, konkrét következményekkel való összekapcsolása.
- f) Napirend kialakítása előre megjelenített formában.
- g) A gyerek számára konkrét feladatok (pl. táblatörlés, terítékek elhelyezése, írószerek kiosztása, eszközök összegyűjtése) kijelölése a

nap elején. (A módszer csak akkor ajánlott, ha a mozgásigény és/vagy pozitív szerep betöltésének szüksége ezt indokolja, és mindezek mellett: a gyerek szívesen csinálja! Vigyázni kell a módszertani egységességgel ebben az esetben is, mert ha mindig csak ezt alkalmazzák mechanikusan, vagy kicsit is negatív felhang társul a feladathoz, akkor nagy mértékben kontraproduktív is lehet.)

- h) A pozitív megerősítés minden elvégzett tevékenység és elvárt viselkedés során.
- i) Jutalmazás-központúság.
- j) Szituációs játékok mindennapi szabályokkal.
- k) Erkölcsei normákat tartalmazó mesék/történetek feldolgozása, eljátszása.
- l) A szakember legyen könnyen elérhető a gyermek számára; az iskolában tevékenység-központú pedagógiai környezet biztosítása, kooperatív technikák alkalmazása.
- m) Visszajelzés kérése: kérdezzék meg a gyermektől, hogy mit értett a feladattól, mit kér tőle a szakember, mit kell csinálnia? Tanítsák meg a gyermeknek, hogy felismerje, amikor nem érti az utasítást vagy feladatot. Legyen módja tisztázást kérni; ismételtessék el a feladatot, hogy láthatóvá váljon, mit jegyzett meg belőle; bátorítsák, hogy gyakorlásnál és új tananyag elsajátításakor az elfelejtett információt kérdezze meg. Inkább, mint hogy nem szól, nem jelez a bizonytalanságából semmit; majd hiányos vagy rossz megoldást készít és nem válik láthatóvá már a kérdés fogadásával, feldolgozásával kapcsolatos tanulási probléma.

6. Súlyos környezeti ártalom

Leírás

Családi, kortárs-közösségi, szenvedélybetegségi, szociális, kulturális, iskolai vagy életviteli, mentális krízis helyzet jellegű súlyos környezeti ártalom. Ezekben az élethelyzetekben nem elsősorban az egyenetlen pszichikai fejlődés (persze ezen hatások eredményeként később ez is kialakulhat) eredményezi a BTMN fogalmi elemei egyikének vagy többnek is a kialakulását (tanulmányi alulteljesítés, társas kapcsolati problémák, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságok, beilleszkedési nehézségek és személyiségfejlődési sajátosságok), hanem valamely súlyos környezeti ártalom. (Az SNI Irányelv is így határolja el a szocio-adaptív pszichés fejlődési zavart, mint „*elsődlegesen az idegrendszer működési zavarát, az ún. végrehajtó funkciók zavarát*” azoktól az esetektől, amelyek mögött „*elsődleges környezeti ártalom húzódik meg.*”)

A szakértői bizottság által megállapított jelentős tanulmányi alulteljesítés, társas kapcsolati probléma, tanulási és magatartás-szabályozási hiányosság, a gyermek közösségi beilleszkedésének illetve személyiségfejlődésének nehezítettsége vagy sajátos tendenciái nem minden esetben vezethetők vissza valamely konkrétan beazonosítható pszichés fejlődési zavarra (amely „fejlődési zavar” már SNI megállapítását alapozná meg a jogszabályok szerint); vagy más jellegű, legalább közvetetten biológiai eredetű okra, ami a BTMN megállapításának alapjául fekvő jelenségeket kiváltotta. Eredhetnek e tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézségek súlyos környezeti ártalomból, például a családban, a kortárs-közösségben, vagy akár az iskolában elszorítva. Ilyenkor a szakértői bizottság csak a jelenséget tudja megállapítani, vagy sejtéseit, logikai következtetéseit foglalja diagnózisba – a jelenség elsődleges okát, okait a pszichés fejlődési zavar SNI-t megalapozó gyógypedagógiai kategóriáján kívül kell keresni,

gyermekpszichológiai, kulturális környezeti, szocializációs mezőkben. A magányosság, kirekesztettség, megbélyegzettség, a rendszeres áldozattá válás a kényszerközösségekben, önbizalomhiány, tanulási gátoltság, kommunikációs korlátozottság, a hiányosságok rögzülésének folyamata, a különböző képesség gyengeségének a többi képesség fejlődésére gyakorolt gátló hatások, az agresszió, az iskolában szokásos összemérés – hasonlítás – verseny dimenzióinak extrém mezőkbe terelése (amikben ő erős és győztes lehet!), a mindig vesztes „lúzer” pozíciója a csoportban, az együttműködés-képtelenségnek a segítség elhárításáig fajulása, a kompenzáló konfliktuskeresés vagy éppen ellenkezőleg: a bujkáló konfliktuskerülés – ezek mind olyan magatartási, viselkedési jelenségek, amelyek beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség fennállására utalnak, csak éppen nem kifejezetten, vagy csak részben, másodlagosan gyógypedagógiai jellegű problémáról van szó. Ez a halmaz sokkal inkább pedagógiai jellegű – ha mindenképpen kategorizálni kell –, mint amennyire gyógypedagógiai. Mégis kell a gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus közreműködése a probléma értelmes kezeléséhez annak felderítéséhez, megállapításához és e megállapításnak az iskolai gyakorlatban érvényesítéséhez, hogy nem értelmi fogyatékosról, nem autizmus spektrumzavarról, és nem is pszichés fejlődési zavarról van a konkrét esetben szó! És elsősorban nem gyógypedagógiai fejlesztésre, hanem fejlesztő pedagógusra, gyermekpszichológusra és/vagy külön(leges) pedagógiai megsegítésre van szükség a különleges bánásmódra való jogosultság (tehát a probléma okozta hátrányokkal szemben az esélykiegyenlítés) keretében.

Fejlesztési irányok

- a) Szorongásoldás
- b) A szocio-emocionális kompetencia, érzelmi intelligencia, érzelemszabályozás fejlesztése;
- c) Konfliktuskezelési alternatívák, módszerek, technikák elsajátíttatása;
- d) Kommunikációs képességek fejlesztése (pl. miként fogalmazza meg a problémáját, miként kérjen segítséget, stb.)
- e) Önbizalom, önértékelés fejlesztése
- f) Tanulási motiváció fejlesztése, a tanulás iránti attitűd felmérése, erősítése

Ajánlott pedagógiai segítség

A segítség céljai: A gyermek sikerhez juttatása; a tanuláshoz fűződő örömök kiváltása a gyerekből és ezek rendszeresen elérhetővé tétele. A kudarcos iskolai tevékenységek leválasztása az átlagos helyállással végzett vagy kifejezetten sikeres tevékenységekről. Szeretethez, elfogadáshoz, megbecsüléshez, elismeréshez, sikerhez juttatás az oktatási környezetben és közösségben.

A segítség feladatai:

- a) A gyermek siker –, és örömeséyeinek feltárása az oktatási tevékenységek körében. E tevékenységek folytatására, végzésére, gyakorlására, kezdeményezésére – az ezekben való aktivitásra – ösztönzés, késztetés, érdekeltté tétel és mindezek pozitív visszajelzéseinek biztosítása.
- b) Közösségi megbízatáshoz, másokért vállalt felelősséghez, bizalmi feladatokhoz segítség a kortárs-közösségben és az intézményben. Az önbecsülés, pozitív én-kép kialakulásában segítség.
- c) Mások megsegítésében közreműködés lehetővé tétele. (Patronálás, gondozás, korrepetálás, „mentorálás” abban, amiben a gyermek erős.)

- d) A kritikus tantárgyak, szakemberek, oktatási szituációk esetében a probléma konkrét megoldásában támogatás intézményszervezési, oktatás-módszertani vagy csak egyszerűen szakember-együtműködési eszközökkel.
- e) Tehetségfeltárás, tehetséggondozás, pályorientációs tevékenységek, pályázatokon, versenyeken, bemutatókon, rendezvényeken részvétel – minden olyan fórumon és helyszínen, amelyben a közösség és az intézmény képviselőinek élménye megérintheti a gyereket. Ezek a szereplések ugyanis elementáris erővel segítik az önkép, önbecsülés és a minden eredmény eléréséhez szükséges önbizalom felépülését az eltorzult szintről.
- f) Tanulmányi feladatokban az innovatív didaktikai módszerek alkalmazása, amelyekhez kevesebb negatív élmény, kudarc-élmény és gátlás, háritás kapcsolódik, mint a klasszikus oktatásmódszertanhoz. Sok speciális szükségletű gyermeket (és persze számtalan átlagos, „ép” gyermeket!) érnek kudarcélmények a memória-alapú ismeretátadó oktatásban; miközben sikerhez juthatnak az ismeretek felhasználását preferáló, részben alkotó jellegű, innovatív oktatási folyamatokban.
- g) Kapcsolatépítés, együttműködés a gyermekre pozitív személyiségfejlődési hatásokat gyakorló aktorokkal: a gyermekkel jó viszonyban lévő szakember, hozzátartozó, sportedző, művészeti tevékenység irányítója, hobbikör vezetője, kortárs közösség tagja.

V.

MELLÉKLET
MÓDSZERSPECIFIKUS AJÁNLÁSOK
ÉS
KÉPZÉSEK

